

2003–2008

JAVASLAT A MAGYARORSZÁGI JOBBOLDAL ÉS A MAGYARORSZÁGI MAGYAR ZSIDÓSÁG VISZONYÁNAK ALAKÍTÁSÁRA, KÜLPOLITIKAI EGYETÉRTÉSRE ALAPOZVA

Európában a zsidókérdés rendezésének több évszázados kísérlete a XX. század közepére zsákutcába jutott. Ennek a zsákutcás fejlődésnek, végső soron a náci Németország általi népirtásnak volt közvetlen következménye Izrael állam megalapítása.

Több európai állam – köztük Magyarország – eltérő mértékben ugyan, de zsidóüldözésbe és népirtásba torkolló társadalomfejlődésbeli hiányosságai révén hozzájárult Izrael állam létrejöttéhez. Az európai hatalmak – Nagy-Britannia, Franciaország, Németország – a II. világháború lezárását követően tevékenyen részt is vettek a zsidó állam létrehozásában.

Az említett okok miatt megállapítható a meghatározó, illetve az érintett európai államok felelőssége Izrael állam sorsát illetően. Európának felelőssége mértékében és képességei szerint kötelessége hozzájárulni Izrael biztonságának garantálásához.

Számot vetve egyfelől Magyarország külpolitikai súlyával, másfelől Izrael kérdésének világpolitikai dimenzióival, aránytalan lenne bármilyen, az említett kérdés rendezését célzó önálló magyar kezdeményezés vagy szerepvállalás. A magyar elvi álláspont gyakorlati megvalósulását az segítené elő a legmegfelelőbbben, ha Magyarország támogatná az Egyesült Államok ugyan más elvi alapvetésű, de eredményeiben hasonló rendezést célzó törekvéseit. Magyarország ezt az amerikai Izrael-politikához való csatlakozásával (gyakorlati politikai aktusként a csatlakozás deklarálásával) és az Európai Unió formálódó kül- és biztonságpolitikájához történő, az elvi álláspont érvényesítésére törekvő hozzájárulásként tehetné meg.

Izrael állam biztonságának garantálásához Magyarországnak elv-erkölcsi megfontolásokból kellene hozzájárulnia. A magyar álláspont szerint ugyanakkor nem sérülhetne egy másik elv, a palesztin nép teljes önrendelkezéshez való joga. A kvartett által Izrael és a palesztin nép számára felkínált rendezési terv, a „road map”^{*} egyébként e két szempontot megfelelő módon egyeztetni össze.

^{*} A kvartett – az USA, az EU, Oroszország és az ENSZ – szervezett formában követtét Izrael és a palesztinok között. A kvartett 2002-ben javaslatot tett Izraelnek és

Amennyiben a magyarországi jobboldal megfogalmazná és képviselné a vázolt elvi álláspontot, jelentős következményekre számíthatna a.) a magyar belpolitikában, b.) kapcsolataiban az Egyesült Államokhoz és c.) a magyar nemzetpolitika új lehetőségekkel bővülne.

a.) Ennek az álláspontnak a képviselése a kettős kötődésű magyarországi magyar zsidóság megalapozott elvárásainak való megfelelést jelentené a külpolitika területén. Az izraeli kérdésben vallott nézetazonosságra építve tovább folytatódhatna a párbeszéd a jobboldal és a zsidóság között Magyarországon, nem követve el azt a rendszerváltás óta túlságosan is gyakran elkövetett hibát, hogy a Szabad Demokraták Szövetségét a jobboldal a magyarországi magyar zsidóság képviselőjének tekinti. A magyarországi magyar zsidósággal kialakított kapcsolat és egyes izraeli pártokkal ezzel egy időben intenzívebbé tehető párbeszéd képes lenne jelentősen tompítani az antiszemitizmus vádját, mely a magyarországi jobboldalt nemzetközi szintén éri.

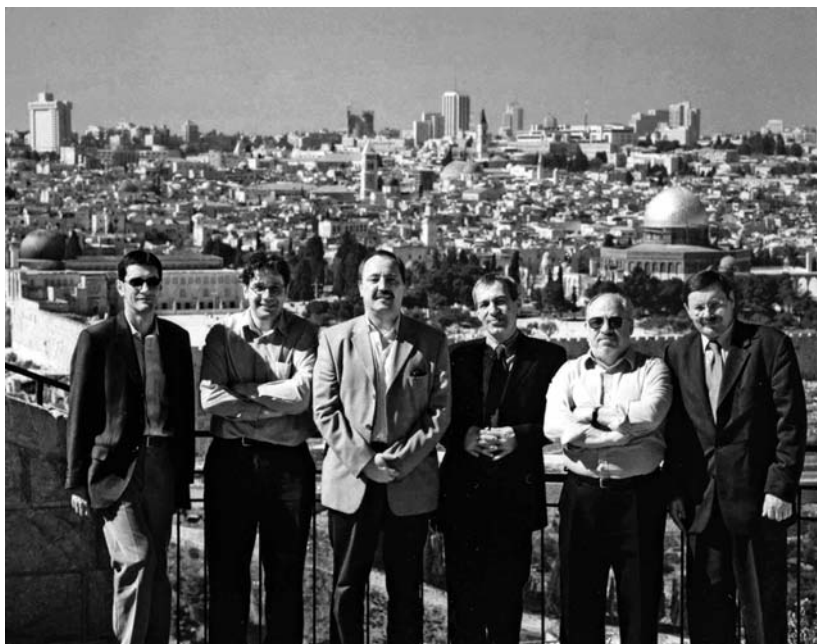
b.) A vázolt álláspont megfogalmazása és képviselése ugyanakkor az Egyesült Államok Közel-Kelet-politikájának *részleges és hiteles* igazolását jelentené. Részlegest abban az értelemben, hogy az amerikai Közel-Kelet-politika, mindenekelőtt az Irakban folytatott háború és stabilizációs kísérlet egyebek mellett Izrael állam biztonságának növeléséről is szól. És hiteles ez az álláspont azért, mert morális megalapozottságához, elvi jellegéhez és belpolitikai beágyazottságához nem férhet kétség. Megjegyzendő, hogy a magyarországi kormánypártok nem tudtak hiteles álláspontot kialakítani és képviselni az iraki háború kérdésében. (Mivel elhallgatták valódi indokaikat, a határozottan háborúpárti Szabad Demokraták Szövetsége politikusainak álláspontja is hiteltelen volt.) A jobboldal, emez álláspontjára támaszkodva, sikerrel kezdhet neki az Egyesült Államokkal való kapcsolatainak újjáépítéséhez, mely kapcsolatok részint technikai, részint magyar belpolitikai okok miatt az utóbbi két évben megromlottak.

c.) További vizsgálatot érdemel, de nem hiba, ha erős feltételezésként kezeljük, hogy a magyarországi magyar zsidóságnak legalábbis bizonyos része kettős kötődésű. Amennyiben a határon túli magyaroktól elvárjuk,

a palesztinoknak egy békekemenetrendre, amelyet elvileg be kellene tartaniuk. Ezt a menetrendet hívják „road map”-nek. (A szerkesztők megjegyzése.)

hogy egyaránt kötődjenek állampolgárságuk szerinti államukhoz és Magyarországhoz, a kettős kötődést a zsidóság [egy része] esetében is természetesnek kell tartanunk. A magyarországi magyar zsidóság zsidó nemzeti érdekei és a magyar nemzeti érdekek egyetlen ponton sem ütköznek egymással. Sőt, valamelyest hasonló – kisebbségi – léthelyzetükből fakadóan a magyarországi magyar zsidók jól értik a határon túli magyar problémakör lényegét. Semmiféle, az érdekek által diktált szükségszerűség és semmiféle természetes akadály nem áll útjában annak, hogy magyarországi magyar zsidók a magyar nemzetpolitikai érdekek (értsd itt a Magyarországgal szomszédos államokban élő magyar kisebbségek érdekeit) mellett kötelezzék el magukat. (Hogy erre a rendszerváltás után nem történt kísérlet, az feltételezésem szerint a '89 előttrre jellemző ideológiai meghatározottság és külpolitikai felfogás továbbélése; anakronizmus.) Az Izrael állam biztonságának kérdésében vallott álláspontjának kinyilvánítását követően a magyarországi jobboldal remélheti, hogy párbeszédet kezdhet a magyarországi magyar zsidóság képviselőivel a magyar nemzetpolitikai érdekek érvényesítéséről is.

A magyarországi jobboldal Izrael kérdésében képviselt emez álláspontjának nincsenek külpolitikai kockázatai. Korrekt és elvszerű a palesztin nép helyzetének rendezését illetően is. Nem okoz nehézséget Magyarország európai uniós integrációjának folyamatában sem. Az Európai Unió tagállamai és az Egyesült Államok nagy valószínűséggel ugyan kölcsönösen közeledni fognak egymáshoz a külpolitikai kérdések megítélésében, de az Egyesült Államok továbbra is merev álláspontot képvisel majd az Izraelnek nyújtott biztonság kérdésében, és ezt az EU-nak valamilyen formában el kell fogadnia. A határozott álláspont Izrael biztonságát illetően a jelentős arab lakossággal rendelkező EU-tagállamoktól eltérően Magyarországon nem okoz belpolitikai feszültségeket. Az ilyen gátló tényezők hiánya és az a tény, hogy – a közkézen forgó adatok alapján – az európai államokéi közül a magyarországi zsidó közösség a harmadik legnagyobb, további indokok, melyek a vázolt álláspont kialakítása és képviselése mellett szólnak.

Jeruzsálemben (Balról a második Klein András, utána Németh Zsolt és Lőrincz Csaba)

A KÁRPÁT-MEDENCEI MIGRÁCIÓ

A programban a Kárpát-medencei migráció szerepel, de én nem egészen erről szeretnék beszélni, hanem a Kárpát-medencei migrációs politikáról. Mégpedig Magyarország migrációs politikájáról, a Kárpát-medencére összpontosítva a figyelmet.

Nem vagyok a migráció szakembere, nem vállalom, hogy migrációs adatokkal, azok elemzésével hozakodjak elő, noha erre az előadásra készülve megpróbáltam utánanézni néhány idevonatkozó adatnak és elemzésnek. Ami különösen érdekelt és érdekel, azok a Kárpát-medencei magyarokra vonatkozó migrációs trendek. Be kell vallanom, eléggé nehezen akadtam ilyen információkra, és nem tudom, hogy amit találtam, mennyire tekinthető megbízhatónak. A választ erre az utóbbi kérdésre, és egyáltalán a migráció kérdéseire minden bizonnyal megadják e konferencia tudós szakértői. Én itt csupán arra szorítkoznék, hogy néhány észrevétellel álljak elő a migrációs politikára, vagy úgy is mondhatnám, hogy egy lehetséges migrációs politikára vonatkozóan – természetesen Magyarország részéről.

Nem veszem arra sem a bátorságot, hogy összefüggő rendszerbe foglaljam ezeket az észrevételeket, de tizenöt évnyi, a határon túli magyar kérdéssel való, többé-kevésbé rendszeres foglalatосkodás után kikristályosodott számomra néhány kérdés. Ezeket osztanám meg most Önökkel.

Alaptételként mindenekelőtt leszögezném – erről a mai nap folyamán már szó volt –, hogy nem fogadom el a migrációs politikában sem azt a tételt, hogy a történelem írja önmagát. Attól, hogy egy rendkívül összetett kérdéskomplexumról van szó, amikor migrációról beszélünk, még nem következik, hogy megfelelően megjelenített, artikulált politikai akarattal ne lehetne beavatkozni a migrációs folyamatok terelésébe, alakításába. Márpedig, meglátásom szerint, Magyarország egy kicsit úgy tekint a migrációra, mint arra, hogy süt a nap, vagy esik az eső. Mint természeti jelenségre, úgy tekintünk ezekre a folyamatokra, amivel aligha lehet bármit is kezdeni. Ennek nyilván megvannak az okai, megvan a maga magyarázata.

A rendszerváltás előtti évtizedekben nem volt szükség arra – Magyarország nem lévén komolyabban érintett a migráció által –, hogy e kérdéskör kezeléséhez szükséges nézet- és intézményrendszer kialakuljon. 1963 és 1987 között, huszonöt év alatt, mindössze 45 000 személy vándorolt be

Magyarországra. Ez évenként nem egészen kétezer személy. Egyetlen hivatalnok meg tudott birkózni egy év alatt ennyi aktával. Ezért válhatott a migráció csaknem kizárólag rendészeti, és egy bizonyos szelete nemzetbiztonsági kérdéssé. De nem is az a lényeg, hogy azzá vált, hanem az, hogy miért maradt máig is annak.

Nem kellene-e ezen változtatni?

Bizonyára meg is változna Magyarországon ez a szemlélet és a ráépülő intézményrendszer, ha világossá válna, hogy milyen céllal, milyen irányban kellene megváltoznia. Megváltozna, ha világossá válna, hogy mi is ezen a területen a feladat. Ahhoz, hogy a migrációs politikára jellemző szemléletet és szerkezetet megváltoztassuk, azt hiszem, arra lenne szükség, hogy Magyarországon döntsenek néhány olyan kérdésről, amelyek elég kevés köze van magához a migrációhoz.

Az alapkérdést, amelyben döntésre kellene jutni, némi túlzással történelmi kérdésnek vagy nemzeti sorskérdésnek is nevezhetnénk. Jelestül, hogy mi történjék a Magyarországgal szomszédos országokban élő magyarokkal? Támogassa-e Magyarország őket a szülőföldjükön, vagy szorgalmazza a Magyarországra történő áttelepülésüket? Ezt a kérdést szeretném néhány ponton, a válaszadás igénye nélkül fölfejtteni.

Az elmúlt tizenöt év határon túli magyar politikáját szemlélve, a szülőföldön maradás/áttelepülés kérdésében a bizonytalanság volt jellemző a magyar kormányok magatartására. Annak ellenére mondom ezt, hogy mindegyik magyar kormány hivatalos álláspontja a szomszédos országokban élő magyarok szülőföldön való támogatása volt. Ez alatt az idő alatt Romániából 250 000, Szlovákiából 100 000, Szerbiából 50 000 magyar hagyta el a szülőföldjét; a kivándorlási arány nem kisebb az ukrainai vagy a horvátországi magyarok esetében sem. Ez azt jelenti, hogy a hivatalos álláspont képviseléséhez nem mozgósították a kormányok a megfelelő eszközöket.

Természetesen sokan úgy érvelhetnek, hogy nem is lehetett volna többet tenni. Vannak azonban olyan mozzanatok a magyar kisebbségpolitikában, melyek másra engednek következtetni. A kedvezménytörvény vagy státustörvény elfogadása után, 2001 júliusában készült felmérés szerint – bár ennek megbízható voltát sokan vitatják – a határon túli magyarok körében a kivándorlási potenciál a felére, 25%-ról 12-13%-ra csökkent. Egy frissebb felmérés szerint, amely a napokban jelent meg, a romániai magyarok körében a kivándorlási potenciál ismét emelkedett – most 26,8%. Megkockáztatnám itt azt a véleményt is, hogy ama szándéknak a

szilárdsága, hogy a magyar kisebbségeket a szülőföldön támogassák, Magyarországon nem feltétlenül kötődik az egyes parlamenti pártokhoz. A véleményeltérések sokkal inkább az egyes pártokon, pártkoalíciókon belül jelentkeznek.

Ennek az alapkérdésnek az eldöntetlensége kihat az egész magyar bevándorlási politikára, meghatározza azt. Nyilvánvaló, hogy ha Magyarország, a magyar politikai elit úgy dönt, hogy hajlandó és képes a környező országokban élő magyarokat szülőföldjükön támogatni, a jelenleginél sokkal liberálisabb bevándorlási politikát ültet gyakorlatba, márcsak az aggasztó magyarországi demográfiai trendek ellensúlyozására is. Egyébként tudjuk, hogy a bevándoroltatás önmagában nem képes a demográfiai trendeket megfordítani, pusztán a negatív folyamatokat lassíthatja valamelyest.

Az előrejelzések szerint a jelenlegi trendek fennmaradása esetén Magyarország lakosságának száma 2050-re mintegy kétmillióval csökken. A számítások arról is szólnak, hogy már jóval előbb, 2017-re a munkaképes lakosság és a nyugdíjasok aránya olyannyira kedvezőtlené válik, hogy gondok keletkezhetnek a társadalombiztosítási rendszerek működtetése, finanszírozása terén.

A riasztó demográfiai deficitre reagálva, ebben az esetben el kell dönteni, hogy Magyarország milyen számú személyt, milyen összetételben, milyen preferenciák alapján, és milyen pozitív diszkriminatív alapon kíván bevándoroltatni, potenciálisan magyar állampolgárrá tenni, vagy esetleg meghatározott időre, külföldi munkavállalóként Magyarországra befogadni. Ez a liberálisabb bevándoroltatási politika nyilván nem a környező országokban élő magyarokat célozná meg elsősorban. Látni kell azonban, hogy a magyarországi politikai döntéshozókra komoly nyomás nehezedik, hogy egy másikkal megoldást válasszanak: a Kárpát-medencei magyarok Magyarországra való telepítését. A magyar kisebbségek társadalmi rétegzettsége, nyelvismerete, munkakultúrája alkalmassá teszi e közösségek tagjait arra, hogy a lehető legolcsóbban, a legkisebb ráfordítással pótolni lehessen velük a munkaerőt a magyarországi hiányszakmákban.

Sajnos, a kulcsszó itt a „lehető legolcsóbban”, és „hiányszakma”. Nem véletlen, hogy egyes nagyvállalkozók és gazdasági szakemberek nyíltan is ezt a második megoldást részesítik előnyben. Bonyolítja a képletet, hogy egyes magyarországi politikai körök számára az sem lenne mellékes, hogy a magyar kisebbségek Magyarországra való telepítésével megszűnne az a

probléma, számukra teherként, amit a határon túli magyar kérdés főként a magyar külpolitika számára jelent.

Belátom, a döntés nem könnyű, mert a dolgok jelenlegi állása szerint Magyarországon elég nehéz lenne közmegegyezést kimunkálni. De látnunk kell, hogy amíg nincs ilyen elhatározás, a magyar migrációs politika egésze a kivárás állapotában marad, ami azzal jár, hogy szemléletmódját és intézményrendszerét tekintve belemerevedik egy másik történelmi korszakra, egy másik helyzetre jellemző állapotba.

Ehhez az alapkérdéshez kapcsolódik, az alapkérdés eldöntetlenségéből következik egy sor bizonytalanság, ami látszólag ugyancsak nincs összefüggésben a migrációs politikával. Ilyen a kettős állampolgárság, vagy a határon túli magyarság állampolgárságának kérdésében megfigyelhető bizonytalanság a magyar politikai elit részéről. Nem akarok ennek a kérdésnek a mélységeibe beleásni – valószínűleg túl nagy indulatokat váltana ki ebben a teremben –, csupán egy-két véleményt mondanék el ezzel a kérdéssel kapcsolatban.*

Van egy olyan kategória a magyarok körében (szerintem többen vannak, mint gondolnánk), amely meg van győződve arról, hogy a kettős állampolgárság és a határon túli magyarok Magyarországra való áttelepülése közvetlenül összefügg egymással. Ezen meggyőződését ennek a csoportnak a többsége leplezi.

Egy másik kategória meggyőződése, hogy a kettős állampolgárság a szülőföldön való maradást erősíti. Ezt a véleményét ez a csoport nyíltan vallja és nyíltan hangoztatja.

Ami biztos: nem készültek komoly felmérések a kettős állampolgárság vagy a határon túli magyarok magyar állampolgárságának a migrációs, kivándorlási hatásait illetően. És addig, amíg nem készültek ilyen felmérések, igen kockázatos dolog dönteni ebben a kérdésben. Alaposan meg kellene fontolni.

* A kéziratban olvasható szövegváltozat: „Az alapkérdés eldöntetlenségéből következik még egy sor bizonytalanság, ami szintén nem a migrációs politika területén érhető tetten. Elsősorban a Magyarországgal szomszédos országokban élő magyarok magyar állampolgárságának kérdésében megfigyelhető bizonytalanságról van szó. A kormánypártok nem támogatják a népszavazást ebben a kérdésben, melyre valószínűleg ez év decemberében kerül sor. (Az egyik kormánypárt, a Szabad Demokraták Szövetsége ugyanakkor hónapokkal előbb még azon az állásponton volt, hogy a magyar kisebbségeket megilleti a magyar állampolgárság.) Az ellenzéki Fidesz pedig félszívrrel folytat kampányt az »igen« szavazatok érdekében.” (A szerkesztők megjegyzése.)

Tudom, hogy jelen pillanatban, jelen politikai konstellációban nagyon nehéz azt mondania valakinek – főként egy politikusnak –, hogy ellenzi a kettős állampolgárságot. Azzal, hogy nem ellenzi, nyilvánvalóan vállalja a kockázatot, amelyről említést tettem.

A kettős állampolgárságon túl van egy sor olyan kérdés, amely ugyancsak fel van függesztve az alapkérdés eldöntetlensége folytán. Eldöntetlen például, hogy mi történjen a becslések szerint 40-90 ezerre tehető illegális munkavállalóval, akik főként a környező országokból – Ukrajnából és Romániából, tehát Kárpátaljáról és Erdélyből – érkeztek Magyarországra. Nem lenne különösebben nehéz olyan rendszert kidolgozni, melyben ezeknek az embereknek az emberi méltósága megmaradna, megszűnne a kizsákmányolásuk a magyarországi munkáltatók által, és a gazdaságban kifehéredne ez a fekete vagy szürke zóna. Ennek ellenére tizenöt év alatt Magyarország jószerével semmit nem tett ennek a kérdésnek a kezelésére. Szerintem mind az adminisztráció, mind a politikai döntéshozók részéről a kivárás a jellemző.

Eldöntetlen, hogy mit akar a magyar állam a vízumpolitikával. Nem tudni, hogy 2007 után, amikor Magyarország a schengeni rendszer kereteiben, élesben lesz kénytelen lebonyolítani vízumpolitikáját, hogyan történik majd azokból az országokból az átjárás Magyarországra, amelyekkel szemben vízumkényszerre lesz kötelezve. Itt a Vajdaságról, tehát Szerbia-Montenegróról és Ukrajnáról van szó.

Az EU bizottságának asztalán fekszik egy olyan javaslat, amely a kishatárforgalomnak a visszaállításáról szól. Ez a határtól ötven kilométeres sávban lakóknak az átjárását tenné lehetővé. Érdekes módon nincs szó erről a dokumentumról sem a magyar sajtóban, sem a magyar politikai közéletben.

De eldöntetlenek itt olyan elvi kérdések is, hogy a migrációs politikát milyen – haszonelvű vagy szolidaritáson alapuló – stratégiára kellene építeni, és milyen területeken milyen stratégiát kellene alkalmazni? Itt Nagy Boldizsára hivatkozom, aki 1993-ban írt arról, hogy a bevándoroltatást haszonelvű stratégiára, a menekültügyet és a határon túli magyarok kérdését szolidaritáson alapuló stratégiára kellene alapozni.

A sort tovább folytathatnám, például azzal, hogy mi történjen a diaszpórában élő magyarokkal, tehát a nem Magyarországgal szomszédos országokban élőkkel. Tudniillik ugyanolyan nehéz az ő Magyarországra való áttelepülésük, bevándorlásuk, mint bárki másnak – például egy kínainak vagy egy dél-afrikainak, különös tekintettel a nem magyar állampolgár házastársakra.

Összefoglalva: a lényeg az, hogy két lehetőség van, dönteni kell. És ezt a döntést, ha megszületett, következetesen végre is kell hajtani az igazgatás minden szintjén. Ha nem ez történik, ha nem születik egy ilyen vagy olyan döntés, akkor lassan úgy ürülnek ki a határon túli területek, hogy egyfolytában mindenki arról beszél – és többnyire el is hiszi ezeket a szavakat –, hogy „nem adjuk föl ezeket a területeket”.

Toró T. Tibor, Smaranda Enache, Lőrincz Csaba Tusványoson

Diskurzus több fordulóban

A KÉPVISELŐK ÉS SZENÁTOROK JOGÁLLÁSA A ROMÁN PARLAMENTBEN

A román parlament képviselőházának és szenátusának tagjait 42 választóköri körzetben választják általános, titkos, egyenlő és közvetlen szavazat alapján. Ötödik kritériumként a román Alkotmány és a választójogi törvény tartalmazza a szavazat „szabadon kifejezésre juttatását”.¹ A képviselőháznak és a szenátusnak eltérő számú tagja van; a képviselőháznak 345 képviselő, a szenátusnak pedig 140 szenátor. Egy képviselő megválasztásához kb. 70 000, egy szenátor megválasztásához körülbelül 160 000 szavazat szükséges. A képviselőházi és szenátusi választásokra egy időben kerül sor, listás szavazás során, s az egy főre eső szavazatok számbeli eltérését leszámítva nincs különbség a képviselőházi és szenátusi tagok megválasztásának procedúrája között. Ennek megfelelően a romániai képviselő és szenátor jogállása is nagyon hasonló. (Megjegyzendő, hogy ez a hasonlóság a '90-es évek elején, az új román demokrácia első éveiben nem kis zavart okozott a képviselőház és a szenátus jogkörének elhatárolása során. Ezeket a zavarokat mára a román parlamentnek többnyire sikerült kiküszöbölnie a szokásjog, a házszabály[ok] árnyaltabbá válása és egy bonyolult, a két kamara együttműködését szabályozó egyeztetési mechanizmus kidolgozása révén.)

A mandátum

A képviselők és szenátorok jogállásának főbb kérdéseit *Románia Alkotmánya* szabályozza olyannyira részletesen, hogy az alaptörvény „A képviselők és szenátorok jogállása” alcím alatt négy szakaszban is foglalkozik a kérdéssel (69–72. §). Az aktív választójog Romániában minden román állampolgársággal rendelkező személyt megillet, aki betöltötte 18. életévét, nincs gyámság alatt, vagy bírói ítélet meg nem fosztotta ettől a jogától. E jog gyakorlása nem kötődik romániai helyben lakáshoz. A választhatóság ezzel szemben romániai helyben lakáshoz

¹ Lásd *Románia Alkotmánya*, 62. § (1) bek.

kötött.² Képviselővé választáshoz ezen kívül a román Alkotmány a 23. életév, szenátorrá választáshoz pedig a 33. életév betöltését írja elő.³

A mandátum jellege

Az Alkotmány rögzíti, hogy „a képviselők és a szenátorok mandátumuk gyakorlása során a nép szolgálatában állnak”. Ugyanakkor sajátos megfogalmazásban erősíti meg a szabad mandátum elvét, amikor leszögezi, hogy „minden imperatív mandátum semmis”.⁴ Ez a megfogalmazás is jelzi, hogy a szabad mandátum elve korlátozás nélkül érvényesül a román parlamentben. Az új román demokrácia tizenhárom éves gyakorlatának vizsgálata is erről győzi meg az elemzőt, ugyanis ez idő alatt nyugat-európai összehasonlításban rendkívül magas volt a parlamenti frakciók közötti fluktuáció: a képviselők és a szenátorok igen nagy számban ültek át egyik párt frakciójából a másikéba anélkül, hogy komoly következményekkel járt volna rájuk nézve annak számonkérése, hogy ideológiai-tartalmi kérdésekben egy másik párt színeiben másfajta nézeteket képviselnek.

E helyen érdemes megemlíteni, hogy a román Alkotmány a társulási jog szabályozásán keresztül bizonyos tartalmi kérdéseket kizár a képviselők köréből. Kimondja, hogy „azok a pártok vagy szervezetek, amelyek céljaik vagy tevékenységük révén a politikai pluralizmus, a jogállamiság vagy a szuverenitás elvei, Románia integritása vagy függetlensége ellen lépnek fel, alkotmányellenesek”.⁵ A választási rendszer sajátosságaiból adódóan (listás választás, továbbá csak bejegyzett politikai pártok állíthatnak listákat a parlamenti választásokon) a parlamentben elvileg nem jelenhetnek meg az állam alapvető érdekeivel ellentétes nézetek.

A mandátum keletkezése és megszűnése

A képviselői és szenátori mandátum időtartamát, keletkezésének és megszűnésének körülményeit ugyancsak az Alkotmány szabályozza (63. §). Eszerint a képviselőházat és a szenátust négyéves időtartamra választják,

² Ua. 37. § (1) bek. és 16. § (3) bek.

³ Ua. 37. § (2) bek.

⁴ Ua. 69. § (1), (2) bek.

⁵ Ua. 40. § (2) bek.

amit jogszabály meghosszabbíthat általános mozgósítás, háború, az ország megszállása vagy sürgősségi állapot esetén, ezek megszűnéséig. A képviselőházi és szenátusi választásokra a mandátum lejártát vagy a parlament feloszlását követő három hónapon belül kerül sor. Az újonnan megválasztott parlamentet Románia elnöke hívja össze a választásokat követő 20 napon belül. A képviselőház és a szenátus mandátuma az új parlament törvényes megalakulásáig hosszabbítódik meg. Ebben az időszakban azonban nem lehet módosítani az Alkotmányt, és nem lehet úgynevezett organikus törvényt elfogadni, módosítani vagy hatályon kívül helyezni. (Az „organikus” törvénnyel szabályozandó 18 terület felsorolását az Alkotmány tartalmazza.) Az Alkotmány rendelkezik arról is, hogy a parlament napirendjére vett törvényjavaslatokkal vagy más törvényhozási javaslatokkal kapcsolatos eljárások az új parlamentben is folytatódnak.

A képviselők és a szenátorok jogaikat attól kezdve gyakorolhatják, hogy az a kamara, amelynek tagjai, törvényesen megalakult, feltéve, hogy igazolták mandátumukat és letették az esküt. Az eskü szövegét „organikus” törvény írja elő. A képviselői vagy szenátori mandátum akkor szűnik meg, amikor az újonnan megválasztott kamarák törvényesen megalakultak. A mandátum megszűnik lemondással, a választójog elvesztésével, összeférhetetlenség esetén vagy elhalálozással.

A mandátumigazolás

A mandátumigazolási eljárást a házszabály (a képviselőház, illetve szenátus szervezeti és működési szabályzata) rögzíti. A két kamara rendtartását illetően – főként a testületek eltérő taglétszámából adódóan – kisebb eltérések vannak. A mandátumigazolás érdekében a képviselőház első ülésén 30 képviselőből álló mandátumvizsgáló bizottságot választ (a szenátus 12 tagból állót), amely tükrözi a kamarába bejutott pártok képviselőinek számarányát.

(Megjegyzendő, hogy a képviselőházban és a szenátusban ez a számarány az eddigi választások tapasztalatai szerint eltérő.) Az így létrehozott mandátumvizsgáló bizottságok a parlament egész mandátumának ideje alatt működnek.

A bizottság egy elnököt és két alelnököt választ soraiból, akik a bizottság büroóját alkotják, és kilenc (a szenátus esetében három) munkacsoportra tagolódnak. A munkacsoportoknak lehetőleg tükrözniük kell a par-

lamenti pártmegoszlást. A büro szétosztja a munkacsoportoknak a Központi Választási Bizottság által hozzájuk eljuttatott személyi iratokat, kivéve azokéit, akik a munkacsoportokban tevékenykednek. Ezeknek a képviselőknek (szenátoroknak) az iratait a büro ellenőrzi a választás jogszerűsége szempontjából. A büronak és a munkacsoportoknak három napon belül írásos javaslatokat kell tenniük a bizottságok számára a mandátum igazolására vagy érvénytelenségére vonatkozóan. Azokat a mandátumokat, amelyekről nem készült írásos javaslat, a bizottságok plénumai előtt tárgyalják meg. A bizottságok többségi szavazattal döntenek a mandátum igazolásáról.

A bizottságok javaslatot tehetnek a mandátum érvénytelenségére vonatkozóan akkor, ha megállapítják, hogy a mandátum törvénysértő módon keletkezett, beleértve a választási csalást is. Legkésőbb négy nappal a megalakulásukat követően a bizottságok többségi szavazattal jelentést fogadnak el, amelyben minden személy esetében röviden megindokolják javaslataikat. Öt nappal a bizottságok megalakulását követően a képviselőház, illetve a szenátus összeül a jelentések megvitatására. A képviselőház, illetve szenátus egyszerre szavaz az igazolásra javasolt mandátumokról, és külön-külön azokról a mandátumokról, amelyeknek esetében a bizottságok érvénytelenségi okot állapítottak meg. A mandátumok igazolását a kamarák a jelenlévő képviselők, illetve szenátorok többségének szavazatával fogadják el. A képviselőház, illetve szenátus mandátumai kétharmadának igazolása után tekinthető törvényesen megalakultnak.⁶

A testületi jogok

A képviselő és a szenátor köteles részt venni a parlament plenáris és bizottsági ülésein, vagyis nem hiányozhat, amennyiben nem kért szabadságot. A szenátus szabályzata például részletezi, hogy a szabadság lehet betegszabadság vagy „magánérdekű” szabadság. A betegszabadságot orvosi igazolás alapján lehet igénybe venni, a „magánérdekű” szabadságot, ha nem haladja meg a négy napot, a szenátus elnöke, ha négy napnál több, a szenátus állandó büroja engedélyezi. Parlamenti ülészak idején a szená-

⁶ A mandátumigazolási eljárásról lásd *A képviselőház szervezeti és működési szabályzata*, 3–12. § és *A szenátus szervezeti és működési szabályzata*, 3–14. §.

tor legfeljebb nyolc nap „magánérdekű” szabadságot vehet igénybe ellátmányára folyósítása mellett. Ha ennél többet hiányzik, a hiányzással arányosan csökken ellátmányra. Azt a szenátort, aki bejelentés nélkül hiányzik nyolc napnál többet, a szenátus elnöke felkéri a hiányzás igazolására. Amennyiben a szenátor az elnöki felkérést követő 20 napon belül nem jelentkezik, vagy nem mutat be igazolást, elveszíti jogát az ellátmányra. A szenátus mentelmi bizottsága javasolhatja az állandó bírónak a szenátor havi ellátmányának csökkentését a szenátor hiányzásainak arányában.⁷

A képviselőház szabályzata kimondja, hogy azok a képviselők, akik a kormánynak is tagjai egyben, a kamara vagy az állandó bíró engedélyével más, parlamenten kívüli tevékenységekben is részt vehetnek anélkül, hogy hiányzónak minősülnének. A parlament nyitó- és záróülésén, a felelősségi területükre eső törvénytervezetek vitájában, a miniszterekhez intézett „kérdések órájában”, az általuk vezetett minisztérium tevékenységével kapcsolatos interpellációk megválaszolása során, a miniszterelnök jelentései és politikai nyilatkozatai idején azonban jelen kell lenniük a plenáris ülésen.⁸

Kezdeményezés és javaslattétel

A román Alkotmány a törvényjavaslatok és egyéb törvényhozási aktusok kezdeményezésének jogát első helyen a kormányhoz telepíti. „Esetenként” azonban – fogalmaz a román alaptörvény – „a képviselőket, szenátorokat vagy legalább 100 000 szavazati joggal rendelkező román állampolgárt is megillet a kezdeményezés joga”.⁹ Az Alkotmány azt is kimondja, hogy „a képviselők, szenátorok vagy azok az állampolgárok, akik élnek a kezdeményezés jogával, csak olyan formában terjeszthetik elő javaslataikat, amely megfelel a törvényjavaslat formájának.”¹⁰ Az ilyen kezdeményezéseket először az adott kérdésben első helyen illetékességgel rendelkező

⁷ Lásd *A szenátus szervezeti és működési szabályzata*, 187–189. §.

⁸ Lásd *A képviselőház szervezeti és működési szabályzata*, 201. §. A testületi ülésen való részvétel kötelezettségének írásos szabályozása a képviselőház és a szenátus esetében jelentősen eltér egymástól. A gyakorlatban a különbség kisebb, konkrét esetekben a szokásjog az irányadó.

⁹ Lásd *Románia Alkotmánya*, 74. § (1) bek.

¹⁰ Ua. 74. § (4) bek.

kamara tárgyalja. (A kamarák első helyen való illetékességi területeit ugyancsak az Alkotmány rögzíti.)

A kormány, illetve a képviselők és szenátorok által kezdeményezett törvények megalkotásának és az egyéb törvényhozási aktusok végrehajtásának procedúrája között alapvetően az a különbség, hogy meghatározott – például a költségvetési törvény előírásainak vagy a társadalombiztosítás költségvetésének megváltoztatását eredményező – esetekben az egyéni kezdeményezéseknek a kormánytól kért tájékoztatásra kell támaszkodniuk.

A törvényjavaslatot minden esetben írásban meg kell indokolni. Mielőtt bármely kamara tárgyalná, kötelező módon a parlament kérdésben illetékes állandó bizottságának is napirendjére kell tűznie, és véleményeznie kell. A képviselő és a szenátor nyilvánvalóan élhet a törvényjavaslat vagy egyéb törvényhozási aktus módosításának jogával egyénileg vagy tetszőlegesen megalakított csoportban. A módosító javaslatokkal kapcsolatos eljárások azonosak a kormány, a képviselő, a szenátor vagy az utóbbiak csoportjai esetében.

A törvényeket, a határozatokat, az indítványokat (motiune – lásd alább) és az egyéb, politikai jellegű aktusokat a képviselőház és a szenátus szavazással fogadja el. A szavazat mindig személyes, és nyílt vagy titkos lehet. A nyílt szavazatot kézfelemeléssel, felállással, névsorolvasással vagy elektronikus úton lehet kifejezésre juttatni. A kézfelemelés, a felállítás és az elektronikus úton kifejezésre juttatott nyílt szavazat támogató, ellenző vagy tartózkodást jelző lehet. Névsorolvasás esetén csak a javaslat támogatására vagy ellenzésére van mód. A titkos szavazatot szavazócédulával, golyóval vagy elektronikus úton lehet kifejezésre juttatni. A szavazócédulával vagy golyóval történő szavazás esetén ugyancsak támogató vagy ellenző szavazat adható. A golyóval történő szavazás menete – érdekességképpen – a következő: minden képviselő vagy szenátor egy fehér és egy fekete golyót kap. A szavazóhelyen felállítanak egy fekete és egy fehér urnát. A fekete urnában fekete golyó – fehér urnában fehér golyó „igen” szavazatot, a fehér urnában fekete golyó – fekete urnában fehér golyó „nem” szavazatot jelent.

Az alkotmányos törvényeket a képviselőház, illetve szenátus tagjainak legalább kétharmadával, az „organikus” törvényeket és a kamarák szervezeti és működési szabályzatát a tagok legalább felének szavazatával, a „rendes” („ordinare”) törvényeket és a határozatokat a jelen lévő képviselők, illetve szenátorok legalább felének szavazatával lehet elfogadni. Ameny-

nyiben a képviselőház elfogad egy törvényjavaslatot vagy törvényhozási javaslatot és azt a szenátus elveti, a képviselőháznak a javaslatot újra kell tárgyalnia. Ha a szenátus az újratárgyalt javaslatot is elveti, az elutasítás végleges.¹¹

Az indítványok

Mind a képviselők, mind a szenátorok egy-egy csoportja (50 képviselő, illetve a szenátorok legalább egynegyede) indítvánnyal élhet. Az indítvány kifejezi a képviselőház, illetve szenátus álláspontját bizonyos bel- vagy külpolitikai kérdésekben. (A kormány ellen benyújtott bizalmatlansági indítványra külön szabályok vonatkoznak. Ezt az indítványt a képviselőház és a szenátus együttes ülése elé lehet beterjeszteni a képviselők és a szenátorok legalább egynegyedének támogatásával.) Egy indítvány tárgyalásának lezárásáig az ahhoz csatlakozó képviselő vagy szenátor nem csatlakozhat másik indítványhoz. Az indítvány kézhezvételekor a képviselőház, illetve a szenátus elnöke haladéktalanul tájékoztatja a kormányt, a képviselőházat, illetve a szenátust a kezdeményezésről. A kézhezvételtől számított hat napon belül az indítványt tárgyalni kell. A külpolitikai kérdésekkel kapcsolatos ilyen kezdeményezést a kamara csak akkor tűzheti napirendjére, ha a parlament külügyi bizottsága azt véleményezte, és ha a külügyminisztérium is állást foglalt vele kapcsolatban. A már benyújtott indítványhoz nem lehet módosító javaslatokat benyújtani. A tárgyalás megkezdését követően a képviselő vagy szenátor nem vonhatja vissza támogatását. A képviselőház, illetve szenátus a jelen lévő képviselők többségének szavazatával dönt az indítványról. A szenátus által elfogadott indítványt Románia Hivatalos Közlönyében hirdetik ki, és az kötelező erővel bír a kormányra és tagjaira, valamint a többi érintett személyre nézve.¹²

A kérdések

Bármely képviselő vagy szenátor kérdést intézhet a kormányhoz, a miniszterekhez vagy a közigazgatás más vezetőjéhez. A kérdés tulajdonkép-

¹¹ Lásd *A képviselőház és a szenátus közös üléseinek szabályzata*, 32–39. §.

¹² Lásd *A képviselőház szervezeti és működési szabályzata*, 148–153. § és *A szenátus szervezeti és működési szabályzata*, 148–152. §.

pen egy egyszerű kérés, amely arra vonatkozik, hogy a kérdezett személy adjon felvilágosítást egy tény valós vagy valótlan voltáról, egy információ helytálló voltáról vagy arról, hogy a kormány meghatározott kérdésben szándékszik-e határozatot hozni. A képviselőház, illetve a szenátus plénuma előtt nem lehet olyan kérdéseket feltenni, amelyek személyes vagy partikuláris érdekekre vonatkoznak, amelyek kizárólag jogi felvilágosítást céloznak, amelyek folyamatban lévő jogi eljárásokat érintenek vagy befolyásolhatják ilyen eljárások kimenetelét, vagy amelyek olyan személyek tevékenységével kapcsolatosak, akik nem töltenek be közéleti tisztségeket. A kamarák elnökeinek jogában áll az ilyen kérdéseket visszautasítani. Az írásban vagy szóban feltett kérdésekre a kormány tagjai nem válaszolnak, ha a kérdező a válaszadás előre meghatározott időpontjában nincs jelen az ülésteremben. A meg nem válaszolt kérdéseket minden ülészak végén közzéteszik Románia Hivatalos Közlönyében.

A szenátus maga határozza meg, hogy hetente mely napot szenteli a kérdéseknek. A képviselőház tagjai kéthetenként, hétfőn 18.30–19.30 óra között tehetnek fel szóbeli kérdéseket a kormány tagjaihoz. A kérdésnek rövidnek, legfeljebb egypercesnek kell lennie. Az illetékes miniszternek legfeljebb három perc áll rendelkezésére a válaszadáshoz. A kérdező képviselő két percen válaszolhat, a kérdezett miniszternek is ugyanennyi idő áll rendelkezésére a viszontválaszra. A miniszternek személyesen kell válaszolnia, azt indokolt esetben is csak egy héttel halaszthatja el. A válaszadás elhalasztásának tényéről a képviselőház elnöke értesíti a miniszterelnököt.

Az írásban feltett kérdések esetében a kérdező maga határozhatja meg, hogy szóban vagy írásban kíván-e választ kapni kérdésére. Írásban kért válasz esetén a kérdezettnek a kérdésfeltevéstől számított 15 napon belül kell válaszolnia.

Az interpellációk

Az interpellációt a képviselő vagy a szenátor, illetve ezek egy csoportja írásban nyújthatja be a kormányhoz, vagy annak valamely tagjához, rámutatva eljárása indokára. Ezen eljárás során a képviselő vagy szenátor magyarázatot kér a kormány bel- vagy külpolitikai tevékenységének fontos mozzanatára vonatkozóan. A kormánynak vagy a miniszternek két hét áll rendelkezésére a válaszadáshoz. Alapos indok kell ahhoz, hogy a kama-

rák ezt a határidőt meghosszabbítsák. A képviselőházban az interpellációt hétfői napon, a „kérdések órájában” szerzője vagy szerzőinek képviselője felolvassa. A szenátus maga határozza meg a nyilvános elhangzás idejét. Az interpellációra a miniszterelnök vagy annak képviselőjében az egyik miniszter válaszol. Ha az interpelláció címzettje miniszter, a minisztérium államtitkára is válaszolhat. Az interpellálónak viszontválaszra van joga. Mind a képviselőház, mind a szenátus indítványt fogadhat el az interpelláció tárgyában.¹³

Információkérés

A képviselőház, a szenátus, a képviselők és a szenátorok jogosultak hozzáférni mindazon információkhoz, amelyek tevékenységükhöz szükségesek. A képviselőház és bizottságai, a szenátus és bizottságai a parlamenti ellenőrzés keretében kérhetik a kormánytól és a közigazgatás egyéb szerveitől az információkat és dokumentumokat. Abban az esetben, ha a kért információ vagy dokumentum a törvény szerint államtitok, a kormány erről tájékoztatja a képviselőházat, illetve a szenátust, és a kamarák zárt ülésen tárgyalják az ügyet. A képviselőknek és a szenátoroknak a kamarák elnökei, illetve a bizottságok elnökei keresztül van módjuk a parlamenti ellenőrzés keretében információkért folyamodni. Amennyiben a megkeresett szerv nem szolgáltatja a kért információt vagy dokumentumot, mód van arra, hogy ezért jogi úton is felelőssé tehető legyen. A kért dokumentumot, tanulmányozását követően, vissza kell szolgáltatni a küldő szerv számára.¹⁴

Intervenciók, politikai nyilatkozatok

Minden keddi plenáris ülésnap kezdetén a képviselőház tagjainak ötven perc áll rendelkezésükre, hogy különféle intervenciókkal éljenek. Az ötven perc felosztása a pártok parlamenti képviselőjének arányában történik. A felszólalások sorrendje: kormánypártok – ellenzéki pártok – függetle-

¹³ A képviselőház szervezeti és működési szabályzata, 162–165. § és A szenátus szervezeti és működési szabályzata, 157–160. §.

¹⁴ A képviselőház szervezeti és működési szabályzata, 169–171. § és A szenátus szervezeti és működési szabályzata, 161–163. §.

nek. Az intervenció időtartama nem haladhatja meg a három percet. Az intervenció felszólalásra hétfőn meghatározott órában lehet feliratkozni. Abban az esetben, ha az intervenció tárgya valamilyen megemlékezés vagy ünnep, a képviselőnek a szokásosnál egy héttel korábban kell feliratkozni a felszólalásra. Ha az intervenció témája és tartalma a kormány tevékenységét érinti, az ülés gyorsírási jegyzőkönyvének kivonatát el kell juttatni a parlamenti kapcsolatokért felelős miniszternek.

A szenátoroknak jogukban áll a szenátus büroja által kijelölt napon, egy ülészak folyamán egy alkalommal politikai nyilatkozatot tenni. Politikai nyilatkozatot a szenátorok egyénileg vagy parlamenti csoportokban tehetnek. A tartalomtól függően e nyilatkozatokra más szenátorok, parlamenti csoportok vagy az érintett közigazgatási szervek válaszolhatnak.¹⁵

A bizottságok munkájában való részvétel

A parlament tevékenységének főbb kérdéseit az Alkotmány szabályozza. Kitér arra, hogy „a képviselők és szenátorok parlamenti csoportokba szerveződhetnek, a kamarák szabályzatainak megfelelően”.¹⁶ A kamarák „állandó bizottságokat alakítanak, és vizsgálóbizottságokat, valamint más, speciális bizottságokat állíthatnak fel. A kamarák közösen is felállíthatnak bizottságokat”.¹⁷ Ugyancsak az Alkotmány mondja ki, hogy „az állandó bizottságok a kamarák politikai konfigurációjának megfelelően jönnek létre”.¹⁸

A két kamara mellett működő fontos testület a két állandó büro, amelyek nemcsak a kamarák napirendjére kerülő témák jogalkotási vonatkozásaival kapcsolatos kérdésekről hoznak döntéseket, hanem a parlamenti munka szervezési részét is végzik. Ezeket a bürokat a kamarák választják. A büro elnökeit egész ciklusra, más tisztségviselőit viszont egy-egy parlamenti ülészak idejére választják a parlamentben, minden ülészak elején. (Évente két ülészak van, rendkívüli ülések is tarthatók.) A két kamara kapcsolatáért és a kamarák közötti egyeztetésért is a két állandó büro a felelős.

¹⁵ *A képviselőház szervezeti és működési szabályzata*, 177–179. § és *A szenátus szervezeti és működési szabályzata*, 168. §.

¹⁶ Lásd Románia Alkotmánya, 64. § (3) bek.

¹⁷ Ua. 64. § (4) bek.

¹⁸ Ua. 64. § (5) bek.

Az állandó bizottságok a kamarák szervei, feladatuk a kamarák munkájának előkészítése. E bizottságok tagjait a parlamenti pártfrakciók vezetői jelölik ki, frakciónkénti számuk tükrözi a pártok közötti parlamenti erőviszonyokat. Amennyiben a pártok között egy-egy bizottság tagjait illetően nincs nézetkülönbség, a kamarák nyílt, egyszerű többségi szavazással döntenek összetételükről. Ha a pártfrakciók nem tudnak megegyezésre jutni egy vagy több bizottság összetételéről, az állandó bíró kidolgoz egy javaslatot, a kamarák pedig egyszerű többséggel döntenek a pártfrakciók általi jelölésről. Mindegyik képviselő vagy szenátor kötelező módon tagja egy állandó bizottságnak, kivéve a szervezeti és működési szabályzatért felelős, valamint az információtechnológiai és kommunikációs bizottság tagjait, akik egy másik állandó bizottság munkájában is részt vehetnek.

Az ülést a bizottság elnöke, vagy az őt helyettesítő egyik alelnök hívja össze, legalább 24 órával annak kezdete előtt. Parlamenti ülészak alatt minden bizottságnak hetente legalább egy alkalommal ülést kell tartania. A képviselőknek és szenátoroknak kötelező a bizottsági ülésen való részvétel. Annak a képviselőnek vagy szenátornak, aki nem tudja igazolni hiányzását, visszatartják a havi ellátmányát, a hiányzás minden napjára a havi ellátmány 1/21-ed részét, és ehhez hozzáadódik a napi utazási költségterítés is.¹⁹ Azt a képviselőt vagy szenátort, aki hiányzik a bizottság üléseiről, az őt delegáló párt frakcióvezetője más, ugyanahhoz a frakcióhoz tartozó képviselővel vagy szenátorral helyettesítheti. A bizottságok ülései nem nyilvánosak, kivéve akkor, ha a bizottság erről másként határoz. A minisztereknek joguk van részt venni a bizottságok ülésein. A bizottság meghívására viszont kötelező a miniszternek részt vennie az ülésen. Azok a képviselők, akik a tárgyalat témában érintettek, szakértők vagy nem kormányzati szervek képviselői, a bizottság meghívására úgyszintén részt vehetnek az üléseken. Aki nem tagja a bizottságnak, felszólalhat, de nem szavazhat. A határozatok egyszerű többséggel születnek. A határozatképességhez a bizottsági tagok legalább felének jelen kell lennie. Mindegyik ülésről jegyzőkönyv és sajtóközlemény készül. A képviselőháznak 16, a szenátusnak 14 állandó bizottsága van, amelyek lefedik a főbb törvényhozási területeket.²⁰

¹⁹ Lásd *A képviselőház szervezeti és működési szabályzata*, 131. § (3) bek.

²⁰ A bizottsági munkát részletesen *A képviselőház szervezeti és működési szabályzatának* 5. része és *A szenátus szervezeti és működési szabályzatának* 4. része szabályozza.

A parlamenti tisztségek

A képviselőház törvényes megalakulását követően megválasztja az elnököt és az állandó büro tagjait. A képviselőház elnöke egyben a képviselőház állandó bürojának is elnöke. Utóbbinak tagja még rajta kívül négy alelnök, négy titkár és négy kvestor. Az állandó büro a parlamenti frakciók vezetőinek egyeztetése nyomán alakul meg, összetételénél figyelembe kell venni a pártok parlamenti erőviszonyait. A képviselőház elnökét titkos szavazással választják, szavazócédulás módszerrel. Minden pártfrakció egy személyt jelölhet. Az elnöki tisztséget az a személy töltheti be, akit a képviselők több mint fele támogat. Amennyiben egyetlen személy sem nyeri el a képviselők több mint felének támogatását, megismételt szavazáson a legtöbb szavazatot összegyűjtő jelölt lesz az elnök. Az alelnökök, titkárok és kvestorok személyére a frakciók vezetői tesznek javaslatot, figyelembe véve a parlamenti erőviszonyokat. Ezekre a tisztségviselőkre golyóval szavaznak, minden rendes ülészak elején. Amennyiben az állandó büro tisztségviselőinek egyeztetett listája nem nyeri el az összes képviselő több mint felének támogatását, megismételt szavazáson a listáról a jelenlévő képviselők több mint fele dönt.

A képviselőház elnökének többek között a következő jogosítványai vannak: összehívja a képviselőház rendes vagy rendkívüli ülését; vezeti a képviselőház üléseit, ebben kötelező módon két titkár van segítségére; fenntartja a rendet az üléssteremben, gondoskodik a szervezeti és működési szabályzat betartásáról; megadja a szót a képviselőknek, összefoglalja a tárgyalt kérdéseket, megállapítja a szavazás rendjét és kihirdeti annak eredményét; vezeti az állandó büro üléseit; összehívja az ügyrendi bizottságot, elnöklí annak üléseit és javaslatot tesz a képviselőház napirendjére; a törvényben meghatározott esetekben megkeresi az Alkotmánybíróságot; elküldi a képviselőház által elfogadott törvényjavaslatokat a szenátusnak, elküldi kihirdetésre az elfogadott törvényeket Románia elnökének; képviseli a képviselőházat belföldön és külföldön egyaránt.

Az alelnökök az elnök megbízásából rotációs alapon gyakorolják az elnöki jogköröket. A titkároknak az ülések technikai lebonyolításában van szerepük, a kvestorok feladata a képviselőház költségvetésének összeállítása és ellenőrzése.

A képviselőház állandó bizottságai, amelyeket a kamara elnöke hív össze, első ülésükön megválasztják büroikat, amelyek egy elnökből, két alelnökből és két titkárból állnak. A bürok összetétele frakciók közötti

egyeztetések eredményeként alakul ki, a parlamenti erőviszonyok figyelembevételével. A bíró elnöke vezeti a bizottság üléseit; javasolhatja, hogy a bizottság munkájában más, bizottsági tagsággal nem rendelkező személyek is részt vegyenek; képviseli a bizottságot a kormány, a képviselőház állandó bírója és más bizottságok felé. Az alelnökök az elnököt helyettesítik. A titkárok vezetik a nyilvántartást az ülésen megjelenő bizottsági tagokról; szerkesztik a bizottság dokumentumait; számlálják a szavazatokat; ellenőrzik a bizottsági ülések jegyzőkönyvét.

A szenátus és a szenátus bizottságainak tisztségviselői jogosítványait tekintve a képviselőház és bizottságainak „tükröképei” azzal a különbséggel, hogy a szenátus elnöke köztes időszakban Románia elnökének jogosítványaival is rendelkezik, az Alkotmány 98. §-ának megfelelően.

A parlamenti függetlenség biztosítása

Az immunitás és a felelőtlenség

A képviselők és a szenátorok parlamenti immunitással (mentelmi joggal) rendelkeznek a személyükre szóló parlamenti igazolvány kiállításától kezdődően azzal a feltétellel, hogy igazolták mandátumukat. A képviselőt és szenátort semmilyen formában nem lehet jogilag felelősségre vonni szavazatáért vagy a parlamentben hangoztatott politikai nézeteiért. Nem lehet őket előzetes letartóztatásba helyezni, letartóztatni, megmotozni, bíróság elé állítani bűnügyekben vagy szabálysértési ügyekben anélkül, hogy az a kamara, amelynek tagjai, előzőleg meg ne hallgatta volna őket és felhatalmazást ne adott volna az ilyen eljárásra. Az ilyen eljárás iránti kérelmet az igazságügyi miniszter küldi meg a kamara elnökének. A kamara elnöke plenáris ülésen tudomására hozza a képviselőnek vagy szenátornak az igazságügyi miniszter kérését, ezt követően haladéktalanul továbbítja a kérést a kamara mentelmi bizottságának, amely jelentésében megállapítja, hogy alapos indoka van-e a kérésnek. A bizottságnak 30 nap áll rendelkezésére, hogy elkészítse jelentését és titkos szavazáson döntsön a kérés elfogadásáról vagy elutasításáról. Az igazságügyi miniszter minden olyan iratot megküld a bizottságnak, amelyet az kér. A képviselőház vagy a szenátus plenáris ülésen tárgyalja meg az ügyet, és többségi szavazással dönt a mentelmi jog esetleges felfüggesztéséről. Minden mentelmi ügyet sürgős-

séggel kell tárgyalni, és a kamara által történt „tudomásulvételtől” számított három hónapon belül meg kell hozni a döntést.

Tettenérés esetén a képviselőt vagy szenátort előzetes letartóztatásba lehet helyezni vagy meg lehet motozni anélkül, hogy arra a kamara előzetesen felhatalmazást adott volna. Ebben az esetben az igazságügyi miniszter haladéktalanul tájékoztatja a kamara elnökét. Amennyiben a kamara megállapítja, hogy az előzetes letartóztatásnak nincs alapos indoka, az intézkedést azonnal meg kell szüntetni. Ha a kamara nem ülészik, az állandó büro jogosult ennek megállapítására. Az intézkedés azonnali megszüntetését az igazságügyi miniszter rendeli el.²¹ A képviselő vagy szenátor elleni büntető-eljárás lefolytatására és ítélethirdetésre csak a legfelsőbb bíróság jogosult.

Az összeférhetlenség

Senki nem lehet képviselő és szenátor ugyanabban az időben. A képviselői mandátum ugyanakkor összeférhetlen Románia elnökének tisztségével is. A képviselői vagy szenátori minőség szintén összeférhetlen a közhatalviseléssel, kivéve a kormány tagját. A bírák, a fegyveres erők és rendfenntartó szervek alkalmazottai nem lehetnek tagjai politikai pártoknak, így nem lehetnek képviselők vagy szenátorok sem. A képviselő vagy szenátor nevét ilyen minőségében nem lehet felhasználni semmilyen köztevékenység során, amely profitszerzésre irányul. Az a képviselő, akinek a fenti esetekben „megjelenik az összeférhetlensége”,²² a „megjelenést” követő 10 napon belül köteles azt megszüntetni. Az a szenátor, akinél összeférhetlenség áll fenn, 30 napon belül köteles azt megszüntetni. Amennyiben ez nem történik meg, a képviselőház, illetve szenátus a mentelmi bizottság jelentése alapján, az állandó büro javaslatára megszüntnek tekinti a képviselő, illetve szenátor mandátumát. A mandátum megszüntét közzéteszik Románia Hivatalos Közlönyében, és a megszünt mandátumú személy helyére a következő személy lép annak a politikai pártnak a listájáról, amelyen a megszünt mandátumú személy szerepelt. Az összeférhetlenség egyéb eseteivel – a kamarák szervezeti és működési szabályzatai szerint – „organikus” törvényt foglalkozik.²³

²¹ Lásd Románia Alkotmánya, 72. § (1–3.) bek., A képviselőház szervezeti és működési szabályzata, 180–184. § és A szenátus szervezeti és működési szabályzata, 169–171. §.

²² A képviselőház szervezeti és működési szabályzata, 189. §.

²³ Ilyen törvényt a román parlament nem fogadott el.

Anyagi függetlenség, nyilatkozattételi kötelezettség

A képviselőház és a szenátus maga határozza meg tagjai javadalmazásának módját és mértékét, mégpedig „organikus törvényben”, amelyet a két kamara együttes ülésén fogadnak el, egyszerű többségi szavazattal.²⁴ A juttatások alapvetően két részből tevődnek össze: havi ellátmányból, amelynek napi összege is megállapított,²⁵ és „napi utazási költségtérítésből”, amelyben minden képviselő és szenátor eltérő mértékben részesül. A parlament tagjainak javadalmazása jóval meghaladja a romániai átlagbéreket, a képviselők és szenátorok anyagi függetlensége biztosított. Ezenkívül a gazdasági tevékenységgel való összeférhetlenségnek nincsenek szigorú szabályai. Így történhetett meg, hogy egyes képviselők vagy szenátorok, akiket minden választáson újraválasztottak, és így az új román demokrácia 1990-es létrejötte óta megszakítás nélkül gyakorolják mandátumukat, 2003-ban szerepeltek az ország 100 leggazdagabb emberének listáján. A képviselőknek és szenátoroknak évente vagyonnyilatkozatot és külön érdekeltségi nyilatkozatot kell tenniük. Ezek a nyilatkozatok, amelyek nagy általánosságban adnak képet a képviselő vagy szenátor vagyoni helyzetéről, illetve érdekeltségeiről, nyilvánosak. Az érdekeltségi nyilatkozat 4. pontjában „A kereskedelmi társaság részvényesi vagy társult tagsági minőségéről” kell nyilatkozni, „beleértve a bankokat és más hitelintézeteket, biztosítási és más pénzügyi szervezeteket”.

²⁴ Lásd *Románia Alkotmánya*, 65. § (2) bek. j) pont és 73. § (2) bek. c) pont. A törvény „képviselek és szenátorok jogállásáról, ellátmányának megállapításáról és egyéb jogairól” szól.

²⁵ Lásd fent a hiányzások szankcionálásáról mondottakat.

Lőrincz Csaba, Niculescu Antal és Gál Kinga (háttal) a tusnádi kempingben

NEMZETI INTEGRÁCIÓS POLITIKA

I.) Helyzetértékelés

1.) Bevezető megjegyzések

A Magyarországgal szomszédos hét államban élő kisebbségi magyar közösségek XX. századi történetének alapkérdése abban jelölhető meg, hogy milyen gondolatok jegyében, milyen szervezeti formák közt s milyen sikerrel tudtak valódi közösséggé szerveződni. Ennek a közösségépítő folyamatnak a XXI. század eleji helyzetéről a következőket rögzíthetjük:

a.) Jóllehet a magyar kisebbségek létrejöttét kiváltó történelmi kényszerhelyzet, Közép-Európa nemzeti-állami tagoltsága nem szűnt meg, a kisebbségek *kényszerközösségeként való önidentifikációja* háttérbe szorult. Ma már a Magyarországon és a vele szomszédos államokban élő magyarok többsége történelmi tényként fogadja el ezt a helyzetet. Ehhez az életben maradáshoz, túléléshez nélkülözhetetlenül szükséges nyelvi, kulturális, politikai igazodás, a kétnyelvűség, a többségi kultúrában való jártaság és a befogadó állammal szembeni korrekt magatartás éppúgy hozzájárult, mint a radikális államjogi változtatások lehetőségét kizáró európai történelem. A józan önmérséklet vagy a magyar kisebbségpolitika Teleki Pál által megfogalmazott alapelve, az *erőszakmentesség* ma sem kérdőjeleződik meg.

b.) A régió nemzetállamai nem voltak képesek különmegállapodásokkal, kétoldalú vagy regionális kisebbségi státútumokkal átlépni saját nemzeti árnyékukat, s így a trianoni határok földrajzi, katonai, állampolgársági, vám- és valutahatárai egyre inkább kultúrák, nyelvek, nemzeti kisebbségi politikák és nemzetstratégiák határaivá váltak. S az ilyen határok lebontására az EU keleti bővítése hosszadalmas előkészítési szakaszában elég kevés történt. A magyar emberek nyelvi, kulturális jogai és lehetőségei, de maga a magyar nyelv és kultúra, a magyar történelem és magyar magánvagyon, a magyar egyházak és politika magyarországi és nem magyarországi állapotai minden együttműködés, szellemi-lelki együvé tartozás, kapcsolattartás és érdek ellenére alapvetően a *szétfejlődés*, a távolodás jeleit mutatják. Igaz ez még akkor is, ha mindez az életben maradás zálogát jelentette.

c.) A magyar nyelv, kultúra és a magyar nemzeti identitás mint közös értékeink hordozója, közvetítője és újraterejtője egymástól alig pár kilométerre eső régiókban hihetetlenül nagy távolságokba került a jogok és a lehetőségek tekintetében. Gondoljunk csak a Győr és Pozsony, Miskolc és Kassa, Debrecen és Várad, Szeged és Szabadka magyar kultúrája, oktatásügye, könyvtár- ésínházügye között tátongó szakadékokra.

d.) S ne feledkezzünk meg az ezeknél is sokkal fontosabb – mert a magyar nemzeti közösséghez tartozó csoportok fogyását amazoknál is nagyobb súllyal meghatározó – szociális szakadékokról. A társadalmi mobilitás, a felemelkedés, a szociális esélyegyenlőség lehetősége a nyelv-váltás vállalása nélkül egyre gyakrabban akad el. A szórványosodó, a nagyvárosi centrumokból kiszoruló s folyamatosan teret veszítő magyar kisebbségek beszűkülő lehetőségei szükségképpen erősítik fel az asszimilációs tendenciákat és az elvándorlást mint logikus válaszlehetőségeket.

Mi a XXI. század eleji európai nemzetek célja, értelme, s meddig bizonyul a nemzeti, nemzetiségi elv kontinensünk legfőbb államjogi rendező-elvének? Aligha vagyunk képesek ma ezekre a kérdésekre biztos, egyértelmű választ adni. Mint ahogy nem dőlt el – mert ugyanígy nem eldönthető kérdésekre keresi a választ – az a szerteágazó polémia, amely a nemzet létrejöttének a materiális vagy éppen szellemi mozgatórugóit tartja meghatározónak. Ma már az empatikusabb filozófusok és történészek, szociológusok és antropológusok úgy látják, hogy – mint minden tartós emberi közösség működésében, úgy a nemzeti társadalmak esetében is – mindkét tényezőnek, az anyagi világ javainak és a szellemi értékeknek egymást kölcsönösen kiegészítő szerepe van. A magyar nemzetpolitika sem hagyhatja figyelmen kívül, hogy a magyar nemzeti közösséget szintén ez a két világ tartja együtt, illetve okozott, s okoz ma is olyan repedéseket, amelyek a szétfejlődés irányába mutatnak.

2.) *A magyar nemzeti integrációs politika célközösségei*

Ha a *magyar nemzeti jövőképek* vagy a kisebbségi magyarság helykijelölésének, vagy az úgynevezett nemzetstratégiai (azaz például a népesedés-, migrációs, támogatás-, művelődés-, nyelv-, tudománypolitikai) alapelvek kimondásának igényével fellépő magyar nemzetpolitika érvényes premiszszákból kíván kiindulni, három alapvető dologról nem szabad megfeledkeznie:

a.) A magyar nemzetnek legalább három létformája van: a *nemzetállami*, amely a magyarországi magyarok és a kettős identitású magyarországi nemzetiségek együttes csoportját jelenti, a *kisebbségi*, amely a hét – Csehországgal együtt nyolc –, Magyarországgal szomszédos országban élők közössége, és a *diaszpóra* nyugati, tengerentúli magyar mozaikvilága. Ebből a háromból együtt még összerakható a nyelv, a kultúra, a történelem, a szolidaritás, a feladatok, az irodalom, a magyar tudományosság, a világháló stb. *magyar nemzetközössége*. A három közösségi létforma egymáshoz való viszonyának rendezése jelenti a nemzetpolitika egyik kiemelt feladatát.

b.) Ennek a nemzeti vagy nemzetközösségnek – lett légyen az 13 vagy akár 15 milliós, kulturális vagy politikai, virtuális vagy valóságos – egyszerre vannak szellemi és materiális létdimenziói. Azaz nem marad fenn a nemzeti közösség, ha csak a nyelv, a kultúra, az irodalom tartja fenn, mint ahogy ennek az ellenkezője is igaz: a mi fogalmaink szerint nem nemzeti közösség az, amely nem képes megőrizni saját nyelvét, kultúráját, irodalmát, nemzeti identitását, és nincsenek meg ehhez a politikai, intézményes és gazdasági eszközei. A nyelvi, kulturális, történelmi identitásnak azonban kétségkívül ezer változata lehet: a határrégiók tömbterületein vagy a Székelyföldön élő magyar anyanyelvdomináns, erős magyar nemzeti identitással rendelkező kisebbségi magyaroktól a kétnyelvű, kettős identitású, nem magyar anyanyelvű, de magyar érzelmű személyektől egészen az anyanyelvüket már nem beszélő, Magyarországgal semmilyen kapcsolatban sem álló, de magyar származástudatukban a nemzethez kötődő harmad-negyedgenerációs amerikai magyarokig.

c.) S végül a sikeres nemzeti integrációs politika alapfeltétele a nemzeti konszenzus, a magyarországi politikai erők és a határon túli magyar szervezetek egyetértése. Kívánatos, hogy ez az egyetértés ne csak az alapelvekre, a követendő fő célokra és a legfontosabb eszközökre terjedjen ki – reális esély van arra, hogy a közösségi autonómia kérdésében létrejöjjen ilyen konszenzus –, hanem a részérdekek egybehangolására is törekedni kell. Ebbe beleférnek különmegoldások is, hiszen a három létdimenziót, a nyolc Kárpát-medencei ország belpolitikai, közjogi realitásait teljes egészében egységesen kezelni amúgy sem tartozik a lehetőségek birodalmába.

3.) *Uralkodó eszmék, alternatívák*

A XXI. század eleji magyar nemzeti integrációs politikában a kisebbségekkel kapcsolatosan öt irányadó eszmét különböztethetünk meg, amelyek hol párhuzamosan, hol egymásra épülve, hol részben egymást kizárva versengenek pártok és kormányok, frakciók és értelmiségi csoportok programjaiban. Irány- és mértékadóak, de közülük eddig egyik sem válhatott a századforduló egész magyar kisebbségpolitikájának uralkodó eszméjévé. Mégpedig azért nem, mert a kisebbségi célközösség és a többségi közeg sokszínű, a közegellenállás sok összetevőjű, s ráadásul maguk a magyar kisebbségek is kezdettől fogva többféle politikai akarat szerint szerveződnek. Vegyük sorra röviden ezt az öt ideát:

a.) A nemzetközi beavatkozással, jogérvényesítéssel párosuló, erős ellenőrző jogosítványokkal rendelkező nemzetközi kisebbségvédelem eszméje már 1989 előtt megfogalmazódott, és a kisebbségi magyar iskolaharcok, majd a leghatározottabb formában Koszovó és Macedónia esete kapcsán – igaz, ambivalens módon – részben megerősítést is nyert. Ebbe a sorba tartoznak az EU koppenhágai kritériumainak a nemzeti kisebbségek jogára vonatkozó előírásai is. Az Európa Tanácsnak, az EBESZ kisebbségi főbiztosának, a különböző fórumoknak, bizottságoknak a kezdeti kisebbségi jogi lendülete kifulladásra vagy legalábbis megtorpanni látszik. Az EU bővítése után a belső szabályozások terén vélhetően jó időre befagynak az engedménypolitika eredményei. A folyamatot azonban Magyarországnak és a hozzánk hasonlóan kisebbségpolitikai szempontból különösen érdekelt államoknak tovább kell vinniük. A kelet- és közép-európai határok átalakulása, a regionalizmus felerősödése nyomán új esélyt kapó kisebbségi autonómiaformák bevezetése, nemzetközi támogatottsága lehet az egyik irány, a migrációs politika európai szabályozása a másik, s nyilván a romakérdés kezelésének nemzetközi összehangolása a magyar szempontból ugyancsak fontos harmadik új dimenzió. De vannak teendők a kisebbségi nyelvi, oktatási, kulturális jogok, és általában a közösségi jogok terén is.

b.) A minél teljesebb nemzeti kisebbségi autonómia ideája az 1990-es évek első felében vált mértékadóvá, mindenekelőtt a történelmi VMDK hármasság autonómia koncepciója nyomán, és részben a KMKSZ, az RMDSZ és a három szlovákiai magyar elődpárt programjaiban. Az elmúlt években a Vajdaságban, legújabbban pedig Erdélyben ismételten valóságos alternatívává kezd válni. A többségi ellenállás azonban a négy

nagy kisebbségi magyar közösség esetében igen nagy, a kulturális autonómia korlátozott értékű elemeinek, illetve a regionalizáció nemzeti szempontból előnyös kísérőjelenségeinek a gyakorlatba való átültetésén kívül a következő öt-tíz évben csak különös, összehangolt erőfeszítések nyomán érhető el jelentősebb eredmény. A többségi főbiák, a nemzetállami reflexek feloldódása nélkül kevés az esélye a gyors áttörésnek, bármilyen kedvező irányt is vennének a nemzetközi háttérmozgások.

c.) Az RMDSZ, az MKP és a VMSZ kormányzati szerepvállalása nyomán fogalmazódott meg a következő irányadó eszme: a többséggel való együttműködés eladdig háttérbe szorult formája, a konzociáció ideája. A konzociációs elképzelés következetes alkalmazása a kisebbség számarányának megfelelő részvételt jelentene az állami élet minden területén (a törvényhozásban, a kormányzatban, az igazságszolgáltatásban, a helyhatóságokban, a rendfenntartásban stb.). A valóságos nemzeti önkormányzatot eredményező autonómiaformákkal szemben tornyosuló ezernyi bel- és külpolitikai akadály, s mindenekelőtt a többségi értetlenség, ellenállás és ellenséges alapállás leszerelésére, a minimális tömeglélektani feltételek megteremtésére ez a kísérlet korlátozott mértékben hasznosnak bizonyult, még ha gyakran túlságosan nagy árat is kellett fizetni azért, hogy a többség demokratikusabb része hozzászokjon az együttes kormányzás és államigazgatás lehetőségének gondolatához. Valódi stratégiai partnerek hiányában azonban a partnerek részéről minden kormányzati részeredmény mögött zömében taktikai rögtönzések, felemás kompromisszumok húzódtak. S ezeket a részeredményeket ráadásul a hatalmi pozícióban nehezen kivédhető erkölcsi kopás, a szavazóbázis elégedetlensége vagy elfásulása még tovább relativizálta.

d.) A XXI. századot az integráció koraként elképzelő nemzeti integrációs politikai törekvések a magyar–magyar politikai reintegráció eszméjét tüzték zászlajukra. Az Orbán-kormány idején elfogadott, a megvalósíthatóság érdekében meglehetősen szűkre szabott kedvezménytörvény ennek az elképzelésnek a kezdeteként értelmezhető. Első lépésben csak körvonalaiban sikerült például az egyik legfontosabb elemet, a „külhoni magyar státust” valamilyen formában Magyarország területén érvényesíthető módon jogilag körülírni, meghatározni. Márpedig az áttelepülés nélküli, „külhoni magyar” státus ennek az ideának a kulcskérdése. A kérdést egyszerre mind a hét szomszéd ország relációjában az adott helyzetben időigényes lett volna megoldani, másrészt az Orbán-kormány parlamenti többsége a közösségi autonómiák eszméjével, nem pedig a tömeges áttele-

püléssel kívánta párosítani a reintegrációs törekvéseket. A kedvezménytörvény nem tisztázta kellőképpen a reintegráció fogalmán belüli prioritásokat, vagyis azt, hogy a szomszédos országokban élő magyarokat autonóm közösségként, vagy pedig egyénekként kívánja a reintegráció alanyává tenni. A kettős állampolgárság – a vízumkényszer riasztó perspektívája és gyakorlata által felerősödött – követelése a vajdasági és kárpátaljai fogyas, migráció kétségbeesett hangulatában egyfajta mindent megoldó csodaszerré fetiszizálódott. Pedig valójában csak az eddig felsorolt ideák – kisebbségi jogvédelem, autonómia, reintegráció – zűrzavarára, a bővítés kritikus pillanatában elbizonytalanodott magyar kormányzati politika bénultságára vetett árulkodó fényt. Érdemi kibontakozást az új helyzetben ez az egyértelműen migrációs mellékhatású követelés nem ígért.

e.) A régió nagyhatalmi meghatározottságának doktrínáin szocializálódott pragmatikusokat, illetve az örök kivárára berendezkedőket viszont annak eszméje élteti, hogy a kisebbségi státuszt az Európai Unió kontinentális, de legalábbis kelet- és közép-európai kiterjesztése veti majd végérvényesen a múlt kacatjai közé. A tetszetős vízióknak minden bizonynyal vannak reális elemei. Az unió kiterjesztése új, kétségkívül kedvezőbb feltételeket teremt a nemzeti integrációs politika számára. Az elmúlt tizenhét év tapasztalatai azonban meggyőzően bizonyították, hogy az új környezet nem jelenti a magyar kisebbségekkel kapcsolatos problémák automatikus rendezését, és nincs előrelépés sajátos, a nemzeti kisebbségi kérdést közvetlenül érintő intézkedések nélkül. Az unió bővítése nem maga a megoldás, hanem kiaknázandó lehetőség a megoldásra.

A dunántúli-burgenlandi, a Mura-vidéki és a felvidéki régiók magyarsága akár már rövid távon is elkezdheti újratudatosítani, újratanulni a XX. század elején elveszített regionális, földrajzi, nemzeti önmeghatározásának, s vele együtt nyelvi, kulturális identitásának munkahely- és iskolaválasztási alaplüveleteit. Csakhogy az unió nemzetállami építőkövei közt az államnacionalizmusok lőrési is minden bizonynyal jó ideig ott maradnak. S ebből adódóan a költségvetési és egyéb szabályozások legfeljebb csak az elvándorlással szemben lesznek kevésbé hatásosak, mint eddig.

4.) *Az integrációs folyamatok és a nemzeti közösségépítés egybehangelése*

Az öt irányadó eszmének a közös valóság tartalmáról, napjainkhoz és a közeljövőhöz mért relevanciájáról szólva mérlegelni kell az alábbi kérdése-

ket: mihez kezdünk a magyar nemzeti integrációs politika, a magyar kisebbségpolitika fentebb felsorolt uralkodó eszméivel? Mi váltható belőlük valóra a következő években? Hihetjük-e azt, hogy valamely kisebbségi párt vagy annak frakciója, vagy az összes kisebbségi magyar párt és szervezet, az anyaország kormánya, vagy a meglehetősen formális szerepkörbe kényszerült MÁÉRT mint az összmagyar politikai akarat formálója képes lesz valamilyen varázsmegoldást leírni és számon kérhetően, ütemezetten megvalósítani? Vagy legalább a mostani sodródást megállítva, aktív helyzetet teremteni?

A csatlakozó, a csatlakozásra váró és a kimaradó világ hármashatárán a fentebb felsorolt irányadó eszmékből a megvalósítható, a közösséget megtartó elemek leleményes kombinációjára van szükség, s ennek érdekében partneri viszonyon alapuló együttműködésre kell törekednünk. A politikai játszmat nem lehet egyetlen megoldásra szűkíteni, a magyarországi belpolitikai érdekek miatt nem szabad kockáztatni a kis és nagy közösségek jövőjét akkor, ha higgadt elemzéssel mindannyian képesek vagyunk felismerni a többiek részizgazságait, és ugyanilyen higgadtsággal úgy is megtervezhetjük politikai lépéseinket, hogy a nemzeti integrációs politika célközösségeinek, a határon túli magyaroknak az érdekei pillanatig se sérüljenek. Egy ilyen nemzeti integrációs politikának nem a gyorsan változó helyzetek lereagálására, hanem tudatos, hosszabb (10-15 éves) távú tervezésre kell építenie. Nagy szükség van arra, hogy Magyarország és a kisebbségi magyarság viszonya, az együvé tartozásban kívánatosnak tartott értékek, az értékelvű és feladatközpontú nemzetfelfogás ne legyen szűkkeblű magyarországi pártpolitikai kompromisszumok leképeződése, s ne forgandó külpolitikai konstellációkhoz igazított kívánságlista, hanem igazi program és feladat kijelölés legyen.

Kisebbség- vagy nemzeti integrációs politikai ügyeink az európai gondolkodás tengelyébe állíthatóak: az asszimilációs, migrációs veszteségek nyomán megint felgyorsulni látszó kulturális értékvesztés, nyelvi, kulturális erózió megállításában közmegegyezést igénylő stratégiai gondolkodás nélkül sem a szomszédok, sem a nemzetközi közösség részéről ne számítunk megértésre, támogatásra.

II. A magyar nemzeti integrációs politika alaptételei és legfontosabb feladatai

1.) Bevezető megjegyzések

- ♦ Európa és az Európai Unió a lebomló államhatárokról, a személyek és javak szabad mozgásáról, a regionális közösségekre épülő berendezkedésről, a vállalkozásról és a tudásról szól. Nyilvánvaló, hogy ez a magyarság számára is új lehetőségeket kínál: a tízmilliós magyarországi és a négy-ötmillió főnyi, a világban szétszóródott, illetve a határok mellett többen élő magyarság széttagoaltságának hátrányai valójában mára előnnyé változtathatók. Ehhez mindenekelőtt szemléletváltásra van szükség mind Magyarországon, mind a határon túli magyarság körében. Magyarország a határon túli magyarokban nem hátrányt, nem tehetetelt lát, hanem előnyt, kiaknázandó lehetőséget. A határon túli magyarok pedig Magyarországra nem mint segélyezőre, támogatóra tekintenek, hanem mint partnerre, és e szemléletváltás következtében Magyarország és a határon túli magyar közösségek az együttműködésben rejlő kölcsönös előnyöket, a közös hasznot tartják szem előtt.
- ♦ Ezt a szemléletet a magyarországi közigazgatásban következetesen érvényesíteni kell. Az elmúlt tizenöt év igazgatási gyakorlatával szemben, amikor a magyar állam a határon túli magyarságot rendszeren kívüli problémaforrásként, megsegítendő, gyámolítandó, erőforrásokat elemésztő közösségként kezelte, ezen túl az állam erejéhez, forrásaihoz hozzájáruló lehetőségként kell a határon túli magyar kérdést a szakpolitikák és a közigazgatás szintjén is a rendszer részévé emelni.
- ♦ A szemlélet módosulását teszi szükségessé annak a nézetnek az elfogadása és következetes alkalmazása is, mely szerint a nemzeti integrációs politika célközösségei a határon túli magyar kisebbségi közösségek. A magyar nemzettel kapcsolatos kérdéseket egységes egészként kell kezelni, de a határon túli magyarok a nemzeti integrációs politikának nem mellékszálát, nem csupán eszközt, hanem célját jelentik.

2.) Az autonómia

Nemzeti integrációs politikánk középpontjában a határon túli magyar közösségek autonómiája áll. Az autonóm magyar közösségek elsőbbséget élveznek a személyekkel szemben a Kárpát-medencei magyar integráció folyamatában. A személyeket ez a politika elsősorban autonóm nemzeti közösségeiken keresztül kívánja elérni. Reális esély van arra, hogy az autonómia kérdése körül mind a célt, mind az eszközöket tekintve konszenzus jöjjön létre a nemzeti integrációs politika szereplői: a magyarországi politikai erők és a határon túli magyar szervezetek között. Az autonómiatörekvésekkel kapcsolatban az alábbi megfontolásokat tartjuk különösen fontosnak:

- ✦ Elfogadhatatlan számunkra, hogy az Európai Unióban a nemzeti kisebbségi közösségek tekintetében kettős mércét alkalmazzanak. Ha a „régí” Európában lehetséges, hogy a nemzeti kisebbségi közösségek helyzetét kulturális és területi autonómiák révén rendezzék, ez az autonómia az „új” európai magyar kisebbségi közösségek számára is lehetséges.
- ✦ A kisebbségi közösségek kulturális és területi autonómiájának útjában álló akadályok a rendszerváltás befejezetlensége, a kétpólusú világrend maradványainak továbbélése miatt léteznek. Noha ezeket az akadályokat nem a kommunista rendszer hozta létre, meglétük a szabadság és a demokrácia hiányáról, térségünk államainak a kommunista rendszert átívelő autoritárius jellemvonásairól tanúskodik. A rendszerváltás befejezését, a kétpólusú világrend maradványainak felszámolását a nemzeti kisebbségi közösségek működő kulturális és területi autonómiája is jelzi.
- ✦ Az Európai Unió tagállamaként kezdeményezőleg lépünk fel a nemzeti kisebbségi kérdés átfogó, uniós szintű jogszabályi rendezése érdekében. Látnunk kell azonban, hogy e kérdés kellő mélységű és minőségű jogszabályi rendezése az unió szintjén csak hosszabb távon képzelhető el. Ezért a politikai érdekérvényesítés során elsősorban az Európai Unióban fellelhető számos precedensre támaszkodva törekszünk szándékaink elfogadtatására a Magyarországgal szomszédos érintett államokkal.

- ♦ A Nyugat-Balkán stabilizálásának kulcsa megítélésünk szerint a nemzeti kisebbségi közösségek helyzetének rendezése a kérdés nyugat-európai, minden érintett felet kielégítő rendezésének mintájára. Kiemelt fontosságú magyar érdek, hogy az unióval, melyre végső soron e térség stabilizálásának feladata hárul, elfogadtassuk azt a körülményt, hogy e térség stabilizálása terén nem képzelhető el előrelépés a nemzeti kisebbségi közösségek kulturális és/vagy területi autonómiáinak létrehozása nélkül. Ennek az elképzelésnek a jegyében Magyarországnak aktív politikát kell folytatnia mind az unióban, mind a nyugat-balkáni térségben. Ettől a politikától azt várhatjuk, hogy növekszik az autonómia intézményének elfogadottsága – a kárpát-medencei magyar kisebbségi közösségek vonatkozásában is.

- ♦ Fel kell lépni a kisebbségi jogok tiszteletben tartása és védelme mellett az Európai Unióhoz csatlakozni szándékozó országokban, és el kell fogadtatni a tagállamokkal, hogy a csatlakozásra váró államok unióhoz való közeledésének feltétele az autonómia különböző formáinak biztosítása legyen. A taggá vált, vagy rövid időn belül taggá váló államok esetében a kettős mérce felszámolásának szándékával törekedni kell, hogy az európai precedensek alapján biztosítsák az autonómiát a magyar kisebbségi közösségeknek.

- ♦ Magyarország a jövőben sem tekinthet el a státustörvényhez hasonló, a magyar kisebbségi közösségek védelmét célzó egyoldalú lépésektől. Nincs kétségünk afelől, hogy hosszabb távon az európai kisebbségi közösségek helyzete megnyugtató módon rendeződik, a Nyugat-Európában általánosan elterjedt előre mutató gyakorlat alapján. Nem engedhetjük meg azonban, hogy ebben a jövőbeli időszakban olyan helyzetben találjuk magunkat, hogy Magyarországon kívül nem él már magyar a Kárpát-medencében. Nincs más választásunk, mint hogy az etnikai arányok megváltoztatására, a magyar kisebbségek által lakott területek adminisztratív szétdarabolására, a magyarok megfélemlítésének kísérletére, az igazságszolgáltatásnak a magyarokkal szemben elfogult működtetésére, a magyar oktatási intézmények hátrányos megkülönböztetésére, és nem utolsósorban a magyarok gazdaságilag hátrányos helyzetbe hozására – ezek közé tartozik a magyarok lakta vidékek úthálózatának elhanyagolása – a magyarok védelmében egyoldalú lépésekkel válaszolunk.

- ✦ A 2001-ben megalkotott kedvezménytörvény mértékadó nemzetközi jogi álláspont szerint is a magyar állam legitim törekvéseit tartalmazza. A törvény azon rendelkezéseinek, melyek az autonómia irányában megtett lépésnek minősülnek, újra érvényt kell szerezni. Különösen fontos, hogy a Magyarország által biztosítani kívánt kedvezmények és támogatások lehető legszélesebb köre ismét a magyar igazolványhoz kapcsolódjon. Ugyanilyen fontos, hogy a törvény működését nem kötelező érvényű javaslatokkal elősegítő, jelenleg is létező információs irodák a szomszédos országokban ismét eredeti céljaiknak megfelelően lássák el feladatukat.
- ✦ A magyarság önszerveződésének leghatékonyabb eszköze az autonómia. Fontos azonban, hogy a közösségi akaratképzés és forráselosztás folyamatában megerősödjön a belső pluralizmus és demokrácia. Szükség van az egyházak és társadalmi szervezetek eddiginél hatékonyabb bevonására ezen folyamatokba anélkül, hogy a politikai szervezetek felelőssége csökkenne. Az egyházak és a társadalmi szervezetek nem vállalhatják át a politikai szervezetek sajátos feladatait. A pluralizmus megvalósulása a belső választások megtartásával biztosítható.

3.) *Az egységes Kárpát-medencei gazdasági térség*

- ✦ A határon túli magyarok Magyarország általi anyagi támogatásának jellegét és mértékét meg kell változtatni. Az eddigi segélyalapú támogatást befektetésalapú támogatásnak kell felváltania, mely gazdaságilag előnyös mind a határon túli magyaroknak, mind Magyarországnak, mind az érintett, Magyarországgal határos országok többségi nemzeteinek. A támogatás volumenét egy ilyen rendszerben célszerű nagyságrendileg növelni. Különös figyelmet kell fordítani a rendelkezésre álló európai uniós források felhasználására a Nemzeti Fejlesztési Terv és az Interreg programok keretében a határ menti térségek és/vagy a magyar kisebbségek által lakott területek fejlesztése érdekében. Az elmúlt tizenöt év folyamatai azt igazolják, hogy az eddig alkalmazott eszközrendszer elégtelen a nemzeti integrációs politikai célok eléréséhez. Ennek a rendszernek a jövőbeni fenntartása mellett a szülőföldön való megmaradás elvének a hangoztatása valójában lemondást jelent a határon túli magyar közösségekről. A magyar–magyar együttműködés oly módon járul

hozzá Magyarország versenyképességének javításához, hogy nem csökkeni, hanem növeli a szomszédos államok gazdasági erejét, ezért összeurópai szempontból is kedvező lehetőségek rejlenek benne.

- ♦ A magyarok által lakott területeket a Kárpát-medencében egységes gazdasági térségnek kell tekinteni. A magyarországi gazdasági fejlesztési terveket ennek a felfogásnak megfelelően kell kidolgozni. Szorosan kapcsolódik ehhez a szemlélethez a határon túli magyar oktatás és képzés támogatása, melynek legfőbb célja a versenyképes tudás megszerzése. A magyar állam által támogatott oktatás azáltal szolgálja a magyar kisebbségek megmaradását, hogy versenyképes tudás birtokosává teszi a fiatal nemzedéket.
- ♦ A gazdasági tevékenység ezer szálon kapcsolódik a társadalom tartópilléreihez. Nemcsak a kultúrának és a nyelvnek van szüksége a gazdasági tevékenység által megteremtett anyagi erőforrásokra, hanem fordítva is. Az egyes gazdasági vállalkozások legfontosabb, legbiztosabb piacukat jól ismert kulturális és nyelvi környezetben képesek kiépíteni és fenntartani. Az elmúlt évszázadot nemhogy a kárpát-medencei magyarság anyagi és számbeli gyarapodása és terjeszkedése, hanem éppen ellenkezőleg, széttöredezése és összehúzódása jellemezte. Mindez óhatatlanul kihatott a magyar gazdaság és az egyes magyar vállalkozások erejére, méretére és növekedési lehetőségére is. A zsugorodás évszázadát a terjeszkedés évszázadának kell követnie. A következő tíz évet felölelő kárpát-medencei gazdaságfejlesztési terv javasolt programjainak alappillérei a következők:
 - az állami fejlesztési intézmények (pénzüzetek és befektetési társaságok) határon túli tevékenységének aktivizálása;
 - direkt állami támogatások alkalmazása a meghatározott feltételeknek megfelelő, terjeszkedő magyar vállalatok számára;
 - hatékony állami információs, tanácsadó és érdekképviseleti hálózat működtetése;
 - szoros együttműködési és koordinációs mechanizmus kialakítása a gazdaság-, illetve más társadalomfejlesztési területek és intézmények között.
- ♦ A támogatások jelenlegi formája fontos identifikációs elemmé fejlődött mind a határon túli magyarok, mind a magyarországi, a határon túli

magyarokon segíteni szándékozó személyek felfogásában. A jelenlegi szinten és formában e támogatásokat fenn kell tartani, a célok újrafogalmazása mellett. Rögzíteni kell, hogy e támogatások odaítélésének fő szempontja a kedvezményezett (politikai, társadalmi, szakmai, egyházi szervezet vagy akár piaci szereplő) társadalomszervező, közösségépítő képessége, hatékonysága, teljesítménye. Ebbe a támogatási körbe („nemzetépítés”, „társadalomépítés”, „közösségépítés”) tartozik a humanitárius segély, a normatív típusú támogatás, a meg nem térülő munkahelyteremtő vállalkozásfejlesztés vagy akár vagyoni gyarapodást célzó befektetés. Annak érdekében, hogy ez a fajta támogatás a kívánt eredményre vezessen, szükséges a jelenlegi közalapítványi rendszer teljes átalakítása és a magyar kormányzati szándék akadálytalan érvényesítése.

4.) *A nemzeti integrációs politika szervezeti keretei*

- ✦ Nem engedhető meg törés a magyarországi, illetve a határon túli nemzeti integrációs politikai célok és eszközök között. Szükséges e célok és eszközök rendszeres egyeztetése, az egyeztető fórumok (például Magyar Állandó Értekezlet – MÁÉRT) működtetése, beleértve a MÁÉRT szakbizottságait is. E célokat Magyarországnak közösen kell képviselnie a magyar kisebbségi közösségek szervezeteivel mind az érintett államban, mind nemzetközi szinten. Meg kell teremteni a lehetőséget a magyar kisebbségi közösségek önálló nemzetközi szerepvállalására is. Szükséges a brüsszeli kisebbségi lobbiiroda kibővítése, működésének az elvárások szintjére való emelése.
- ✦ Létre kell hozni a Kárpát-medencei Magyar Nemzeti Tanácsok Fórumát (KMNTF), mely a magyar közösségek belső választásain legitimitációt szerzett képviselőkből és a magyarországi parlamenti képviselőkből tevődik össze. Ez a fórum hozzájárul a differenciáltabb magyar–magyar kapcsolattartáshoz, a kormányzati dimenziót (MÁÉRT) kiegészítve a törvényhozási szintű kapcsolatok szorosabbra fűzésével. A KMNTF azon tagjai számára, akik állampolgárságuk szerinti államuk parlamenti választásain is mandátumot szereztek, biztosítani kell a rendszeres részvételt a Magyar Országgyűlés bizottságainak munkájában. A KMNTF, akár csak a MÁÉRT, konzultációs fórum, és nincs semmiféle nemzetközi jogi relevanciája. A két konzultációs testület feladatmegosztása során

figyelni kell arra, hogy míg a MÁÉRT, tekintettel tagjai legitimációs formájára, a kisebbségi közösségek kétirányú integrációját segíti elő (állampolgárság szerinti államaikba és a magyar nemzetbe), addig a KMNTF a magyar nemzeti integrációra fektet nagyobb súlyt.

- Alapvető nemzeti érdekünk, hogy a magyar kisebbségi közösségeknek minél erősebb képviselete legyen állampolgárság szerinti államaik nemzeti parlamentjeiben és helyhatósági testületeiben. Ennek az érdeknek a szem előtt tartásával kell alakítania kapcsolatait, szövetségi politikáját a magyar kisebbségi közösségekkel minden magyarországi politikai szervezetnek. A hatékony kisebbségi érdekérvényesítés szempontjából fontos leszögezni, hogy a kisebbségi közösségek legitím képviseletének részvétele a többségi államok kormányzati munkájában csak abban az esetben előremutató, ha az adott államok érdekeinek képviselete mellett a magyar közösség érdekeit ugyanúgy szolgálja. A többségi államok érdekei a magyar közösségek kormányzati szerepvállalása tekintetében semmiképp sem helyezhetők e közösségek érdekei elé.
- Létre kell hozni a magyar kormány nemzeti integrációs politikáját támogató háttérintézményt. A nemzeti integrációs politikát nem lehet megérzésekre, feltételezésekre vagy partikuláris véleményekre alapozni. A határon túli magyarok valós helyzetének és a magyar állam erőforrásainak ismerete megkímél egy sor fölösleges vitától, és segít elkerülni a vakvágányokat. Megengedhetetlen pazarlás lenne hasznosítatlanul hagyni azt a rengeteg kutatási eredményt, tervet, elképzelést, ötletet is, amelyet a kisebbségi magyarokkal kapcsolatos nyelvpolitika, oktatáspolitikai, népesedéspolitika, gazdaságpolitika, szociológia és jog szakértői sok esetben a történeti háttérvázolásával is az elmúlt másfél évtizedben megfogalmaztak.

5.) *A határon túli magyarok magyar állampolgársága, áttelepülés, szülőföldön maradás*

- A magyar állampolgársághoz kapcsolódó jogok és köteleességek Magyarországon egymásba fonódnak a magyarországi lakhelyhez kapcsolódó jogokkal és köteleességekkel. Szükség van a magyar állampolgárság jogintézményének felülvizsgálatára és átalakítására, melynek során szét kell választani a magyarországi lakhelyhez és az oszthatatlan magyar állam-

polgársághoz fűződő jogosítványokat. Az Európai Unióban munkát vállaló, akárcsak a világ más tájain élő magyar állampolgárok számára lehetővé kell tenni, hogy korlátozások nélkül gyakorolhassák állampolgári jogait. Az állampolgársági jogintézmény átalakításának a Magyarországgal szomszédos államokban élő, illetve az ezekből az államokból nem Magyarországra kivándorolt magyarokat is érintenie kell, amennyiben lakhelyüktől függetlenül az egységes és oszthatatlan magyar állampolgárság őket is megilleti. Ily módon a Schengeni rendszer 2007-es teljes körű alkalmazása után lehetővé válik a szabad, korlátozásmentes kapcsolattartás Magyarországgal azoknak a magyaroknak a számára is, akiknek jelenlegi állampolgárság szerinti államaik eddig az időpontig nem csatlakoztak az Európai Unióhoz. A európai uniós kishatárforgalmi rendszer bevezetése és a nemzeti vízum intézménye ugyanis együttesen sem jelent kielégítő megoldást az Európai Uniót kívül maradó államokban élő magyarok szabad kapcsolattartása szempontjából.

- ♦ Amennyiben a fenti megoldás a magyarországi politikai akarat hiánya (2/3-os parlamenti többség) miatt nem alkalmazható, a vajdasági és kárpátaljai magyarok szabad kapcsolattartása érdekében a Schengeni rendszer teljes körű életbe léptetésétől kezdődően átmeneti jelleggel ugyancsak a magyar állam kompetenciájába tartozó, a megfelelő többség által támogatott másfajta megoldást kell alkalmazni.
- ♦ A magyar államnak ki kell nyilvánítania, hogy *semleges magatartást* tanúsít a határon túli magyarok Magyarországra való áttelepülésével kapcsolatban. Azoknak a személyeknek, akik meghozták a döntést az áttelepülésről, meg kell könnyíteni a magyarországi letelepedési engedély és a magyar állampolgárság megszerzését. A „kétlaki életmódot” folytatni kívánók (a határon át ingázók, a Magyarországon munkát vállalók, egzisztenciájukat azonban szülőföldjükön építők) számára ugyancsak lehetővé kell tenni, hogy jogilag is rendezett körülmények között élhessenek ezzel a lehetőséggel. A nemzeti integrációs politikai programok döntő többsége azonban arra irányul, hogy a szomszédos országokban élő magyarok számára a magyar kormány, a magyarországi politikai szereplők és saját szervezeteik közös erőfeszítése révén élhető életet biztosítson szülőföldjükön. Vissza kell szerezni a határon túli magyarok bizalmát abban, hogy ennek a célnak az eléréséhez a magyar állam hajlandó és képes jelentős mértékben hozzájárulni.

- A nem a szomszédos országokban, diaszpórában élő magyar fiatalok számára oktatási és kulturális programokat kell indítani, melyek révén szorosabban kapcsolódhatnak Magyarországhoz. Jobb koordinációval lehetővé kell tenni a magyar diaszpóraszervezeteknek, hogy bekapcsolódjanak a kárpát-medencei magyar kisebbségi közösségépítésbe és a nemzetközi lobbitevékenységbe, mely a kisebbségek jogainak biztosítását, bővítését célozza. El kell háritani a jogi és adminisztratív akadályokat e személyek Magyarországra történő települése előtt, és különféle eszközökkel (tájékoztatás, Magyarország nyitottságának hangsúlyozása) elő kell segíteni e szándékuk megvalósulását.

6.) Záró megjegyzés

A következő kormányzati ciklus feladata, hogy sajátos arcot adjon a magyar külpolitikának, megkülönböztető karakterjeggyel lássa el azt. Mivel a nemzeti integrációs politika jelentős mértékben külpolitikai tevékenység, és jelentősége a magyar érdekek szempontjából megkérdőjelezhetetlen, külpolitikánk egyik megkülönböztető vonásának – két vagy három másik kérdés mellett – a nemzeti integrációs politika egyik területének, a nemzetközi kisebbségvédelemnek kellene lennie. Ez szükségessé tenné a nemzetközi kisebbségvédelemmel való szakszerű és intenzív foglalkozást, és emellett hozzásegítené ahhoz, hogy a politikai, jogi és gazdasági realitások talaján tartsuk kisebbségvédelmi koncepciónkat, és ezáltal nemzeti integrációs politikai törekvéseinket. Egy ilyen alaphelyzetből kedvezőbb feltételek mellett tudjuk megvívni küzdelmeinket a magyar nemzet eredményességéért, sikerességéért.

*Gál Kinga, Smaranda Enache, Németh Zsolt, Lőrincz Csaba, Adrian Severin,
Niculescu Antal*

HIDEGHÁBORÚS MARADVÁNYOK

A magyar külpolitika, legalábbis a rendszerváltás óta, még sohasem volt olyan zilált állapotban, mint most. A külügyi berkekben uralkodó tanácsalanságnak minden bizonnyal megvannak a belpolitikai okai is, de valószínűleg fontosabb ennél, hogy az utóbbi időben Magyarország nemzetközi környezete nagyon gyorsan és nagyon sokat változott. Ezt a változást a külpolitikai gondolkodás nem tudta követni, a szakma beavatottjai nem voltak képesek az új helyzet(ek)et megfelelő módon értelmezni.

Többkörnyi lemaradás

A külső szemlélőnek sokszor az az érzése támad, hogy nemcsak egy, hanem két körrel is le vagyunk maradva. A globalizáció kihívásaira többnyire nincsenek válaszaink, de még a válaszkísérletek sem nagyon sorjázanak. (Példa erre a migráció, hogy csak egy kevésbé fontos kihívást említsek.) Az európai uniós tagsággal járó feladatainkat tanulgatjuk – az újonnan csatlakozott államok rangsorában elfoglalt helyünk mutatja, milyen eredménnyel... Eközben olyan elképzeléseket és megoldásokat fedezhetünk fel, amelyek túl a globalizáción és túl az euro-atlanti integráción a múltba mutatnak, a rendszerváltás előtti időket idézik. Példának a külgazdaság és a külpolitika szétválasztását hoznám fel, ami intézményes szinten is megtörtént. (Lehet, hogy ez az elgondolás a dzsentri hagyománykincsnek is részét képezi, de sokkal inkább – nemzetközi szóhasználatnál élve – hidegháborús örökség.)

A tájékozottság hiánya

A diplomáciai kart az utóbbi időben a legkülönfélébb bírálatok érik, sokszor váratlan helyekről. Nem ritka az olyan vélekedés, mely vitatja a külpolitika értelmét, és megkérdőjelezi a diplomácia létjogát. Mindez így is marad valószínűleg addig, amíg nem sikerül elmondani, mire jó a külpoli-

tika, vagyis mit tesz a diplomácia – Balázs Péter szavaival – „közösségünk biztonsága, anyagi gyarapodása és identitásának őrzése” érdekében. E lehetőleg közérthető közlés során – nevezhetjük ezt akár stratégiának is – részletezendő, hogy a külpolitika milyen célokat követ, milyen elvek szerint és milyen eszközök igénybevételével. De mindenekelőtt az szükséges, hogy megértsük helyzetünket: pontos képünk legyen önmagunkról, lehetőségeinkről és korlátainkról, és alapos ismeretek birtokába jussunk környezetünkéről, a várható külső hatásokról. E tudás hiányában céljaink irreálisnak, elveink működésképtelennek és eszközeink nem megfelelően bizonyulhatnak. Az elmúlt másfél évtized néhány külpolitikai kudarcának okát e tájékozottság hiányában kereshetjük.

Egy állam külső környezetéhez való viszonyát ma lényegében kétfajta alapbeállítottság határozza meg: az elzárkózás és az együttműködés. Az arab-muzulmán világ néhány állama nem hajlandó, jó néhány afrikai állam pedig nem képes a kooperációra. Észak-Amerika és Európa államai – és egyre inkább az ázsiaiak is – ezzel szemben az „integrációt”, az együttműködést választották. Köztes-Európa többi államával együtt a rendszer-váltás idején Magyarország is erre az útra lépett. Meglepően szívós azonban az a „magyar gondolat”, mely szerint a választott úton való továbbhaladás helyett a visszafordulás válna előnyünkre. Az „integráció” és annak ma már más szinteken és területeken is megjelenő változata, a globalizáció előnyeinek kihasználásán való gondolkodás helyett eléggé tág teret kap az elzárkózás módozatain való elmélkedés, mely egyszerre Amerika-ellenes és Európa-ellenes, nem is beszélve a közvetlen szomszédságunkkal szembeni bírálatokról, a jogos fenntartásokon felül. (Az arab-muzulmán világ és Dél-Amerika néhány elzárkózni készülő állama azonban kedvező színben tűnik fel e gondolat hordozói szemében.)

Az együttműködés útján már messzire jutottunk, mára Magyarország millió szállal kötődik közvetlen és tágabb külpolitikai környezetéhez. A realitásérzék elvesztésére vall, ha bárki úgy vélekedik, hogy külpolitika nem létezik, vagy mellékes tényezőként elhanyagolható. Ha jó másfél évtizeddel ezelőtt hozott döntésünknek megfelelően a nyílt társadalom és a szabad kereskedelem pályáján óhajtunk előre haladni, a diplomáciai kar alapfeladataként az együttműködés lehetőségének fenntartását és bővítését jelölhetjük meg. A külképviseletek dolga – elvárando minimális teljesítményként – a kapuk nyitva tartása és új kapuk nyitása azokban az államokban, ahol működnek. A diplomácia többnyire a legolcsóbb és a leghatékonyabb eszköz ennek a feladatnak a teljesítéséhez.

De ez csak lehetőség, nem valóság, készenléti állapot, de még nem működés. Valójában az számít, hogy mit és mennyit hozunk be és viszünk ki ezeken a nyitott kapukon – például munkából, tudásból, pénzből, anyagi javakból vagy éppenséggel kultúrából. A külpolitikai koncepció tulajdonképpen nem más, mint e „forgalom” terve.

Programot hirdetni

Hogy kilépjen a „hidegháborús” maradványokkal terhelt gondolatkörből, és belehelyezze magát a globalizáció feltételrendszerébe, a magyar külpolitikának meglehetősen nagy és bátor lépéseket kellene tennie. (Közben ugyanúgy nem hanyagolhatja el a védekezést a globalizáció kínálta lehetőségekkel visszaelő egyénekkkel, csoportokkal, vállalatokkal, esetleg államokkal szemben sem.) Az egyik ilyen lépés lehetne például, hogy a magyar állam meghirdet egy középtávú programot a szénhidrogén alapú energia alternatív energiával való felváltására. (A program működését Thomas L. Friedman vázolja *És mégis lapos a Föld* című kitűnő könyvében.) Svédország az olaj és a gáz teljes kiküszöbölésén fáradozik, programja tizenöt évre szól. A miénk lehetne részleges, és szólhatna hosszabb időre. Ha komolyan vennénk ezt a programot, és átvinnénk az igazgatáson és a társadalmi alrendszereken, az oktatás több informatikust és mérnököt kezdene „termelni” mondjuk a Sanyo napelemgyára igényeinek kielégítésére az építési nagyvállalkozó által követelt szakmunkások helyett. A kutatás-fejlesztésnek ugyanúgy fel kellene nőnie a feladathoz. A program minden bizonnyal külföldi szakembereket és befektetéseket vonzana, miközben mi is exportálhatnánk a területen szerzett tudást és az eszközöket. Az együttműködés, a „forgalom” az említett nyitott kapukon [át] a magasan képzett szakemberek és a fejlett technológia szintjén megerősödne, és ez jótékony hatással lenne a gazdaságra. Egyáltalán nem mellékesen környezeti problémáink egy része is megoldódna.

Már a program kezdeti szakaszában is más feltételekkel tárgyalhatnánk az oroszokkal, és az energiabiztonság kínzó kérdésére is lenne egyfajta korszerű válaszuk.

A DEMOKRÁCIA FESZÜLTSGEI – LEGALITÁS ÉS LEGITIMITÁS

Összefoglaló

A demokrácia fogalma napjainkban képlékennyé válik Magyarországon, mivel a hatalom, a javak és a privilégiumok egyenlőtlen elosztása győzedelmeskedett az állampolgárok méltányos teherviselése fölött. A következők: feszültségek a demokratikus magatartás politikai és morális indokolása („a hatalomgyakorlás a nép által és a népért” elve) és a többségi elv, illetve a lehetséges kompromisszumok között. Feszültségek keletkeznek továbbá törvényesség (legalitás) és legitimitás között.

Elemzés

Amennyiben egy politikai párt a parlamenti választásokon a parlamenti mandátumok 50%-át plusz 1 szavazatot tudhat magáénak, kormányzati pozícióba kerül – a többségi elv alapján. Ha egy ilyen nyertes úgy dönt, hogy koalícióra lép más pártokkal, könnyen megszerezheti a kétharmados többséget a törvényhozásban, ami az alkotmány megváltoztatását is lehetővé teszi. Példa erre az 1994-ben hivatalba lépő koalíciós kormány, amely kétharmados többséggel bírt a magyar törvényhozásban. (Talán Horn Gyula akkori miniszterelnök politikai bölcsességének köszönhetően, a szocialista–szabaddemokrata kormány nem élt vissza túlzott mértékben ezzel a helyzettel. Megváltoztatták – előnyükre – az önkormányzatokról szóló törvényt, de nem tettek kísérletet az alkotmány érdekeik szerinti alapvető megváltoztatására.)

Az elmúlt tizenhat évben a demokratikusan megválasztott kormányok két vagy három párt koalícióiként működtek. Az uralkodó nézet szerint a parlamenti többség léte biztosítja a kormány törvényességét (legalitását) és legitimitását. Az alkotmány értelmében Magyarországon a kormányt nagyon nehéz megbuktatni. A konstruktív bizalmatlansági indítvány értelmében ugyanis nem elég a parlamenti többség elvesztése, hanem a kezdeményező ellenzéknek meg kell szereznie a többség támogatását a

megnevezett új miniszterelnök-jelölt megszavazásához is. Ilyen helyzet még nem volt az elmúlt tizenhat évben. A jogszabály természetesen nem tesz különbséget legalitás és legitimitás között. A törvényesség kétségkívül nélkülözhetetlen összetevője a legitimitásnak, de ez utóbbi tágabb fogalom, amelybe beletartozik a kormányzók és egyes cselekedeteik politikai és társadalmi elfogadottsága vagy elutasítása.

A bonyolult választási törvényeknek tulajdoníthatóan a magyar választási rendszerben beépített legitimitásdeficit van, ami a közjogi törvényesség létrejöttének módjából ered. Az elmúlt tizenhat évben a részvétel a parlamenti választásokon csak háromszor haladta meg a szavazásra jogosultak számának 2/3-át, és a legmagasabb részvételi arány sem volt több 80%-nál. Az önkormányzati választásokon és a népszavazásokon a részvétel alacsonyabb volt (körülbelül 50%), míg az európai parlamenti választásokon éppen csak elfogadható (38%). A parlamenti választások nagy nyertesei általában azok a pártok, amelyek a leadott szavazatok 30-45%-át megkapják, beleértve a töredékes kompenzációs szavazatokat is. Ezen eljárás eredményétől függően egy párt akár a parlamenti mandátumok abszolút többségét is biztosíthatja magának.

A beépített vagy rendszerspecifikus legitimitási deficit tehát a magyar választási rendszerből következik. Ha ugyanis az általános parlamenti választásokon a részvétel 2/3-os arány körül van, akkor nagyjából 5,4 millió állampolgár gyakorolja szavazati jogát. Volt rá példa, legutóbb a 2006-os áprilisi parlamenti választások alkalmával, hogy a különbség az első és második helyezett között néhány tízezer szavazat volt, azaz mindkét párt több mint 2 millió szavazatot kapott, összesítve körülbelül 4,5 milliót. A többi szavazaton a kisebb pártok osztoztak. A mindenkor nagy győztes támogatottsága a választások során az összlakosság számát véve alapul legtöbbször nem nagyobb, mint 25%. Hivatalba lépését követően azonban minden kormány intézkedései a lakosság egészét érintik, beleértve azokat az állampolgárokat is, akik koruk vagy egyéb okok miatt nem jogosultak szavazni, politikai passzivitás okán nem járultak az urnákhoz, vagy a győztes párt ellen szavaztak.

A legalitás szempontjából a helyzet egyértelmű, ám a – tágabban értelmezett – legitimitás gyorsan előtérbe kerül, és különösen akkor válik vita tárgyává, ha a kormány megszorító intézkedéseket fontolgat vagy vezet be. Ilyen helyzet van napjainkban. Az elmúlt évekhez képest a különbség az, hogy a legitimitás kérdése a politika és közélet középpontjába került – a titkos miniszterelnöki beszéd következtében szokatlanul élesen.

Két módszer alkalmazható a rendszerbe beágyazott, bármikor aktivizálható legitimitási deficit korrigálására.

Az első a könnyebb: a kormány túlköltekezéssel megpróbálja „megvesztegetni” a lakosságot (fizetés- és nyugdíjemelések által, illetve tartózkodással az alapvető reformoktól a szociális és más elosztórendszereket illetően). Ilyen esetekben az ellenzék többnyire olyan további ígéreteket tesz, amelyek nagyrészt teljesíthetetlenek. (Az egyetlen kivétel a Medgyessy-kormány volt, mely a 2002-es választásokat követően kitartott eltúlzott ígéretei mellett, azokat teljesítette, azóta is megoldhatatlan költségvetési hiányt okozva ezáltal. Medgyessy Péter miniszterelnököt belső puccsal távolították el a hatalomból. Megsértette a bejárattott íratlan szabályokat, hiába járt jól ideiglenesen a lakosság egy része a kormány intézkedései nyomán.)

A rendszerspecifikus legitimitási deficit folyamatos korrekciójának másik útja sokkal bonyolultabb. Hosszú és fájdalmas egyeztetéseket feltételez a legszélesebb körű politikai és társadalmi szereplőkkel annak érdekében, hogy konszenzus jöjjön létre a tervezett kormányzati döntésekről.

Gyurcsány Ferenc miniszterelnök kormánya egy harmadik utat választott. A megszorítások és reformok programját a háttérben készítette elő, s bevezetésüket kizárólag parlamenti többségére – legalitására – alapozva képzeli el, egy elterjedt kiszólás szerint „izomból”.

A magyar koalíciós kormányok eddig sem voltak mentesek a legitimitási kockázatoktól. A politikai szükségszerűség többnyire felülírja a tiszta legitimitás megőrzésének igényét. Antall József kormánya, az első, mely szembesült a demokrácia próbájával, parlamenti többségre támaszkodó, legális kormány volt. 1990 őszén az úgynevezett „taxisblokádt” több napra megbénította a magyar fővárost és részben az országot. Az akkor ellenzékben lévő SZDSZ néhány vezetője – a benzinár emelésére hivatkozva – az utcai barikádokon hívott fel mindenkit az Antall-kormány megbuktatására. Az SZDSZ perspektívájából a kérdés a kormány legitimitása, s nem legalitása volt.

A Horn-kormány által 1995-ben foganatosított megszorító intézkedések bevezetésük óta vita tárgyát képezik. Mindazonáltal annak idején az ellenzék folyamatosan a kormány legitimitását, s nem legalitását kérdőjelezte meg. Ám három év kellett ahhoz, hogy a kormány megbukjon – demokratikus választásokon.

A szocialista–liberális ellenzék sem tett másként 1998 és 2002 között. Többek között azt állította, hogy az Orbán-kormány együttműködik a

szélsőjobb politikával, továbbá alapvetően antiszemita, idegengyűlölő, nacionalista és irredenta, következőképpen szükségszerűen növeli a feszültséget a szomszéd államokkal, az európai partnerekkel, s általában a nemzetközi közösséggel. Orbán Viktor a zökkenőmentes kormányzás érdekében rákényszerült a Torgyán József által vezetett kisgazdapárt és a Magyar Demokrata Fórum örökösének beemelésére a kormányzásba.

Miniszterelnöksége idején naponta szembesült egyik-másik kormányzó partnere legitimitásdeficitjével. Az akkori ellenzék sem kérdőjelezte meg a kormány legalitását, annál inkább legitimitását.

A jelenlegi helyzet azonban egy kissé különbözik az eddig említettektől. Gyurcsány miniszterelnök „lebukott”.

Nyilvánosságra került májusi beszéde széles körben ismertté vált Magyarországon és külföldön. Legitimitásvesztése azzal járt – egyebek mellett –, hogy az önkormányzati választásokon számos, hosszú ideje hivatalban lévő és esetleg jól teljesítő polgármestert és képviselőt büntettek meg a szavazó állampolgárok – a miniszterelnök hitelvesztését követően. Az emberek állást foglaltak, az ország „vörösből narancsszínűvé” vált az önkormányzatok szintjén. (A budapesti választási eredmények – ahol az eddig elsöprő győzelemhez szokott Demszky Gábor kevesebb mint 2%-kal nyert és az ő egyetlen szavazatával lett szocialista–szabaddemokrata többség a fővárosi közgyűlésben – megerősítik a fenti értékelést.)

Gyurcsány Ferenc kormánya az alkotmányos rendbe illeszkedik, viszont néhány hónap alatt elveszítette szavahihetőségét, azaz legitimitásának jelentős részét. (Számos példa akad arra Közép- és Kelet-Európa legújabb történelmében, hogy törvényesen megválasztott kormányok hetek vagy hónapok alatt elveszítették legitimitásukat, s ennek eredménye tömeges tiltakozásokban, sztrájkokban öltött testet.) Ám a jelenlegi kormányon lévő koalíciót – megnyilatkozásai szerint – nem foglalkoztatja a legitimitás kérdése.

A jelenlegi kormányzó pártok értelmezési harcot folytatnak a demokrácia fogalmáról. „A mi demokráciánk a demokrácia, ez pedig nem egyéb, mint a parlamenti többség” – állítja Gyurcsány Ferenc és ismétlik a kormánykoalíció politikusai. „Az utcának [értsd: a népnek]* ebbe semmi beleszólnivalója nincs.” A Fidesz ugyanakkor – a demokratikus eszközök igazi őrzője szerepében – azt hangoztatja, hogy legitimitás nélkül nincs

* Lőrincz Csaba betoldása. (A szerkesztők megjegyzése.)

demokrácia, hiába a legalitás, a parlamenti többség. Ám mivel a parlamenti többség nemcsak illegitim, hanem a miniszterelnök által bevallottan is „hazugság útján” jött létre, bármikor kérdésessé válhat a politikai közbeszédben jogszerűsége, vagyis legalitása is.

Következtetés

Sajátos, és nemcsak Magyarországot, hanem a régiót is általánosan jellemző politikai csapda, hogy nemcsak a mindenkori ellenzék kérdőjelezi meg a kormány legitimitását, hanem – meglepő módon – a kormánypártok is mindent megtesznek az ellenzék legitimitásának kétségbevonására. A címkézés kétirányú. Mindez nemcsak a demokratikus intézményeket ássa alá, hanem a lakosság bizalmát is a demokráciában. Arra a kérdésre, hogy mi legyen a magyar demokráciával – a moralitás, önkorlátozás, méltányosság és olyan értékek melletti elkötelezettség alapján, amelyek nem járnak közvetlen anyagi gyarapodással –, a választ a köztársasági elnök próbálta megadni, hitet téve a fenti értékek mellett, s akinek október 1-jei, urnanyitás előtti beszédét a koalíció politikusai lényegében elutasították. Ez volt a köztársasági elnök első komoly kísérlete a részben a legitimitás-deficitből eredő politikai válság áthidalására.

VÁLASZUTAK ERDÉLYBEN

Romániában május 13-án tartják az európai parlamenti választásokat. A romániai magyarság számára többről van szó annál, hogy ki képviseli (ha egyáltalán képviseli valaki) a közösséget az Európai Parlamentben. A kisebbségi politizálás problémái ugyanis Romániában is elérték egy kritikus szintet, és úgy tűnik, ez a választás rámutat a helyzet tarthatatlanságára. A választási előkészületek kulcsmozzanata volt, hogy Tőkés László eldöntötte: független jelöltként indul. A királyhágó-melléki református püspököt támogatja az RMDSZ-en kívüli magyar politikai szervezetek mindegyike. E szervezetek eddig nem indultak sem országos, sem helyi választáson, mert a román törvényhozás, diszkriminatív módon, nehezen teljesíthető feltételeket szabott részvételükhöz. A Romániai Magyar Demokrata Szövetség (RMDSZ) erdélyi magyar „ellenzékének” első alkalommal nyílik lehetősége, hogy felmérje választói támogatottságát.

Az RMDSZ nagy valószínűséggel még két évig a romániai kormánykoalícióban marad, tehát nem sürgős neki, hogy összefogjon az „ellenzékével”. Ez lehet a legfőbb oka annak, hogy Markó Béla RMDSZ-elnök nem fogadta el Tőkés László javaslatát egy „közös” európai parlamenti választási listáról. (A „közös” itt azt jelenti, hogy a listán befutó helyen szerepelt volna az RMDSZ egyik, az „ellenzékhez” közel álló szenátora.) Másrészt, ha a lista közös, az „ellenzék” által képviselt program miatt (területi autonómia, Bolyai Egyetem, a magyar megyék hátrányos megkülönböztetésének megszüntetése és az egyházi javak visszaszolgáltatásának határozottabb követelése) az RMDSZ-nek súlyosabb nézeteltérései keletkeztek volna román koalíciós partnereivel. Viszont a romániai magyarságnak ebben az esetben nagy valószínűséggel három képviselője jutott volna be az Európai Parlamentbe.

Tőkés gyűjtöget

Tőkés Lászlónak százezer támogatói aláírást kell március 14-ig összegyűjtenie, hogy függetlenként indulhasson a választáson, az RMDSZ-nek mint politikai szervezetnek pedig kétszázezret. Utóbbi könnyen telje-

síti ezt a feladatot, Tőkés esetében azonban az aláírásgyűjtés nehézségekbe ütközik. Az RMDSZ-szel ellentétben a püspököt támogató csoportoknak nincsenek jól kiépített pártszervezeteik, és mivel nem parlamenti pártok, az anyagiaknak is szűkében vannak. Hogy Tőkésnek sikerül-e összegyűjtenie a szükséges mennyiségű aláírást, nagymértékben függ attól, hogy az erdélyi magyar egyházak mennyire elkötelezetten vesznek részt a választási kampányában.

Népszavazás és autonómia

Az aláírásgyűjtéssel egyidejűleg zajlik a népszavazás a Székelyföld autonómiájáért. Az „ellenzéki” Székely Nemzeti Tanács e kezdeményezését az RMDSZ tagsága és – nem nyilvánosan ugyan, de – helyi tisztségviselői is támogatják. Amellett, hogy az erdélyi magyarság sorsának alakulása szempontjából e népszavazás minden bizonnyal fontosabb, mint az, hogy a közösség hány képviselőt és kiket juttat az EP-be (nem lebecsülve ez utóbbi jelentőségét sem), az akció kedvező körülményeket teremt Tőkés aláírásgyűjtésének és választási kampányának.

A püspök ugyanis – eddigi nyilatkozatainak tanúsága szerint – a közösségi autonómiát fogja politikai programjának középpontjába állítani.

Habár az egyházakat a „szívük” az RMDSZ-en kívüli csoportok radikálisabb programjához húzza, azt is tekintetbe kell venniük, hogy például az egyházi javak visszaszolgáltatásának kiharcolására a kormányzati pozícióban levő RMDSZ-nek vannak jobb esélyei. A kisebbségi politikában számottevő befolyással rendelkező erdélyi magyar egyházak eddig még nem kényszerültek arra, hogy az egyik vagy a másik oldal mellett kötelezzék el magukat. Ha ez most megtörténik, és az „ellenzék” oldalára állnak, az átalakíthatja a magyar közösségen belüli erőviszonyokat. Amennyiben a választási kampány „melléktermékeként” az egyházak eltávolodnak az RMDSZ-től, utóbbi kénytelen lesz belátni, hogy – tulajdonképpen fennállása óta másodszer – komolyabb hibát követett el. (Az első az volt, amikor évekkel ezelőtt megszüntette Tőkés tiszteletbeli elnöki tisztségét, és ezzel felkínálta neki a szövetségen kívüli politizálás lehetőségét.)

Kompromisszumkészség

A független jelöltnek a Romániában leadott összes szavazat harmincötödét kell megszereznie, ami körülbelül kétszázötvenezer voksot jelent. A politikai szervezetnek viszont, hogy képviselőket küldhessen az EP-be, át kell lépnie az ötszázalékos küszöböt. A magyar szavazók aránya Romániában hat százalék körül van. A kétszázötvenezer ugyanakkor több mint a szavazatok egy százaléka. A magyar szavazatok korlátozott száma miatt nehezen képzelhető el, hogy az RMDSZ is átlépi a küszöböt, és a független jelölt is megszerzi a szükséges szavazatokat. Legrosszabb esetben annyit visznek el egymástól, hogy egyik sem teljesíti az Európai Parlamentbe jutáshoz szükséges feltételeket.

Elméleti lehetőség, hogy az RMDSZ listája és a független jelölt is sikeresen szerepel. Ez akkor képzelhető el, ha a magyarok nagyobb arányban mennek el szavazni, mint a román pártok támogatói. A gyakorlatban viszont ehhez az kellett volna, hogy a magyarok a „közös listára” adhassák le a szavazataikat. Az „összefogás” megnövelte volna körükben a részvételi kedvet.

Most valószínűleg nem lesz közös lista, de Erdélyben a „munkamegosztás” a radikálisabb és mérsékeltebb csoportok között, illetve az összefogás már sokszor működött, és bizonyára a jövőben is működni fog. Ha most egyik vagy másik oldal győz, a vesztes fél kompromisszumkészsége minden bizonnyal megnövekszik majd.

A vidám Buddha szobránál Kiotóban

KOSZOVÓI TOJÁSTÁNC

Martti Ahtisaari, az ENSZ különmegbízottja január 26-án mutatta be javaslatát Koszovó nemzetközi státusáról az összekötő csoport (az Egyesült Államok, Nagy-Britannia, Franciaország, Németország, Olaszország és Oroszország) képviselőinek. Február 2-án Prištinába és Belgrádba utazik, hogy ismertesse elképzeléseit koszovói albán, illetve szerb partnereivel. A Koszovó-tárgyalások amerikai megbízottjának álláspontja szerint további egyeztetésekre február folyamán lehet sort keríteni, és márciusban az ENSZ Biztonsági Tanácsa elé kerülhet a dokumentum.

Ahtisaari javaslata egyelőre féltve őrzött titok, a különmegbízott koszovói és szerbiai utazása előtt nem is hozzák nyilvánosságra. Hozzáértők szerint azonban aligha tartalmaz meglepetéseket. Az EU, amely átveszi a vezető szerepet a koszovói rendezési folyamatban, elkészített egy jelentést a vállalandó feladatokról, és abból szintén következtetni lehet az ENSZ-megbízott elképzeléseire.

Koszovó valószínűleg még egy ideig nem nyeri el a teljes függetlenséget. „Korlátozott szuverenitással” vagy – amerikai megfogalmazásban – „ellenőrzött függetlenséggel” rendelkezik majd. Az EU koszovói főmegbízottjának valószínűleg vétőjoga lesz a törvényhozást és a kormányzati döntéseket illetően, és felmentheti tisztségükből azokat a tisztségviselőket, akik akadályozzák a rendezési folyamatot. Koszovónak egyelőre nem lehet saját hadserege, de tagja lehet nemzetközi szervezeteknek, és nemzetközi szerződéseket is köthet.

Az Európai Unió által biztosított támogatás

A tartomány teljes függetlenségének eléréséig az EU-nak hasznosítania kell a sikeresnek mondott Európai Biztonság- és Védelempolitika (ESDP) területén szerzett tapasztalatokat. Egyrészt a tervezett rendfenntartási művelet a legnagyobb az ESDP történetében, másrészt az EU 2006 áprilisában elkezdte egy katonai művelet tervezését is. A misszió fő célja a törvények betartatása és a rendfenntartáshoz való hozzájárulás. Az EU-nak komoly feladatot jelent a határszakaszok ellenőrzése is.

A széles körű egyeztetési folyamat ellenére Ahtisaari javaslata korántsem jelenti a koszovói kérdés lezárását. Az EU-tagállamok között már abban sincs egyetértés, helyes-e, ha az EU átveszi a NATO-tól a békefenntartói feladatokat. Mi több, egyes tagállamok (Spanyolország, Görögország, Ciprus, Románia és Szlovákia) elleneznek bármiféle elszakadást, míg Nagy-Britannia és Hollandia – az Egyesült Államokkal egyetértve – támogatja ezt a megoldást. A javaslat a koszovói albánok körében minden bizonnyal némi csalódottságot kelt, mert nem a teljes körű és azonnali függetlenségre irányul. Azért, hogy az ismételt zavargásoknak elejét vegye, az EU nem késlekedhet egy olyan támogatási program bejelentésével, amely lehetővé teszi, hogy Koszovó külső gazdasági forrásokhoz férjen hozzá.

A programnak ki kellene terjednie a koszovói lakosság munkavállalásának megkönnyítésére az EU tagországaiban, hiszen a magas munkanélküliség rövid távon csak külföldi munkavállalással csökkenthető. Sajátos szempont, hogy a népességének mintegy 65 százaléka harmincévesnél fiatalabb. Koszovó az oktatás problémájával sem tud egyedül megbirkózni. Az EU-nak emellett az előcsatlakozási alapokból fejlesztési támogatást kell nyújtania az „ellenőrzötten független” állami formációnak.

Szerbia továbbra is ragaszkodik ahhoz, hogy Koszovó a szerb állam része maradjon, „szubsztanciális” autonómiát élvezve. Ebben a kérdésben minden jelentős szerb politikai erő egyetért. Boris Tadić szerb elnök és Božidar Đelić miniszterelnök-jelölt már jó ideje próbálja meggyőzni a nemzetközi közösséget, hogy az Ahtisaari-javaslat nyilvánosságra hozatalával várja meg a szerb kormány megalakulását. Đelić szerint „Koszovó függetlenségének azonnali kikiáltása megsemmisítőleg hatna a demokratikus erők kormányalakítására, és felbátorítaná a szélsőséges nacionalistákat”.

Szerbia és Oroszország érdekei

Koszovó kérdésében Szerbia erős szövetségesre lelt Oroszországban. Putin orosz elnök kijelentette, hogy a döntés a tartomány státusáról nem erőltethető rá egyik félre sem. Szerinte a hosszú távú megoldás csak akkor lehetséges, ha Belgrádnak és Prištinának is elfogadható. Oroszországban is tudják azonban, hogy ilyen megoldás nem létezik.

Moszkva azért támogatja Belgrádot, hogy elodázza a végső rendezést. Álláspontja idővel valószínűleg megváltozik, és hallgatólagosan elfogadja majd Koszovó függetlenségét. Aggasztó viszont, hogy a Koszovó státusáról szóló döntést az orosz vezetés precedensnek tekinti a posztszovjet térség „befagyott” konfliktusainak (Transznisztria, Abházia, Dél-Oszétia és Karabah) felolvasztására.

Magyarország visszafogott álláspontja

Magyarország mindig is visszafogott álláspontot képviselt a koszovói függetlenséget illetően, tekintettel a határon túli magyar kérdésre. Jó néhány állam belpolitikai szempontok alapján viszonyul a koszovói függetlenséghez. Románia és Szlovákia például az erdélyi és a felvidéki magyarok miatt ellenez bármiféle elszakadást, így Koszovóét is. A magyar álláspont szerint Magyarországnak nem valamely területi kérdés kapcsán kell erőteljesen hallatnia a hangját, hanem a kisebbségi közösségek autonómiája ügyében. Egyebek között ezért erősödött fel időnként magyar külpolitikusok állásfoglalásaiban a koszovói szerb kisebbség védelmének szempontja, a szerbek közösségi autonómiájával a középpontban. A koszovói szerbek és anyaországuk kapcsolatának kialakításakor jól hasznosítható lehet a magyar kedvezménytörvény, amely ugyancsak az anyaország és határon túli kisebbségei viszonyát rendezi, és amelynek elemzését és véleményezését több állam és nemzetközi fórum (így az Egyesült Államok, az EU, az Európa Tanács, a Velencei Bizottság) már elvégezte.

KOSZOVÓ ÉS A NYUGAT-BALKÁNI STABILITÁS

Koszovóval kapcsolatosan jóval több problémás kérdés merül fel, mint amennyit akár a szakmai közvélemény is számon tart. A leegyszerűsített problémakezelés, mely a legtöbb érintett állam részéről szándékolt is lehet, túlságosan is határozott, egymásnak gyakran ellentmondó álláspontokhoz vezet, miközben a kérdés fontos vonatkozásai maradnak figyelmen kívül. Anélkül, hogy részletes taglalásukba bocsátkoznánk, fel kívánom hívni a figyelmet néhány ilyen kérdésre a nemzetközi jog és a nemzetközi kapcsolatok területén. Egyes kérdések messze túlmutatnak Koszovón és a nyugat-balkáni stabilitáson, globális politikai összefüggéseik vannak, vagy befolyással lehetnek a nemzetközi jog bizonyos részeinek jövőbeni alakulására.

Hogy a koszovói kérdés kapcsán kialakult jelenlegi helyzetet értelmezni tudjuk, vissza kell mennünk az időben, és meg kell vizsgálnunk az 1999-es katonai akciót, melyet a NATO hajtott végre az akkori Jugoszláv Szövetségi Köztársaság ellen. A máig sem kellőképpen tisztázott kérdés az, hogy ez a beavatkozás a nemzetközi joggal összhangban történt-e, legális volt-e avagy sem. A beavatkozás legalitásának kérdésére adott válasz a jelenlegi helyzet megítélését is jelentősen befolyásolja.

Az 1999-es katonai akció előkészítése idején rögzültek az álláspontok a tekintetben is, hogy egy-egy állam a koszovói kérdést regionális vagy globális problémaként kezeli-e. Fontos itt észrevennünk, hogy Oroszországgal ellentétben Kína változtatott álláspontján: míg 1999-ben mindkét állam globális szempontokat tartott szem előtt a koszovói helyzet megítélése során, ma már csak Oroszország az, mely nem a nyugat-balkáni térség helyzetének rendezéséből, stabilitásának visszaállításából indul ki, hanem a posztsovjeti térség stabilitását és a nemzetközi jognak megfelelő eljárások szükségességét, a jogbiztonságot hangsúlyozza.

Mára már felülkerekedni látszik az a nézet, hogy az 1999. március vége és június eleje között a NATO által Jugoszlávia ellen folytatott katonai akció illegális volt. A nemzetközi jog ugyanis két esetben engedélyezi a fegyveres erőszakkal való fenyegetést, illetve a fegyveres erőszakot. Az egyik az ENSZ Alapokmányának 51. §-a alapján a kollektív önvédelem. A másik az Alapokmány VII. fejezete szerint az ENSZ Biztonsági Tanácsának döntése, illetve felhatalmazása alapján folytatott katonai akció,

mely regionális instabilitás okozását hártja el. A Koszovó ügyében történt jugoszláviai beavatkozás esetében nyilvánvalóan egyikről sincs szó.

A helyzet azonban korántsem ilyen egyszerű. Az ENSZ-nek ugyanaz az alapokmánya, mely a két említett kivételtől eltekintve tiltja a fegyveres erőszakkal való fenyegetést, illetve az erőszakot, az emberi jogok védelméről is határozottan fogalmaz. Koszovóban viszont humanitárius katasztrófáról volt szó. (Az 1999. március 24-i NATO-támadások megkezdése előtt egy, az ENSZ BT-hez eljuttatott jelentésben szerepelt a racsaki mészárlás, ahol 45 albán civil személy veszítette életét, és ugyanez a jelentés beszámol 230 ezer személyről, aki kénytelen volt elhagyni lakóhelyét. Ez a szám júniusra 800 ezerre emelkedett – a koszovói albán lakosság csaknem fele elmenekült.)

A NATO-tagállamok komoly erőfeszítéseket tettek egy VII. fejezet szerinti BT-felhatalmazás elfogadtatásáért, amely legalizálta volna a fegyveres beavatkozást, véget vetendő a Koszovóban kialakult humanitárius katasztrófának. A március 24-re sürgősséggel összehívott BT-ülésen azonban Oroszország, Kína, Fehéroroszország és India ellenzett bármiféle katonai akciót, az ENSZ Alapokmányának megsértésére hivatkozva. Bizonytalanság alakult ki az akció jogi megítélését illetően. Az Egyesült Államok, Kanada és Franciaország azt hangsúlyozta, hogy a Jugoszláv Szövetségi Köztársaság – mivel a jugoszláv hadsereg nem szüntette be koszovói hadműveleteit – két korábbi BT-határozatot is megsértett. Hollandia és Nagy-Britannia úgy érvelt, hogy a NATO katonai akciója *legális* válasz a humanitárius katasztrófára. Németország pedig az Európai Unió elnökeként kifejtette, hogy az EU tagjainak *morális kötelessége* megakadályozni egy humanitárius katasztrófát Európa közepén.¹

A NATO fegyveres akcióról szóló döntése morális megfontolásokra alapult, miközben a jogi szempontok háttérbe szorultak. A tagállamok drámai kérdéssel szembesültek: jelentős, emberek által okozott tragédiának lehetnek tanúi; a Biztonsági Tanács, amely hivatott lett volna felhatalmazást adni a katonai szervezetnek, hogy véget vessen a humanitárius katasztrófának, az orosz és kínai vétó miatt bénult volt; ebben a helyzetben csendben kell maradni és nem tenni semmit, vagy jogilag vitatható döntést kell hozni egy katonai akcióról? A háttérben meghúzódó probléma pedig az, hogy a nemzetközi jog jelenlegi rendszere alkalmatlan az

¹ Lásd Simon Chesterman: *Just War or Just Peace? Humanitarian Intervention and International Law*. Oxford UP, Oxford, 2002, 211–212. p.

ilyen szituációk kezelésére. A fegyveres erőszak tehát morális szempontból igazolható, miközben minden bizonnyal illegális volt.

A '90-es évek végén még úgy tűnt, hogy a nemzetközi jog merevsége oldódni fog a humanitárius intervenciót illetően. Néhány szerző már korábban tarthatatlannak ítélte azt a feltételrendszert, amelybe az ilyen beavatkozás kérdése ágyazódik.² Ha humanitárius intervenció szükségessége esetén a Biztonsági Tanács bénult, nemzetközi jogászok szokásjog kialakulását valószínűsítették.³ A BT felhatalmazása nélküli humanitárius intervenció szokásjoga azonban nem szilárdult meg,⁴ mert Koszovó esetében egy valószínűsíthetően sikeres függetlenségi törekvéssel kapcsolódott össze.⁵ Ez a fejlemény – nevezetesen a humanitárius intervenció továbbra is korlátozott alkalmazhatósága – túlmutat a koszovói kérdésen, és a nemzetközi jog, illetve kapcsolatok fontos szegmensére van meghatározó befolyással.

A NATO katonai akciója legalitásának problémáján túl megkerülhetetlen a kérdés, hogy valóban egyedi esetről lenne-e szó, ha Koszovó elnyerné a függetlenséget. Kiváltképpen Németország már az 1999-es katonai beavatkozás indoklásában is hangsúlyozta a körülmények kivételes voltát és az akció megismételhetetlenségét. Az ENSZ Biztonsági Tanácsának 2007. március 26-án elküldött *Jelentés Koszovó jövőbeni státusáról* (mely jelentésnek függeléke az Ahtisaari-terv néven emlegetett javaslat) a következőképpen fogalmaz: „Koszovó egyedi eset, mely egyedi megoldást igényel. Nem hoz létre precedenst a többi megoldatlan konfliktus számára. A Biztonsági Tanács, egyhangúlag elfogadva az 1244-es határozatot, Milošević koszovói akcióira válaszolt, megtagadva Szerbiától Koszovó kormányzásának jogát, ideiglenes ENSZ-adminisztráció alá helyezve, és célul tűzve ki egy politikai folyamatot, mely Koszovó jövőjét

² „Bármely államnak, amely képes megállítani a mészárlást, joga van arra, hogy legalább megpróbálja. A legalista paradigma valóban kizárja az ilyen erőfeszítéseket, de ez csak azt jelzi, hogy a paradigma, amennyiben nem vizsgálják felül, nem képes megmagyarázni a katonai beavatkozás morális tényeit.” Michael Walzer: *Just and Unjust Wars*. BasicBooks, New York, 1992, 108. p.

³ Lásd Antonio Cassese: *Ex iniuria ius oritur. Are We Moving towards International Legitimation of Forcible Countermeasures in the World Community?* European Journal of International Law, 10/1. (1999), 29. p.

⁴ Lásd Antonio Cassese: *A Follow-Up. Forcible Humanitarian Countermeasures and Opinion Necessitatis*. European Journal of International Law 10/4. (1999), 796. p.

⁵ Lásd Srdjan Cvijic: *Self-determination as a Challenge to the Legitimacy of Humanitarian Interventions. The Case of Cosovo*. German Law Journal 8/1. (2007), 78. p.

hivatott meghatározni. Ezeknek a tényezőknek a kombinációja a Koszovóval kapcsolatos körülményeket kivételessé teszi.⁶

Putyin orosz elnök felvetésére, hogy elismerve Koszovó elszakadási jogát precedens keletkezik Észak-Oszétia, Abházia, Hegyi-Karabah és a moldovai Transznisztria helyzetének rendezésére, a fenti, kivételességre alapozott válasz szokott megfogalmazódni. Az említett négy eset és Koszovó helyzete között az egyetlen különbség azonban „csak” az, hogy Koszovót nemzetközi, ENSZ-mandátummal rendelkező adminisztráció igazgatja, ami az 1999-es katonai beavatkozás közvetlen következménye. Ezért is oly fontos ennek a beavatkozásnak a legalitását, illetve legitimitását tisztázni.

A következő lényeges kérdés az önrendelkezési, pontosabban a külső önrendelkezési jognak a gyakorlásával függ össze. A Koszovó függetlensége melletti érvelés a fentebb idézett jelentésben is említett „megtagadott” szuverenitás gondolatára alapozódik. Ennek lényege, hogy egy területnek joga van önrendelkezést gyakorolnia, ha a terület lakossága súlyos és hosszan tartó emberi jogszétséket szenvedett, melyeket az az állam okozott, amelyhez az illető terület tartozik. Ha tehát az állam képtelen megvédeni állampolgárait vagy állampolgárainak egy csoportját, elveszíti a jogát arra, hogy kormányozza őket. Milošević és rezsimje kétségkívül rosszul kormányozta Koszovót. De két kérdést is meg kell itt fogalmaznunk.

Az egyik: a dekolonizációs kontextuson kívül gyakorolható-e az önrendelkezési jog? Az ENSZ több mint hatvan éves történetében nem volt példa erre. A jelenlegi nemzetközi rendszer az államok területi állományának rögzített voltára épül. A függetlenség kikiáltása Kelet-Timorban 1999-ben, amire a koszovói függetlenség hívei gyakran hivatkoznak, nem jó példa, hiszen Indonézia, még ha huszonnégy éven keresztül is, mégiscsak bitorolta ezt a névlegesen portugál területet.⁷ Az önrendelkezési jog ugyan az emberi jogokhoz hasonlóan az ENSZ Alapokmányának és így a nemzetközi jognak is egyik alappillére, de nem gyakorolható a másik pillér, a béke rovására.

A másik kérdés, ami gyakran elhangzik: ha már Koszovó függetlenné válik, miért a jelenlegi demokratikus szerb kormánytól és miért nem Miloševićétől „vették el” ezt a területet? Akik ez utóbbi kérdést teszik fel,

⁶ *Report of the Special Envoy of the Secretary-General on Kosovo's Future Status*. UN Doc. S/2007/168, 4.

⁷ Lásd Chesterman: I. m., 149–150. p.

eltekintenek attól, hogy az 1244-es BT-határozat mellett, hogy Szerbia részeként határozza meg Koszovót, magában foglal egy olyan kitéfelt is, mely szerint a nemzetközi jelenlét célja Koszovó jövőbeni nemzetközi státusának meghatározása.

Az eddigieket összefoglalva leszögezhetjük, hogy amennyiben és amikor Koszovó függetlenné válik, a körülmények egyediségétől függetlenül ez a fejlemény minden bizonnyal precedensjelleggel bír majd az önrendelkezési jog gyakorlása szempontjából.

Újabb jelentős kérdés Koszovó területének lehetséges megosztása az albánok és a szerbek között. Noha úgy tűnik, ez az elképzelés lekerült a napirendről, tudatában kell lennünk, hogy a szerb politikai és értelmiségi elit legbefolyásosabb része a mai napig egy ilyen megoldásnak a híve. Dobrica Ćosić, a '90-es évek elején jugoszláv államfő, a modern szerb nacionalizmus „atyja” már a '70-es években azon a véleményen volt, hogy Szerbia Koszovót nem képes megtartani. Ćosić utóbb részletes tervet dolgozott ki a megosztásra vonatkozóan. Gondolkodása nagymértékben befolyásolta Zoran Đinđić és Zoran Živković volt miniszterelnökök, Koštunica jelenlegi miniszterelnök és Tadić államfő gondolkodását – noha nyilvánosan csak Živković szállt síkra a megosztás mellett.⁸

A beszámolók szerint a koszovói szerbek mintegy 60%-a, azok, akik az északi, mitrovicai körzeten kívül élnek, jobban tartanak a területmegosztástól, mint Koszovó függetlenségétől.⁹ Az északi terület Szerbiához való csatolása esetére léteznek szerbiai elképzelések a diaszpórában élő koszovói szerbek kitelepítésére vonatkozóan. Egy albán–szerb megosztás ezen túlmenően az Európai Unió multietnikus Koszovót illető elképzelésével is ellentétben állna. Koszovó függetlensége jogi érveléssel nehezen, morális érvekkel azonban alátámasztható. Ám a területmegosztás rövid időn belül láncreakciót indíthatna el a térségben. Félő, hogy első körben Bosznia és Macedónia felosztása kerülne napirendre. Később követnék ezt más államok, más területek. Közép- és Kelet-Európában és a Balkánon azonban kevert lakosságú területek vannak. Olyan területmegosztást, amely után ne maradnának nemzeti kisebbségek egy-egy államban, nem lehet elképzelni. Ennek ellenére lehetséges, hogy a szerb politikai osztály az Oroszország ellenkezésével elért halasztást arra használja ki,

⁸ Vö. International Crisis Group: *Kosovo. No Good Alternatives to the Ahtisaari Plan.* Europe Report 182. (2007. május 14.), 16.

⁹ Lásd *uo.*, 14.

hogy alkalmas pillanatban „kompromisszumos” javaslatként a területmegosztást szorgalmazza. Hiszen Koszovó egész területének megtartását sem lehetségesnek, sem célszerűnek nem ítéli.

Az orosz magatartás értelmezésére többféle kísérlet történt. Míg az EU legtöbb tagállama (köztük Nagy-Britannia, Franciaország és Németország) és az Egyesült Államok minden más megfontolást háttérbe szorítva a regionális stabilitásra összpontosít – ennek foglalatosa az Ahtisaari-terv –, addig Oroszország bevallotta a koszovói kérdésen túlmutató szempontok alapján alakítja álláspontját. Alapvetően kétfajta érvet használ. Az egyik a posztszovjet térség befagyott konfliktusainak rendezése szempontjából keletkező esetleges koszovói precedens, a másik a nemzetközi jogbiztonság. Látnunk kell, hogy az orosz álláspont azért lehet olyan erős, mert jogi szempontból megalapozott. Ilyen érveléssel valójában jobban alátámasztható, mint az Ahtisaari-terv vagy bármely más elképzelés. Nem véletlen, hogy az orosz kormányzattal politikai és morális megfontolásokat szokás szembeszegezni, állítván, hogy Oroszország saját nemzetközi pozícióit rongja a Koszovó státusáról szóló BT-határozat akadályozásával. Helyes jogértelmezésre támaszkodva Oroszország – a fenti állítással ellentétben – a koszovói kérdésben elfoglalt álláspontja révén erősítheti pozícióit akkor is, ha enged az euro-atlanti közösségnek, és akkor is, ha nem.

Magyarországnak nincs határozott álláspontja Koszovó jövőbeli státusát illetően. Magyar hivatalos nyilatkozatok szerint a koszovói kérdés rendezéséhez BT-határozat szükséges. Most úgy tűnik, hogy az orosz vétó miatt ilyen határozat nem lesz. A magyar álláspontnak tartalmaznia kellene azt is, hogy a megállapodásra való törekvés lehetőségeinek kimerülésével, megállapodás híján is vállalni kell Koszovó státusának rendezését. Legfőbb érünk ezen álláspont mellett az lenne, hogy egy ilyen megoldás biztosítja a térség lehető legnagyobb stabilitását. Románia, Szlovákia, Spanyolország, Görögország és Ciprus, az Európai Unió azon tagállamai, amelyek elleneznék Koszovó függetlenségét, nyilvánvalóan nem a nyugat-balkáni térség stabilitását, hanem – Oroszországhoz hasonlóan – saját problémáikat tartják szem előtt. Nekünk nem ezt kellene tennünk. Más kérdés – és a másfél évtizedes magyar regionális politika helyességét igazolja –, hogy a nyugat-balkáni térség stabilizálásának módozatai – például a koszovói szerbek autonómiája – egybeesnek a magyar regionális törekvésekkel.

MULTIPOLARITÁS KÉRDŐJELEKKEL

A nemzetközi közösség (a „világ”) jelenleg egypólusú. Ennek elsősorban az az oka, hogy az Egyesült Államok gazdasági ereje megközelíti az utána következő hat legerősebb államét együttvéve, katonai ereje pedig nagyobb, mint ezeké együtt. Hadi költségvetése (2000-ben) 281 milliárd amerikai dollár volt, Nagy-Britanniáé 36, Franciaországé 40, Németországé 33, Oroszországé 44, Kínáé 23 és Japáné 38. Az amerikai gazdaság e hét állam összesített GDP-jének 45 százalékát adja, miközben a többi állam egyike sem éri el e teljesítmény felét. Ilyen nagy különbség a „materiális erő” tekintetében a modern kori közösségi rend létrejötte óta (1648, Vesztfália) soha nem alakult ki egyetlen állam javára. Földrajzi fekvése, politikai és gazdasági berendezkedése még tovább erősíti az Egyesült Államok befolyását.

Multipoláris világvizió

A nemzetközi kapcsolatok ténylegszerű körben elfogadott elmélete szerint a jelenlegi helyzet tartósan nem állhat fenn. A realisták elméleti következtetése az, hogy az amerikai erő egy másik egyensúlyi erő megteremtésére készíti a többi államot. Nem kis erőfeszítésükbe kerül azonban megmagyarázni, miért késlekedik a másik, az Amerikával szemben egyensúlyt képező pólus létrehozása. A számításba vehető államok ugyanis (Kína és Oroszország, de akár Franciaország vagy Németország is) sokszor beszélnek a multipoláris világról, de az igény megfogalmazásán túl alig tesznek valamit létrehozása érdekében.

Egyensúlyteremtő szándék

Nincs komolyan szó Amerikával szembeni szövetség létrehozásáról, védelmi doktrínák összehangolásáról. A magyarázat egyrészt az aránytalanságban rejlik. Nincs értelme Amerikával szembeni pólusban gondolkodni,

amíg egy szövetség sem képes már csak akkora „materiális erőt” se koncentrálni, mely felérne az övével. Másrészt a hidegháború során ugyanabba a szövetségi rendszerbe ágyazódott be mind az Egyesült Államok, mind néhány lehetséges riválisa (Franciaország, Németország), és ez igen csak megnehezíti az egyensúly megteremtésére irányuló törekvéseket. A valóságos helyzetet jól írta le egy kínai diplomata, amikor rezignáltan azt mondta, hogy „a világ egypólusú ugyan, de önálló szereplőkkel”.

Csakhogya mindvégig meglévő egyensúlyteremtő szándékok erősödnek. Oroszország magára találása, Kína gazdasági fejlődése és az Egyesült Államok iraki szerepvállalása az egyensúly létrehozására irányuló törekvések legfontosabb mozgatói. Mégsem ezek a szempontok indokolják, hogy komolyan vegyük a multipolaritás kérdését, hanem az, hogy az amerikai társadalom egyre kevésbé támogatja a hadsereg külföldi jelenlétét. Ha az amerikai történelemben mélyen gyökerező izolacionista felfogás újra teret nyer, minden bizonnyal Európa lesz az első, ahol véleményük szerint a „ráfördítés” meg fogja haladni a remélt „hasznot”. Amerikai elemzők gyakran hangoztatják, hogy európai katonai jelenlétükhöz valójában maguk az európaiak ragaszkodnak, hogy önmaguk fenn tudják tartani a stabilitást. Egy külső hegémont még minden európai állam elfogad, de maguk közül valónak nem fogják elismerni a vezető szerepét. Az európai katonai jelenlét eszerint nem amerikai érdek, csupán egy sokba kerülő gesztus a saját problémáik megoldására képtelen európaiaknak.

De a kérdésre nincs egyértelmű válaszom, csupán néhány támpontot fogalmaznék meg egy későbbi lehetséges válaszhoz. Minden valamirevaló átfogó elemzés a magyar külpolitikáról megállapítja, hogy NATO-csatlakozása (1999) és európai uniós taggá válása (2004) óta Magyarország „helyzete megváltozott”. Arra azonban a legkritikább esetben térnek ki a szerzők, hogy miben is áll ez a helyzetváltozás. Vonakodásuk érthető, hiszen számtalan buktatót rejt magában annak magyarázata, hogy Magyarország regionális szereplőből globális szereplővé vált. Formálisan. A NATO-ban elvileg egyenrangú a globális szuperhatalommal, az Egyesült Államokkal, az EU-ban pedig ugyanazok a jogok illetik meg és ugyanazok a kötelezettségek terhelik, mint a regionális nagyhatalom Nagy-Britanniát, Németországot vagy Franciaországot.

De hogyan vélekedjünk akkor, ha az Egyesült Államok a gyakorlatban arra használja a NATO-t, hogy könnyebben elfogadtassa akaratát a szövetségben résztvevőkkel? És mit gondoljunk arról, hogy az EU „régis” tagállamai valójában a piacunkat akarták megszerezni, most pedig késleltetik

azokat a kifizetéseket, melyeket ők teljes összegben folyósítanak maguknak? Tagságunk a globális szervezetekben kiszolgáltatottá tesz bennünket a nagyhatalmaknak, ugyanakkor lehetőséget is teremt befolyásolásukra. És melyik az a helyzet, mely inkább sarkallna egy kisállamot a globális kérdésekkel való szembesülésre?

A legnagyobb vesztesek

A multipolaritással mint globális kérdéssel kapcsolatos érdekeink több szinten is megfogalmazhatók. A biztonsági szempontok azt sugallják, nem áll érdekünkben az Egyesült Államok kivonulása Európából, különösen nem, ha az EU új reformszerződésének majdani aláírása ellenére a kétszintű Európát célzó elképzelések még inkább meggyökeresednek. A legjobb magyar külpolitikai elemzők, érzékelvén a több pólus kialakulásához vezető trendeket, az EU és Oroszország szövetségét szorgalmazzák. Egy ilyen szövetségnek azonban – egy Amerika nélküli Európában, az unió második szintjére szorulva – a „rég” Európa és az Oroszország közé ékelődő államok lennének a legnagyobb vesztesei. Nincsenek végleges megoldások, de a globális kérdésekre válaszként megállapítható, hogy a Magyarországnak – legalábbis külpolitikai szempontból – kedvező korszak addig tart, amíg a NATO változatlan szerkezetben marad, és reális esély van az egységes Európai Unió létrehozására.

*Balról a második Németh Zsolt, majd Szabó Vilmos, Lőrincz Csaba, Klein András
Lhászában*

KÖVETKEZETES KÜLKAPCSOLATOK

MAGYARORSZÁG KÜLKAPCSOLATI STRATÉGIÁJA

(Társszerkesztők: *Németh Zsolt, Csontos Enikő*)

Bevezető

A nemzetközi kapcsolatok meghatározó sajátossága az átalakuló világrend, ahol az unipolárisként értelmezett rendszert várhatóan egy olyan multipoláris rend váltja fel, amelyet változó szövetségek és változó biztonságpolitikai kihívások jellemeznek. Ilyen helyzetben a külpolitikai cselekvés irányait középtávra, 2014-ig határozzuk meg.

A magyar külpolitika az Európai Unió és az Észak-atlanti Szerződés Szervezete által vallott és védett értékeken alapul, stratégiájának középpontjában az emberi és kisebbségi jogok érvényesítése áll.

Európa egységesülése, illetve a világ globalizálódása azt eredményezi, hogy a magyar kormányzati tevékenység jelentős része mára már a külkapcsolatok területén zajlik le. Szemléletváltásra van szükség ahhoz, hogy megteremthessük az összhangot a belpolitikai és külpolitikai tevékenység között. A megfelelő arányokat érvényesíteni kell az igazgatási intézmények szintjén is.

A XXI. század eleje a globalizáció kora. Feladatunk, hogy a magyar nemzet összetartó erejének és versenyképességének növelésével megszilárdítsuk helyünket a világban. Nemzetünk jövőjét, államunk szuverenitását, demokratikus értékeink és intézményeink megőrzését csak a globális versenyben való helytállás biztosítja.

Helyre kell állítanunk a bizalmat Magyarország iránt. Ennek alapvető feltétele, hogy valós képet alkossunk magunkról itthon, és valós adatokat szolgáltatassunk magunkról a világnak. Mindemellert tudatában vagyunk annak, hogy csak szilárd belső viszonyokkal rendelkező ország érvényesítheti külföldön nemzeti érdekeit. Csak így érhető el, hogy a következő évek ismét a felemelkedés évei legyenek.

A következő évek magyar külpolitikájának alakítása során egyszerre kell figyelembe venni európai uniós tagságunkat, ebből adódó lehetőségeinket és kötelezettségeinket, illetve a globalizáció korában megjelenő új

típusú kihívásokat. Szem előtt kell tartanunk a Magyarország sajátos geopolitikai helyzetéből adódó kérdéseket: a határon túli magyarok irányában fennálló felelősségünket, illetve a közép- és kelet-európai regionális kapcsolatok fejlesztésében rejlő lehetőségeket. Különös jelentőséget kap a külpolitikai cselekvés alapvető célkitűzéseinek meghatározása, hiszen a célkitűzések jelentik az igazodási pontot a cselekvés változásokhoz alkalmazkodó irányai számára.

I. Alapvető célkitűzések

Magyarország külpolitikájának célja a nemzeti érdekek határozott képviselése a nemzetközi kapcsolatokban, valamint a belpolitikai célok megvalósításához szükséges nemzetközi mozgáster megteremtése.

Következetesség, átláthatóság és egységesség. Elengedhetetlen, hogy megszabadítsuk a magyar külpolitikát a pártpolitikai érdekektől és a gazdasági csoportérdekektől. A diplomáciai tevékenység közszolgálati színterévé, külszolgálati színterévé, külszolgálati színterévé, átláthatóvá és kiszámíthatóvá kell válnia. Felfogásunk szerint a külügyi apparátus a magyar államot képviseli, és tevékenysége középpontjában nem a kormány mellett kifejtett propaganda, hanem a nemzeti érdekek szolgálata áll.

Nemzeti érdekeink uniós szinten történő sikeres érvényesítéséért helyre kell állítanunk Magyarország utóbbi években megtépázott nemzetközi hírnevét. Meggyőződésünk, hogy egy önbecsülésében, összetartozásában megerősödött nemzet sikeresebben képes helytállni versenyhelyzetekben, hatékonyabban tud érvényt szerezni külpolitikai törekvéseinek, és nagyobb szerepet képes játszani az uniós politikák alakításában és képviselésében.

Nemzetpolitika. A magyar külpolitika sajátossága, hogy kettős érdeket kell érvényesítenie: a magyar állam és a magyar nemzet érdekét, vagyis a nemzetközi feltételek biztosítását a magyar állampolgárok szabadságának, biztonságának és anyagi jólétének növekedéséhez, valamint a határon túli magyarság céljainak támogatását annak érdekében, hogy ezáltal is erősödjön térségünk stabilitása, a kölcsönös megbecsülés Közép- és Kelet-Európa nemzetei között. Az Európai Unió új lehetőségeket és eszközöket kínál ennek a célkitűzésnek a megvalósításához.

Koherens biztonságpolitika. Hazánknak alapvető érdeke fűződik az észak-atlanti szövetségi rendszer fennmaradásához. Magyarország szá-

mára a legfőbb biztonsági garanciát katonai értelemben továbbra is a NATO jelenti. Éppen ezért Magyarország a jövőben is a NATO fennmaradásában, és a megváltozott nemzetközi helyzetben az új körülményekhez való alkalmazkodásban érdekelt. Az észak-atlanti szövetségi rendszer fenntartása mellett azonban támogatjuk az Európai Unió önálló biztonság- és védelempolitikai törekvéseit. Ugyanakkor a párhuzamosságok elkerülése érdekében, valamint figyelembe véve a képességfejlesztés tagállami korlátait, különös jelentőséget tulajdonítunk az egymást kiegészítő NATO–EU, illetve a civil-katonai stratégiai együttműködésnek.

Gazdasági felzárkózás. Magyarország az elmúlt öt évben az EU egyik gazdaságilag legrosszabban teljesítő államává vált. Az ország egyik kritériumot sem teljesíti, ami az euróövezethez való csatlakozáshoz szükséges. Ezek a tények az elkövetkezendő évek egyik legfontosabb feladatává ismét a gazdasági felzárkózást teszik a teljes értékű EU-tagság elérése érdekében. Célunk a magyar polgárok életszínvonalának európai szintre emelése. A felzárkózás egyik kulcsa az uniós források hatékony felhasználása konszenzuson alapuló, átfogó stratégia alapján.

Versenyképességünk fejlesztése. A globalizációs folyamatok az országok közötti egyensúly gyors változását hozták magukkal. Az Európai Uniónak és benne Magyarországnak fokozódó versenyhelyzetben kell szembenéznie a világ más térségeivel. Feladatunk, hogy a magyar nemzet és az Európai Unió versenyképességének növelésével megerősítsük helyünket az Európai Unióban és a világban.

Demokratikus értékek, az emberi és kisebbségi jogok biztosítása és kiterjesztése. Magyarország immár több mint egy évezrede kötődik a nyugati keresztény kultúrához és az európai értékekhez. Célunk ezen értékek megőrzése, különös tekintettel az emberi jogokra. Nemzeti sajátosságainkat vállalva az egyenrangú tagállamok egységes és erős Európájáért szállunk síkra. EU-tagállamként is aktív szerepet vállalunk a demokrácia, a jogállamiság és az emberi jogok biztosítása, kiterjesztése terén.

II. A cselekvés irányai és területei

1. Helyünk Európában

A kor kihívásainak leginkább egy gazdaságilag erős, versenyképes és egységes Európa tud megfelelni, ebben az Európában Magyarország szilárdan képviseli nemzeti érdekeit, ugyanakkor a lehető legtöbb területen a többi tagállammal való szoros együttműködésre törekszik. A tagállamok együttműködését elmélyítő, belső kohézióját növelő, szolidáris, a mélyebb integráció irányában továbblépő Unió létrehozására törekszünk.

El kell érniünk, hogy a magyarok a mindennapokban is megérezzék európaiságukat, tudatosuljon az emberekben, hogy immár jó ideje tagjai vagyunk az Európai Uniónak, és mi is alakítjuk a „brüsszeli szabályokat”. Magyarország polgárainak mielőbb tapasztalniuk kell, hogy személyes hasznuk származik az állam uniós tevékenységéből.

Az Európai Unió tagállamaként az ország fejlődésének szinte minden területe összefügg Európa-politikánkkal (mezőgazdaság, közlekedés, energia, ipar, verseny, kutatás-fejlesztés, környezetvédelem). Ezért szinte minden terület sikerességének a függvénye, hogy milyen Európa-politikai érdekérvényesítő képességgel rendelkezünk. A koherens Európa-politikai vízió elsősorban az országra vonatkozó jövőkép felvázolására ad lehetőséget. Európa-politikánk akkor érthető a választópolgárok számára és akkor lehet sikeres, ha tudjuk, hogy milyen Magyarországot akarunk, és ennek függvényében határozzuk meg, hogy milyen Európát építünk.

Az európai döntéshozatalban napirendre kerülő kérdések túlnyomó többsége érint valamilyen államigazgatási tevékenységet, így a kormányzás összes szakterülete is részét képezi az Európa-politikának. A belső kormányzati tevékenység és az uniós tagállami szerep ezért nem választható el egymástól. Csak a sikeres kormányzásra képes politikai erő jeleníthet meg világos Európa-politikai víziót; de ez fordítva is igaz: ha egy kormány megalapozott és koherens Európa-politikai vízióval rendelkezik, csak akkor képes a jó kormányzati munkára.

A 27 tagú unióban a stratégiai jellegű döntéseket szinte kizárólag kompromisszumos csomagok részeként lehet elfogadni. Ezért világosan meghatározott prioritásokkal és aktív politikával sokkal hatékonyabban érvényesíthetjük és védelmezhetjük érdekeinket, mintha eleve kompromisszumos álláspontra helyezkedünk, illetve ha a jelenlegihez hasonló követő politikát folytatunk.

A világosan meghatározott Európa-politikai prioritásaink fényében az Európai Unió féléves és éves, illetve másfél éves programjait meg kell próbálnunk előzetesen befolyásolni. Ennek eszköze egyrészt az elnökség ellátására készülő tagállammal való különleges kapcsolatok építése, másrészt az Európai Bizottság éves stratégiai terveinek, illetve jogalkotási programjának konzultációs folyamatában való aktív részvétel. A féléves tervezési időszak elején nagy hangsúlyt kell fektetni a tagállamok elnökségi programmal kapcsolatos prioritásainak megismerésére. Ez nélkülözhetetlen a szövetségépítés tervezéséhez.

A szövetségépítés során Magyarországnak minden kérdésben vagy kérdés-csomag kapcsán azokkal az országokkal kell együttműködni, amelyek a magyar érdekvédelem szempontjából hasonló álláspontot képviselnek, vagy a legkedvezőbb álláspontra helyezkednek. A szövetségépítés alapja a kétoldalú kapcsolatok megerősítése, amely során a konkrét együttműködési kérdéseken kívül figyelmet kell fordítani a hagyományos barátságok szimbolikus és kulturális szférájának ápolására. Az uniós politikák legtöbbje esetében a nagy tagállamokkal fenntartott kétoldalú kapcsolatoknak különös jelentősége van. Nagy hangsúlyt kell fektetni ugyanakkor a kétoldalú kapcsolatok szorosabbra fűzésére az unió kohézióját és a felzárkózást célul kitűző, hazánkkal hasonló fejlettségű tagállamokkal. Egyúttal törekedni kell a tagállamok egyes csoportjai közötti minél több informális együttműködésben való aktív és szükség szerint kezdeményező részvételre, valamint a Visegrádi Együttműködés fenntartására.

Alapelvünk a tagállamok egyenrangúsága. A tényleges egyenrangúsághoz elengedhetetlennek tartjuk mindazoknak a korlátozásoknak a megszüntetését – például a munkavállalásra vonatkozó korlátozásokat vagy a mezőgazdasági támogatások szintjének korlátozását –, amelyek erősítik az unión belül a „rég” és az „új” tagállamok közötti különbséget.

Célunk egy erős Európai Unió, amely Magyarország számára a biztonságot, a felzárkózást és az egyenrangúságot jelenti. Az uniót erősítő új közös politikák támogatása mellett fontos célunk, hogy fennmaradjanak és hatékonyabbá váljanak az olyan, Magyarország számára kiemelkedően fontos meglévő uniós politikák, mint a szolidaritás elvére épülő kohéziós politika, az ésszerűen megreformált mezőgazdasági politika, az egyre jobban előtérbe kerülő kutatás-fejlesztési politika, a közlekedéspolitikai, illetve a bel- és igazságügyi, valamint a közös kül- és biztonságpolitika.

Különös hangsúlyt helyezünk az Európai Unió versenyképességének megőrzésére, és ennek érdekében tagállamként elő kívánjuk segíteni a lisz-

szaboni stratégia célkitűzéseinek végrehajtását, illetve a globális trendekhez igazodó megújulását és továbbfejlesztését. A lisszaboni stratégia jelenlegi prioritásainak (kutatás és fejlesztés, dinamikus üzleti környezet, foglalkoztatás előmozdítása, közös energia- és klímapolitika) megvalósítását Magyarországon is kiemelt feladatnak tartjuk, hiszen ezek Magyarország érdekeit is szolgálják. Kiemelkedően fontosnak tartjuk a kis- és középvállalkozások fejlesztését, amelyek a bruttó nemzeti termék és a foglalkoztatás jelentős százalékát biztosítják.

Jelenlegi gazdasági helyzetünkben erőfeszítéseinket az euró kellő időben történő bevezetésére, valamint Magyarország versenyképességének, gazdasági növekedésének és foglalkoztatottsági szintjének helyreállítására és növelésére kell fordítanunk, az uniós források segítségével és optimális felhasználásával. Az uniós források felhasználásának rendszerét átláthatóbbá kívánjuk tenni, és a vonatkozó átfogó tervek elkészítésébe be kívánjuk vonni az érintetteket. Megfékezzük a korrupciót e források felhasználása terén.

Magyarország célja, hogy megtartsa és megerősítse a kohéziós politikát a következő költségvetés tervezési időszakában is.

A közös agrárpolitika (KAP) mind az Európai Unió, mind Magyarország agrárgazdasága szempontjából meghatározó jelentőségű. A KAP olyan közös politika, amelynek ma is létjogosultsága van. E politika nem túlhaladott, ezért felülvizsgálatának arra kell irányulnia, hogy a szükséges változtatásokkal miként tudja leghatékonyabban szolgálni az eredetileg kitűzött célokat. A kibővült Európai Unió közös költségvetésének biztosítása kell a meglévő közösségi politikák finanszírozását, és lehetővé kell tennie, hogy az unió megfeleljen az új feladatoknak és kihívásoknak. A közös költségvetésnek is tükröznie kell az európai összefogás eddig elért eredményeinek megőrzése iránti elkötelezettséget.

A magyar agrárgazdaság helyzete nem hasonlítható a nyugat-európai országokéhoz. Mezőgazdaságunk fejlesztése megoldhatatlan a KAP nélkül. Mielőtt a további alapvető változtatások irányába tenne lépéseket, az EU-nak olyan politikát kell folytatnia, amellyel segíti az új tagországokat a felzárkózásban. Az EU-tagországok KAP-reformmal kapcsolatos politikájának közelítése csak az egyenlőtlenségek feloldása után válik lehetségessé. Mindenekelőtt egyenlő versenyfeltételek kialakítására van szükség.

Támogatjuk a megreformált bel- és igazságügyi együttműködés továbbfejlesztését, a hágai program megvalósítását és továbbvitelét. Támogatjuk a bel- és igazságügyi együttműködésen belül egy egységes európai

bevándorlási és menekültpolitika kialakítását, és egyúttal a migráció problémájának Magyarország számára hosszú távon is megnyugtató kezelésére összpontosítunk. Célunk egy olyan migrációs stratégia megvalósítása, mely választ ad a nemzetközi migráció kihívásaira, és egyúttal figyelembe veszi Magyarország sajátos geopolitikai adottságait, ugyanakkor nem célja a határon túli magyarok magyarországi bevándorlásának előmozdítása. A határon túli magyarok problémáira ugyanis helyzetük, életkörülményeik javítása nyújthat megoldást, nem pedig a problémák előli kényszerű elvándorlás. A migráció az utóbbi időben sajnos egyre nagyobb arányú kivándorlást is jelent. A fiatalok külföldi szakmai tapasztalatszerzése kívánatos és támogatandó, ugyanakkor meg kell teremteni a magyar munkaerőpiacra való visszatérésük lehetőségeit is.

Célunk, hogy közlekedéspolitikánk összhangban legyen az európai közlekedéspolitika fő irányjaival. Fejleszteni kívánjuk a vasúti közlekedést, uniós és hazai forrásokból korszerűsíteni és a XXI. századi elvárásoknak megfelelővé kívánjuk tenni a vasúthálózatot és a járműparkot, külön hangsúlyt fektetve a gyorsvasúthálózat magyarországi kiépítésére. Megkülönböztetett figyelmet kívánunk fordítani a kombinált fuvarozásra és a közlekedési hálózatok országok közötti összekapcsolására, a transzeurópai közlekedési hálózatok térségünket érintő részének kiépítésére.

Az elkövetkező évek kiemelt feladatának tartjuk egy közös európai energiapolitika kialakítását. Álláspontunk szerint ennek garantálnia kell az ellátás biztonságát a beszerzési útvonalak és források bővítésével, ki kell terjednie az energiahatékonyság jelentős növelésére, az ehhez szükséges technológiai fejlesztések, innováció előmozdítására, egy integrált és a délkelet-európai térséget is magában foglaló energiapiac megteremtésére. Támogatjuk, hogy uniós finanszírozás álljon rendelkezésre európai projektként kidolgozott alternatív energiaellátási útvonalak megépítésére.

Támogatjuk, hogy az EU kezdeményező szerepet játsszon a globális felmelegedés elleni küzdelemben, a kiotói szerződés célkitűzéseinek megvalósításában és az azt követő multilaterális nemzetközi kötelezettségvállalások kialakításában és végrehajtásában, illetve hogy ez a kérdés a transzatlanti kapcsolatokban, illetve az EU a világ meghatározó országaival fenntartott kapcsolataiban és csúcstalálkozóin is kellő hangsúlyt kapjon.

A dinamikusan fejlődő és a világ minden területére kiterjedő közös kül- és biztonságpolitika új lehetőségeket teremt számunkra, hogy külpolitikai prioritásainkat immár az EU külpolitikájaként is érvényesítsük. Hozzá kívánunk járulni e politika sikerességéhez, az EU egységes nem-

zetközi fellépéséhez. E tekintetben különösen fontos szerepet kap a nagy tagállamokkal, illetve az intézményekkel való jó kapcsolatunk, illetve szövetségek építésére való képességünk. A nem EU-tagállamokkal meglévő szerződéses kapcsolatai alapján az unió jelentős összegeket fordít különböző projektekre ezekben az államokban. Érdeklünk, hogy ezen összegek elosztása és allokálása során is érvényesíteni tudjuk külpolitikai prioritásainkat.

A kül- és biztonságpolitika terén az Alkotmányszerződésben megfogalmazott és a lisszaboni szerződés által átvett rendelkezésekben az EU nemzetközi kapcsolatokban játszott szerepe erősödésének eszközét látjuk. Az EU-nak az elkövetkező években jelentős erőfeszítéseket kell tennie annak érdekében, hogy ezen új rendelkezéseket, különös tekintettel az Európai Külügyi Szolgálatra, átültesse a gyakorlatba. Az Európai Külügyi Szolgálat tekintetében hangsúlyt fektetünk arra, hogy az új tagállamok, köztük Magyarország, megfelelő, arányos képviseléssel rendelkezzenek.

A magyar külpolitikának aktív szerepet kell játszania az unió intézményi reformjainak véghezvitelében a következő évek során. Célunk az Európai Parlament és a nemzeti parlamentek szerepének erősítése. Fontosnak tartjuk, hogy az Európai Parlament, a tagállamok és a nemzeti parlamentek beleszólhassanak az új intézmények felállításába. Ezek kialakítása során törekednünk kell arra, hogy a meglévő intézményi párhuzamosságok megszűnjenek. Saját nemzeti parlamentünk szerepének erősítése érdekében célunk, hogy megteremtjük az Országgyűlés és a kormány közötti valódi együttműködést az unió döntéshozatal során, különös tekintettel a 2011-es magyar EU-elnökségre.

2011. január 1. és június 30. között kerül sor az EU soros magyar elnökségére. A két társelnök Spanyolország (2010. I. félév) és Belgium (2010. II. félév). A közeljövő egyik legfontosabb, Magyarországra váró kihívásának megfelelő előkészítése és lebonyolítása nemzeti közmegegyezést és a pillanatnyi partikuláris érdekeken való felülemelkedést igényel.

A soros elnökség betöltése – az unió legfontosabb irányító és koordináló feladatának ellátása – páratlan lehetőséget teremt Magyarország számára Európa-politikai elképzeléseink megvalósítására, a többi tagállammal való kapcsolataink elmélyítésére, nemzetközi megítélésünk javítására és diplomáciai mozgásterünk növelésére. Az elnökséget adó tagállam befolyásolhatja, hogy milyen ügyek kerüljenek az unió napirendjére, elnöklí a tanács különböző formációit, s ezáltal meghatározó szerepe van a kompromisszumok kialakítása során.

2. Kiegyensúlyozott atlantizmus és a magyar–amerikai kapcsolatok

A Magyarország, illetve az Európai Unió és az Egyesült Államok közötti kapcsolatokat a közösen vallott értékek: a szabadság, a demokrácia és az emberi jogok határozzák meg. Ezen túlmenően Magyarország szempontjából az Egyesült Államok a térségben kiemelkedő jelentőséggel rendelkezik mint az emberi jogok és a demokratikus elvek betartásán őrködő és az euro-atlanti integráció kiterjesztésében érdekelt fontos szövetség.

Az Egyesült Államok fő kihívásai ma már Európán kívül vannak, és az amerikai stratégiai gondolkodás abba az irányba mutat, hogy Európával mint fontos globális partnerrel számoljon. A transzatlanti kapcsolatok erősítésében a közép- és kelet-európai államok fontos szerepet kaphatnak. Az Egyesült Államok és Európa számos területen – így például a biztonságpolitikában – nagymértékben egymásra van utalva. Érdekünk az Egyesült Államok hosszú távú európai jelenléte.

Magyarország nem lehet passzív szemlélője a most átalakuló transzatlanti viszonyrendszernek. Magyarország érdekelt a szabadság elterjedésében és a demokrácia elmélyítésében (elsősorban Kelet- és Közép-Európában, de a tágabb értelemben vett Közel-Keleten éppúgy, mint Kubában), és a közös értékeken és érdekeken nyugvó transzatlanti partnerségben. Magyarországnak ezért bizonyos területeken ki kell fejlesztenie olyan képességeket és kapcsolatokat, amelyekkel mind az EU, mind az Egyesült Államok számára fontos regionális partnerré válhat. Célkitűzésünk, hogy Magyarország az Európai Unió transzatlanti kapcsolatainak és politikájának is aktív szereplőjévé váljon.

Katonai téren az Egyesült Államok politikai vezetői – pártállásra való tekintet nélkül – mindenekelőtt Magyarországnak a nemzetközi békétámogató műveletekben való szerepvállalásán keresztül mérik le a magyar–amerikai jó kapcsolatok iránti elkötelezettséget. A magyar haderő modernizációját amerikai támogatás nélkül nehéz elképzelni. Ki kell alakítani azokat a niche-képességeket (hézagpótló képességeket), amelyekkel Magyarország akár katonai, akár polgári válságkezelési műveletekben önállóan meg tud jelenni. Ehhez biztosítani kell a megfelelő pénzügyi keretet.

A kétoldalú gazdasági-kereskedelmi kapcsolatok javítása érdekében jó viszonyt kell kialakítani az amerikai befektetőkkel. Az egyoldalú orosz energiafüggőség megszüntetése és alternatív energiaforrások azonosítása érdekében együttműködést kell kialakítani az Egyesült Államokkal, elsősorban multilaterális keretben.

3. A regionális együttműködés

A regionális politika a magyar külpolitika egyik legfontosabb pillére. Célunk a közép- és kelet-európai térség stabilitásának megőrzése, s ahol szükséges, megteremtése.

A regionális stabilitás feltételei a térség országai közötti jószomszédi viszony, a szoros politikai és gazdasági kapcsolatok, illetve a legfontosabb törekvésekben való összehangolt cselekvés.

Magyarország az uniós csatlakozás után új helyzetbe került Közép- és Kelet-Európában is. A csatlakozni szándékozó szomszédos országok számára közvetlen uniós szomszéd vagyunk; élnünk kell azzal a lehetőséggel, hogy az unió keleti és déli hídfőállása lettünk.

Uniós tagállamként alakítói és végrehajtói kell hogy legyünk az Európai Unió térségi és szomszédáspolitikájának. Ez kötelezettségeket ró ránk, és lehetőségeket biztosít számunkra. Az Európai Unió által biztosított pénzügyi eszközöket is igénybe véve segíthetjük szomszédaink demokratikus átalakulását, gazdasági és társadalmi stabilizálódását, felzárkózását. Számunkra a külpolitikai prioritást a szomszédáspolitikai keleti dimenziója jelenti. Törekszünk ezért arra, hogy a keleti és a déli dimenzió között egyensúly legyen.

Ugyanakkor Magyarország az Európai Unió tagállamaként nem lehet passzív szemlélője a mediterrán politikának sem. Feladatunk az aktív részvétel az uniós programok előkészítésében és lebonyolításában országunk politikai, biztonsági és gazdasági érdekeinek megfelelően.

Támogatjuk a térségben a NATO és EU válságkezelési és kiemelt külpolitikai szerepvállalását, célunk továbbra is az aktív részvétel a válságkezelési műveletekben.

Célunk, hogy Európa megosztottsága végleg megszűnjön. E cél elérése érdekében egyik eszköze térségünk minél sikeresebb és teljesebb integrálódása az Európai Unióba, illetve a NATO-ba. Vonatkozik ez mind keleti, mind déli szomszédásgunkra. Ezen államok csatlakozása az európai, illetve atlanti szervezetekhez jelentős lépés a térség stabilitásának és demokráciájának megszilárdítása irányában.

Horvátországot stratégiai partnerünknek tekintjük, és támogatjuk mielőbbi NATO- és EU-tagdá válását. Akárcsak Ausztriával, Romániával és Szlovéniával, Horvátországgal is folytatni kívánjuk a közös kormányulések gyakorlatát.

Törökországgal szoros kapcsolatokra törekszünk, és üdvözljük a végrehajtott reformokat. Az EU-csatlakozás folyamatában támogatjuk a

Brüsszel és Ankara által is elfogadott, nyitott végű tárgyalásokra vonatkozó megállapodást, és hangsúlyt helyezünk a feltételek teljes körű teljesítésére.

Hozzá kell járulnunk ahhoz, hogy a Nyugat-Balkán országaiban csökkenjenek, majd megszűnjenek a belső, elsősorban etnikai feszültségek. Járható út e téren a Nyugat-Európában sikeresen alkalmazott nemzeti közösségi autonómiák rendszere.

Koszovó függetlenné válásával új dimenzió nyílt meg a kisebbségvédelemben. A tartomány függetlenné válása sajátos körülmények között született egyedi megoldás, és nem tekinthető precedensnek más rendezetlen területi kérdések vonatkozásában. Precedensnek tekintjük viszont a koszovói szerb kisebbség jogainak biztosítását az Ahtisaari-tervben lefektetett széles körű területi autonómia révén. Újra bebizonyosodott – most már Európa déli részén is –, hogy a nemzeti kisebbségek jogainak garanciáját a területi autonómia jelenti.

Szorgalmazzuk Szerbia európai uniós csatlakozási folyamatának felgyorsítását, és a szerb állampolgárok vízummentes beutazása lehetőségének mielőbbi biztosítását az unió tagállamaiba.

A korábbi évek csökkenő intenzitású magyar szerepvállalásával ellentétben ismét aktív résztvevői kívánunk lenni a délkelet-európai stabilitási paktum megújult szervezetének, a Regionális Együttműködési Tanácsnak.

Regionális politikánk fontos pillére a visegrádi együttműködés. Feladatunk, hogy ezt az együttműködési gyakorlatot újra életre keltsük. A visegrádi együttműködés országai fontos szerepet játszhatnak mind az unión belüli érdekérvényesítésben, mind a közép-európai térség és Oroszország viszonyának alakításában. A visegrádi együttműködés nemcsak egyeztető fórum lehet, hanem Közép-Európa gyorsuló gazdasági növekedését elősegítő politikai formáció. Fontos szerep hárul a visegrádi országok jobbközép politikai erőire, melyek az együttműködést a nemzeti érdekek érvényesítésére alkalmas keretként alkothatják újra. Helyre kell állítanunk a bizalmat hagyományosan megbízható szövetségesünkkel, Lengyelországgal, mely kiemelt partnerünk a térségi együttműködésben.

Uniós tagságunk és a gyorsabb felzárkózás igénye szükségessé teszi a nyugati irányú regionális együttműködés kiépítését is. E törekvésünk sikerre viteléhez különösen a Németország irányában meglévő politikai, gazdasági és kulturális kapcsolatainkra támaszkodhatunk. Az Orbán-kormány idején jött létre a Kis Dunai Csúcstalálkozó intézménye (Auszt-

ria, Bajorország, Baden-Württemberg és Magyarország részvételével). Ezt az együttműködést meg kell erősíteni elsősorban az oktatás, a szakképzés, a kutatás-fejlesztés, az idegenforgalom, az infrastruktúra és azon belül a dunai hajózás, illetve a délkelet-európai regionális politika terén. Ez utóbbi a további Duna menti államokkal való együttműködés bővítését jelenti. A regionális stabilitás és együttműködés erősítésére irányuló törekvésünkben Ausztria és Svájc fontos partner lehet.

Egész Európa érdeke, hogy Ukrajna minél több szállal kötődjék az euro-atlanti szervezetekhez, s hogy a megkezdődött demokratizálódási folyamat ne akadjon meg. Ukrajna sikeres politikai, társadalmi és gazdasági átalakulásának egyik feltétele, hogy megnyíljon számára az Európai Unióhoz való csatlakozás lehetősége. Célunk az ukrán állampolgárok vízummentes beutazásának mielőbbi lehetővé tétele az Európai Unióba. Támogatjuk Ukrajna közeledését a NATO-hoz, és az ukrán kormány elkötelezettségét tudomásul véve kívánatosnak tartjuk az ország mielőbbi teljes körű csatlakozását a szervezethez.

Magyarország érdeke, hogy az Oroszországgal kialakult gazdasági kapcsolatai tovább fejlődjenek a kölcsönös előnyök és az átláthatóság alapján. Ám törekednünk kell mind az energiatfüggőség, mind a kereskedelmi egyensúlyhiány csökkentésére. A többi visegrádi országgal közös célunk, hogy az Európai Unió és Oroszország gazdasági és politikai kapcsolatai tovább erősödjenek, ugyanakkor az unió egyes tagállamai ne kössenek olyan külön egyezséget Oroszországgal, amely hátrányosan érint bármely más uniós tagállamot. Szorgalmazzuk az EU egységes Oroszország-politikájának kialakítását.

Az energiaellátás terén Magyarország Oroszországnak kiszolgáltatott pozícióba került. A Nabucco gázvezeték megépítése nemzetbiztonsági érdek, hiszen enyhíti egyoldalú függőségünket Oroszországtól. A Déli Áramlat projektje gyöngíti a gázbehozatal diverzifikációjának lehetőségét. Magyarország energiaellátását függetleníteni kell a gazdasági csoportérdekektől és a politikai részérdekektől.

Magyarország Oroszországgal közösen határozza meg a kétoldalú együttműködés területeit és módozatait. Az Atlanti Közösségnek és az Európai Uniónak közösen kell összehangolt és átfogó megoldást találnia az Oroszországgal kapcsolatos problémákra.

4. A nemzeti összetartozás politikája

Európa és az Európai Unió a lebomló államhatárokról, a személyek és javak szabad mozgásáról, a regionális közösségekről, a teljesítményről és a tudásról szól. Ez a magyarság számára is új lehetőségeket kínál: előnyre változtathatók a tízmilliós magyarországi és a négy-ötmilliós, a Kárpát-medencében és a világon máshol élő magyarság széttagoaltságának hátrányai.

A határon túli magyarok nem elvonnak, hanem hozzáadnak Magyarországhoz. A nemzeti érdek iránti elkötelezettség és a politikai ésszerűség egyaránt azt diktálja, hogy a magyar állam úgy tekintsen a határon túli magyarok legitím szervezeteire, mint amelyek növelik érdekérvényesítő képességét, s amelyeknek szervezeti erejére, támogatására bizton számíthat.

A nemzeti összetartozás politikájának alapjait az egységes és oszthatatlan emberi egyéni és közösségi jogok alkotják. E politika középpontjában pedig – az európai elvekkel és gyakorlattal összhangban – a határon túli magyar közösségek autonómiája áll. Az autonóm magyar közösségek azonos jelentőséggel bírnak, mint a személyek a kárpát-medencei magyar integráció folyamatában. A személyeket ez a politika elsősorban autonóm nemzeti közösségeiken keresztül kívánja elérni és támogatni. Elegendhetlen, hogy az autonómia kérdése körül mind a célt, mind az eszközöket tekintve konszenzus jöjjön létre a magyarországi politikai erők és a határon túli magyar szervezetek között.

Minden szükséges diplomáciai lépést megteszünk, és a nemzetközi fórumokon is fellépünk a környező országokban élő magyar közösségek védelmében, ha az etnikai arányok megváltoztatására, a magyar kisebbségek által lakott területek adminisztratív szétदारabolására, a magyarok megfélemlítésének kísérletére, az igazságszolgáltatásnak a magyarokkal szemben elfogult működtetésére, a magyar oktatási és kulturális intézmények hátrányos megkülönböztetésére, és nem utolsósorban a magyarok gazdaságilag hátrányos helyzetbe hozására kerül sor. A 2001-ben megalkotott státustörvényben (kedvezménytörvény) megfogalmazott anyaországi felelősségvállalás nemzetközi jogi szempontból is a magyar állam legitím törekvéseit tartalmazza.

Schengeni csatlakozásunk miatt nagy nehézségekbe ütközik a vajdasági és kárpátaljai magyarok anyaországgal való kapcsolattartása. Az Ukrajnával kötött kishatárforgalmi megállapodás valamelyest elősegíti a

kárpátaljai magyarok szabad utazását Magyarországra, de akár csak a vajdasági magyarok esetében, számukra is a magyar állampolgárság jelent kielégítő megoldást a kapcsolattartás problémájára.

A magyarországi tapasztalatok és szaktudás átadásával, valamint pályázati partnerségek ösztönzésével elősegítjük, hogy a határon túli magyarok minél hatékonyabban ki tudják aknázni a szülőföldjükön elérhető európai uniós forrásokat, hogy aktívan és eredményesen részt vegyenek az uniós pályázatokon. Célunk továbbá, hogy az Európai Unió keretei között rendelkezésünkre álló lehetőségeket – például uniós forrásokból finanszírozható oktatási, nyelvi programokat, önkormányzatok közötti együttműködési programokat, határon átnyúló együttműködési, fejlesztési projekteket, kulturális csereprogramokat –, illetve az uniós fórumokat jobban kihasználjuk a magyar–magyar kapcsolatok javítására és a határon túli magyarság helyzetének rendezésére.

Fejlesztéspolitikánkban a Kárpát-medencét egységes földrajzi-gazdasági térségnek tekintjük. Ki kell dolgozni egy egységes fejlesztéspolitikai stratégiát, mely a magyarországi gazdasági fejlesztési tervek alapjául szolgálhat. A Nemzeti Fejlesztési Terv és az Európai Területi Együttműködés határon átnyúló operatív programjainak keretében különös figyelmet kell fordítani a rendelkezésre álló európai uniós források felhasználására a határ menti térségek, illetve a magyar kisebbségek által lakott területek fejlesztése érdekében.

Össze kell hangolni a magyarországi és a határon túli nemzetpolitikai célokat és eszközöket. Szükséges e célok és eszközök rendszeres egyeztetése, az egyeztető fórumok (például Magyar Állandó Értekezlet – MÁÉRT) működtetése. E célokat Magyarországnak a magyar kisebbségi közösségek szervezeteivel közösen kell képviselnie – mind az érintett államban, mind nemzetközi szinten. Meg kell teremteni a lehetőséget a magyar kisebbségi közösségek önálló nemzetközi szerepvállalására is.

5. Biztonság és védelem

Biztonság- és védelempolitikánk a magyar nemzet önbecsülésére és felelősségére, az euro-atlanti integrációban rejlő politikai, gazdasági és katonai együttműködésre, a magyar nemzetgazdaság növekvő teljesítményére, a fegyveres erők és biztonsági szolgálatok demokratikus irányítására és ellenőrzésére, illetve egy átfogó biztonságpolitikai megközelítésre épül,

amely számol az új típusú kihívásokkal is. A sikeres biztonság- és védelempolitikához elengedhetetlen a magyar társadalom támogatása.

Biztonságpolitikánkban nincs ország vagy nép formájában megjelenő ellenségkép. Olyan – elsősorban egyes nem állami – szereplőket tekintünk a biztonsági érdekeink ellen ható erőknek, amelyek a térségünk stabilitását, a szélesebb értelemben vett nemzetközi stabilitást és a demokratikus értékek alapján folytatott együttműködést veszélyeztetik, alkalmazzanak akár katonai, terrorista, egyéb bűnöző vagy más, gazdasági, társadalmi destabilizációt szolgáló módszereket és eszközöket. E kihívások összességükben megegyeznek a Magyarország szövetségesi és európai partnerei által azonosított legfőbb kockázati tényezőkkel.

A Magyar Honvédséggel szemben támasztott legfőbb biztonságpolitikai elvárás, hogy békeidőben öröködjön az ország területi sérthetatlensége és a magyar állampolgárok biztonsága felett; képes legyen olyan hatékony nemzetközi együttműködésre, amely konfliktushelyzetben garantálja az ország védelmét és szuverenitását; alkalmas legyen a szövetségeseink szuverenitásának a washingtoni szerződés 5. cikke szerinti védelméhez való érdemi hozzájárulásra; képes legyen a NATO és az EU kereteiben a nemzetközi béketámogató műveletekben való érdemi részvételre.

A biztonság- és védelempolitika terén az egyik legfontosabb feladat Magyarország presztízsének, megbízható partneri státusának helyreállítása. Egységesebbé kell tenni a biztonságpolitika végrehajtását, olyan rendszert kell kialakítani, amelyben a külpolitika céljai világosan meghatározzák a honvédelem feladatait. A magyar biztonságpolitika kiegyensúlyozott atlantizmusát úgy kell megőrizni, hogy a döntéseink összhangban álljanak a nemzetközi joggal, és ne legyenek ellentétesek az EU érdekeivel.

Biztonságpolitikánk két legfontosabb nemzetközi együttműködési kerete a NATO és az EU. Katonai biztonságunk elsődleges garanciája továbbra is a NATO. A biztonságunk alapkövének számító NATO, tagállamai számát, feladatait, műveleti területeit tekintve gyors változáson ment át, amely folyamat még nem zárult le. Ezért növekvő hangsúlyt kap a NATO szomszédságában lévő államokkal való együttműködés erősítése. Szavahihetőségünk helyreállítása érdekében a szervezet működéséhez való magyar költségvetési hozzájárulást a vállalt szintre kell emelni.

Az Egyesült Államok továbbra is a NATO vezető ereje marad. A magyar prioritás – a közvetlen nemzetbiztonsági szempontokon túl – a NATO egységének és cselekvőképességének megőrzése, a demokratikus értékrend védelme, a transzatlanti partnerség erősítése, valamennyi tagál-

lam nemzetbiztonsági érdekeinek érvényesülése, alkalmazkodás az új kihívások elleni küzdelemhez, és aktív szerepvállalás a válságmegelőzésben és -kezelésben.

A Magyarország számára kiemelkedően fontos Európai Unió a kül- és biztonságpolitikai szerepvállalás tekintetében ambiciózus célokat követ. Célunknak, egy erősebb és egységesebb EU megvalósításának egyik feltétele az oszthatatlan biztonság elvének elfogadása és az ebből fakadó jogok és kötelezettségek érvényesítése. E célok megvalósításához azonban megfelelő intézményi, képességi és finanszírozási lehetőségekre és megoldásokra is szükség van. Éppen ezért az Európai Uniónak a következő években ügyelnie kell arra, hogy a vállalásait megfelelő színvonalon és biztonságosan láthassa el, úgy, hogy közben a tagállamok közötti szolidaritás elve is érvényesüljön. Ebben a folyamatban aktív szerepet kívánunk játszani. Így aktívan hozzá kívánunk járulni a közös európai biztonság- és védelempolitika intézményi struktúráinak, képességfejlesztési mechanizmusainak továbbfejlesztéséhez. A jelenlegi időszak vitái ugyanis kihatnak a fejlődés módjára, a nemzeti és a közösségi kompetenciák viszonyára, s ezen keresztül arra, hogy az EU mint politikai entitás képes lesz-e megerősíteni és kiterjeszteni a nemzetközi biztonságot befolyásoló szerepét.

Fontosnak tartjuk a két szervezet új biztonsági stratégiájának kidolgozását, összehangolását, és aktívan részt kívánunk venni bennük. Korlátozott logisztikai és anyagi lehetőségeinkre való figyelemmel törekszünk a tagállamok közötti szolidaritásra mind a NATO, mind az EU keretein belül is. A képességek, kapacitások terén támogatjuk a két- és többnemzetiségű kezdeményezéseket. A képességfejlesztésben különös jelentőséget tulajdonítunk a NATO–EU-együttműködésnek, a két szervezeten belül zajló képességfejlesztés összehangolásának és a hézagpótló képességek fejlesztésének, valamint a katonai és civil együttműködésnek. Aktívan részt kívánunk venni az Európai Védelmi Ügynökség képesség- és kutatásfejlesztési tevékenységében, és elő kívánjuk mozdítani védelmi iparunknak az európai együttműködésben való részvételét.

Nemzetközi műveleti szerepvállalásaink részeként hangsúlyt helyezünk arra, hogy megteremtjük a komplex civil magyar részvétel (nemcsak rendőrök, hanem vám- és pénzügyőrök, bírák, ügyészek, államigazgatási szakemberek) intézményi, jogi és pénzügyi hátterét. Ennek érdekében célunk egy válságkezelési alap létrehozása, amely a minisztériumok forrásaitól függetlenül lehetővé teszi a fenntartható magyar polgári részvételt.

Az Egyesült Nemzetek Szervezete (ENSZ) letéteményese volt a globális biztonság, ám az utóbbi években megrendült a szerepe. Érdekünk az ENSZ tekintélyének helyreállítása, a hatékony multilaterális biztonság, a fejlesztés és az emberi jogok biztosítása terén. Érdekünk a nemzetközi jogrend erősítése, a nemzetközi emberi jogi egyezmények végrehajtásának ellenőrzése, a fegyverzetellenőrzési rendszerek működőképességének fenntartása. Mindezek érdekében koordináltabb és aktívabb szerepvállalásra törekszünk az ENSZ-ben és szakosított szerveiben.

Kontinensünkön további két olyan nemzetközi szervezet működik, melyek hatékonysága befolyással van biztonságunkra. Az Európa Tanács (ET) a demokrácia és az emberi jogok védelmének fontos szervezete, mely megmutatta a kommunista diktatúrák alól felszabaduló országok számára az európai integrálódás útját. Szerepe ma sem kevesebb, mint a demokrácia, az emberi és kisebbségi jogok védelme, s ezáltal a biztonság és stabilitás erősítése az egész európai kontinensen. Az európai biztonság másik fontos letéteményese az Európai Biztonsági és Együttműködési Szervezet (EBESZ), amely folyamatos lehetőséget nyújt a megoldatlan nemzetközi kérdések megvitatására és a konszenzus megtalálására.

Folyamatosan figyelemmel kell kísérnünk a mediterrán térség, a Közel-Kelet és az úgynevezett Öböl-térség politikai és gazdasági folyamatait, mert jelenleg ezek jelentik a legnagyobb kockázatot a világgazdaság és a globális biztonság számára.

Afganisztánban a nemzetközi közösség – rögzítve az afgán kormány vezető szerepét a demokratizálódási folyamatban – alapvető feladatokat határozott meg a biztonsági helyzet stabilizálása, a kormányzati intézmények kiépítése, az emberi jogok kiszélesítése, a jogállamiság kiterjesztése, a fejlesztés, valamint a kábítószer elleni küzdelem területén. Az afgán kormány legfontosabb feladatai: az újjáépítési program végrehajtása, a kábítószer-termelés és -forgalmazás felszámolása, a jogrendszer kiépítése, az új afgán hadsereg és a rendőrség kiképzésének folytatása.

Továbbra is elengedhetetlen a nemzetközi közösség afganisztáni szerepvállalása. A folyamatos segélyezés és a katonai jelenlét fenntartása nélkül az ország újabb polgárháborúba sodródna. Az ENSZ mandátuma alapján a NATO-misszióban való magyar katonai szerepvállalást konszenzus övezi a Magyar Országgyűlésben. Továbbra is támogatjuk a magyar Tartományi Újjáépítési Csoport (PRT) tevékenységét, és ennek keretében a civil szervezetek bevonását az újjáépítésbe. Meggyőződésünk,

hogyan az afganisztáni NATO-misszió sikere meghatározó a NATO jövője szempontjából.

Irak a regionális stabilitás fontos tényezője a Perzsa-öböl térségében. Az iraki átmenet sikere nemcsak az iraki nép érdeke, hanem hosszú távon kihatással lehet az egész térség helyzetére. Magyarország EU-tagállamként is érdekelt abban, hogy Európa délkeleti szomszédságában béke és stabilitás uralkodjon.

Bízunk benne, hogy az iraki nemzetközi szerepvállalás sikeres lesz. Különösen fontosnak tartjuk, hogy a rendezésben – a vonatkozó BT-határozattal összhangban – növekedjék az ENSZ szerepe. Magyarország a továbbiakban is aktív szerepet vállal a stabilizáció és a demokratikus folyamat előmozdításában, az EU tagjaként pedig támogatunk minden olyan uniós kezdeményezést, ami az iraki újjáépítést, a biztonsági helyzet javítását, a jogállami és piactudományi intézmények kiépítését szolgálja. Fontosnak tartjuk Magyarország részvételét a NATO iraki kiképző missziójában, és Irak kiemelt kedvezményezettje kell, hogy legyen nemzetközi fejlesztési együttműködési politikáinknak is.

Irán szintén kulcsfontosságú a régió stabilitása szempontjából. Nagy a valószínűsége, hogy folyamatosan bővíti urándúsító kapacitását, nem tartja be az ENSZ BT határozataiban megfogalmazott intézkedéseket és határidőket az urándúsítás felfüggesztése terén. A térség stabilitását súlyosan veszélyeztetné, ha Irán elérné azt a technikai szintet, ahol már csak politikai döntés kérdése az atomprogram békés vagy katonai célú felhasználása.

Az EU-tagállamok álláspontjával összhangban fontosnak tartjuk a „kettős megközelítés” politikájának fenntartását. Szankciók foganatosítását szorgalmazzuk Irán ellen az ENSZ határozatának előírásai szerint; ugyanakkor nyitva kívánjuk tartani a kapcsolatokat azokon a területeken, ahol kölcsönös érdek áll fenn, és ez az ENSZ-határozattal nem ellentétes. Irán számára határozott jelzésekre van szükség ahhoz, hogy érdemi elmozdulás történjen a nemzetközi közösség elvárásainak teljesítése, az ENSZ BT határozatainak maradéktalan végrehajtása érdekében.

A térség egyik legsúlyosabb problémája az arab–izraeli konfliktus. Globális érdek, hogy e konfliktus megoldása révén megteremtődjék Izrael állam biztonsága és a palesztin nép szuverén állama. E folyamatban az Európai Uniónak a jelenleginél egységesebb és markánsabb szerepet kell játszania. Csak a nemzeti és állami érdekek kölcsönös elismerése vezethet el a megbékélésig és a tartós békéig.

6. Új típusú kihívások

Hazánk és a régió számára kiemelkedő jelentősége van a szervezett bűnözés, és azon belül is a drogkereskedelem és az emberkereskedelem, valamint a prostitúció által jelentett kihívásnak. A szervezett bűnözés mellett a terrorizmus a nemzetközi biztonságpolitikai napirend egyik kiemelt ügye marad. A nemzetközi terrorizmus ellen vívott harcban Magyarországnak közepes szintű veszélyeztetettséggel kell számolnia.

A nemzetközi terroristacsoportok tevékenysége a globalizált világban egyre szélesebb területekre terjed ki. Bár számos ország kormánya nagy erőfeszítéseket tesz a terrorizmus visszaszorításáért, felszámolásáért, e veszély az utóbbi években nem csökkent. Magyarországnak feladata és érdeke, hogy részt vegyen azokban a nemzetközi erőfeszítésekben, amelyek a nemzetközi terrorizmus visszaszorítására irányulnak.

Célunk, hogy Magyarország minél felkészültebb legyen a terrorizmus elleni küzdelemre. Az ország potenciális fenyegetettségét erősítheti, hogy részt vállal a terrorizmus elleni fellépésben, támogatja a nukleáris ambíciók mederbe terelését és a tömegpusztító fegyverek elleni küzdelmet. Ezek a kockázatok azonban vállalandók, és a nemzeti titkosszolgálataink képességeinek erősítésével, a kritikus infrastruktúráink védelmére, valamint a pénzmosás és terrorfinanszírozás felderítésére, leküzdésére alkalmas szakértői és intézményi képességek fejlesztésével ellensúlyozhatók. Emellett elengedhetetlen az államigazgatáson belüli nagyobb fokú koordináltság, a nemzetközi együttműködésben való hatékonyabb és összehangolt szerepvállalás, valamint a szövetségeseinkkel folytatott állandó és széles körű együttműködés.

A tömegpusztító fegyverek elterjedése akár közvetlen fenyegetést is jelenthet Magyarország számára. Középtávon ugyanis nem lehet kizárni, hogy a nyugati értékrenddel szembehelyezkedő államok olyan nukleáris műveleti képességre tesznek szert, amellyel fenyegethetik a NATO tagállamait, különös tekintettel az európai területekre. Szintén a középtávú kockázatok közé sorolandó, hogy nem állami szereplők, köztük terror-szervezetek tömegpusztító fegyverekre tehetnek szert, amelyeket az ellenségként azonosított nyugati társadalmak ellen kívánnak bevetni. A globalizált világban különös jelentőséget kap továbbá az említett tevékenységekhez köthető leplezett tőkemozgás fokozódó intenzitása és volumene (finanszírozás és pénzmosás), amely a magyar gazdasági és pénzügyi szektort is egyre inkább érinti.

Az elmúlt egy-két év eseményei közvetlenül is ráirányították a figyelmet az energiabiztonság kérdésére. Magyarország kiemelkedő mértékben kiszolgáltatott az energiaellátás terén, ezért a következő évek külpolitikájának és gazdaságpolitikájának ezt a kérdést fontos külpolitikai és Európa-politikai prioritásként kell kezelnie. Biztonságos társadalmi és gazdasági életünk egyik alapfeltétele az ország megfelelő energiaellátása. Mivel Magyarország – és a nyugati világ – energiaellátásának jelentős részét a kevésbé stabil térségekből biztosítja, érdekünk és kötelességünk együttműködni szövetségeseinkkel és azokkal a helyi politikai erővel, amelyek a világgazdaság stabilitásának megőrzésében, az energiaárak „féken tartásában” érdekeltek. Magyarország érdeke az összeurópai energiabiztonság megvalósítása a források és az energia-útvonalak diverzifikálásával, valamint az energiahatékonyság növelésével. A transzatlanti együttműködés ezen cél elérésének egyik lényeges feltétele. Támogatjuk a közös euro-atlanti energiapolitika megteremtésére irányuló erőfeszítéseket, különös tekintettel a Nabucco-projekt megvalósítására.

Európa és a nyugati világ egyik legnagyobb belső biztonsági problémája az illegális migráció. A tömeges illegális migráció olyan kihívás, amellyel szembe kell néznie minden, már magas fejlettségi szintet elért, illetve viszonylag gyors gazdasági fejlődést mutató európai országnak. A jelenség ma még leginkább tranzitországgként éri Magyarországot, de számolni kell azzal, hogy immár Schengen-tagként egyre inkább célországgá fog válni. Mindkét minőség esetében számos zavar keletkezhet az ország működésében. Jelentős nagyságú illegális munkaerő megjelenéséhez vezethet, közbiztonsági és közegészségügyi problémákat okozhat, megnövekedhet a járványok terjedésének veszélye. Ugyanakkor a tömeges migráció szinte elkerülhetetlenül együtt jár az illegális drogkereskedelem fellendülésével, s könnyebbé válhat terroristacsoportok vagy egyének bejutása is. Az unió tagállamaival együttműködve határozottan fellépünk az illegális, tömeges migráció gyakori kísérőjelenségének, a rasszizmusnak és a xenofóbiának a megjelenésével, illetve erősödésével szemben. Tudatában kell lennünk annak, hogy az Európai Unióra nehezedő migrációs nyomás a következő években növekedni fog. A problémát csak szövetségeseinkkel, az unió tagállamaival összehangoltan, komplex társadalmpolitikával tudjuk kezelni.

Magyarország földrajzi helyzeténél fogva fokozottabban ki van téve a környezeti ártalmaknak. Nagy kockázatot jelentenek számunkra a határon átnyúló szennyezések, valamint a veszélyes anyagok kereskedelme.

E közvetlenebb és leginkább regionális problémaként jelentkező környezeti ártalmak mellett középtávon is nagy jelentőségű a felmelegedés, a klímaváltozás, amely a meglévő konfliktusokban rejlő biztonsági kockázati tényezőket is tovább fokozhatja, és új kihívásokat is eredményez (természeti katasztrófák által okozott humanitárius katasztrófák, fogyó élelem és halállomány, vízhiány, megművelhető területek csökkenése, élelmiszerárak növekedése). E biztonsági kihívás globális cselekvést, és ennek érdekében az Európai Unió részéről is egységes, a rendelkezésre álló különböző eszközöket és politikákat komplex módon felhasználó és kezdeményező fellépést igényel.

Az új típusú, funkcionális kihívások elleni küzdelem egyik legfontosabb eszköze a multilaterális diplomácia. E kihívások ugyan összefogást és szervezett fellépést igényelnek, amelynek kereteit elsősorban az ENSZ és az EU adja, de növekvő mértékben a NATO is. A globális és a regionális kihívások és konfliktusok kezeléséhez elengedhetetlenül szükséges Európa és az Egyesült Államok nemzetközi szervezetekben való partneri együttműködése a nemzetközi jog és az emberi jogok messzemenő figyelembevételével.

7. *Külgazdasági politikánk*

A hatékony és megfelelő eszköz- és intézményrendszerrel rendelkező külgazdasági politika szolgálja gazdasági felzárkózásunkat és versenyképességünket.

Külgazdasági politikánknak a nemzeti érdekek képviselőitén kell alapulnia. Ez a külpolitika és a külgazdasági politika összehangolását, szerves egységbe foglalását követeli, ami lehetővé teszi, hogy a külpolitika eszközeit hatékonyabban használjuk fel külgazdasági érdekeink érvényesítésére. A külgazdasági politikának pedig összhangban kell lennie gazdaságpolitikánk egészével.

A jelenlegi külgazdasági politika legnagyobb hibája, hogy tevékenysége a külföldi tulajdonú, jól prosperáló vállalati kör helyzetének további erősítésére irányul, és akcióival tevékenyen hozzájárul a hazai tulajdonú kis- és közepes vállalatok visszaszorulásához.

Különleges figyelmet kell szentelni a munkahelyteremtésben elsődleges szerepet játszó kis- és középvállalatok szempontjainak. A magyar kis- és középvállalatoknak elsősorban a régióban vannak komolyabb lehetősé-

geik, az állami politikának fokozottan támogatnia kell őket. Ez a regionális szinten adott gazdasági lehetőségek jobb kihasználását is jelenti. A magyar tulajdonú kis- és középvállalatok külső piacokon való helyzetbe hozásának legfontosabb kormányzati eszköze a központi forrásokkal támogatott kereskedelemfejlesztés és az exportösztönzési tevékenység nemzetközileg elfogadott intézmény- és eszközrendszereinek helyreállítása és megerősítése. A klasszikus eszközöket (vásárok, promóciós látogatások) újra alkalmazni kell. Fel kell számolni az intézményi zűrzavart, mely különösen a mezőgazdaságot és az élelmiszeripart hozza nehéz helyzetbe. A kereskedelemfejlesztés és exportösztönzés eszközrendszerének kialakításába és alkalmazásába be kell vonni az érintett érdekképviselői szervezeteket.

Magyarországnak és a magyar mezőgazdaságnak elemi érdeke az Európai Unió közös mezőgazdasági politikájának megerősített és megreformált formában történő megőrzése és a kifizetések terén az egyenjogúság elérése, az egyedi elbírálások megszüntetése. Ezt a mezőgazdasági politikát a globális szintéren hatékony fellépéssel mi, európaiak közösen védhetjük meg. A magyar érdekekre épülő külgazdaság-politikának mindent meg kell tennie annak érdekében, hogy a magyar szempontokat először az Európai Unió álláspontjában érvényesítse, majd pedig annak érdekében, hogy az unió érdekei és álláspontja a globális viták színterén sikeresen érvényesüljenek. Meg kell találni az unión belüli stratégiai szövetségeseinket, és az unió kereskedelmi partnereivel szemben az unió álláspontot határozottan képviselni kell.

E tevékenységeken belül is különös hangsúlyt kell fektetni a versenyképesség szempontjából húzóágazatot jelentő, magas technológiai fejlettségű ágazatokra, a kutatásra és a fejlesztésekre, az együttműködési formákra. Ezen törekvések az Európai Unió gazdasági növekedési és versenyképességi programjának is sarokkövét képezik.

A WTO-tárgyalások során célunk az átfogó, a tárgyalások valamennyi területére kiterjedő és kiegyensúlyozott eredmény elérése. Az Európai Unió számára előnyös (ipari termékek és szolgáltatások piacra jutásának javítása, a földrajzi eredetjelzők oltalmának erősítése) és hátrányos (agrárpiacnyitás és a belső agrártámogatások csökkentése) tárgyalási területek között egyensúlynak kell lennie. A hasonló érdekű tagállamokkal szorosan együttműködve arra törekszünk, hogy az Európai Unió határozottan képviselje e kiegyensúlyozott eredmény elérését a tárgyalások valamennyi területén és valamennyi partner felé, és ellenálljon újabb egyoldalú enged-

ményeknek. Az egyensúly elérésének fontos eleme, hogy a kötelezettségek vállalásából valamennyi WTO-tag a fejlettségi, versenyképességi szintjével arányos módon vegye ki a részét.

A tárgyalások végeredménye akkor tekinthető összességében kedvezőnek számunkra, ha az kiegyensúlyozott a mezőgazdaság területén is, és a magyar ipari termelők, szolgáltatók a fontos exportpiacokon javuló üzleti lehetőségekhez jutnak a partnerek megfelelő liberalizációs kötelezettségvállalásai révén. Ezért alapvető érdekünk, hogy a végeredmény valamennyi piacra jutási területen (mezőgazdaság, ipari termékek, szolgáltatás-kereskedelem) új üzleti lehetőségeket kínáljon a magyar gazdasági szereplők számára.

El kívánjuk érni, hogy az EU a jövőben még hatékonyabban és következetesebben lépjen fel a kereskedelmet torzító tisztességtelen üzleti gyakorlatok ellen.

Számunkra kiemelten fontosak az EU és az ázsiai országok között folyó szabadkereskedelmi tárgyalások. Azoktól a magyar gazdasági szereplők kereskedelmi és befektetési kapcsolatainak javuló feltételek mellett történő bővítését várjuk.

A Távol-Kelet térségében három legfőbb kereskedelmi partnerünk Japán, India és Kína. Japán Magyarország legfontosabb távolkeleti partnere. Japán és Magyarország értékrendje és külpolitikai irányultsága hasonló. Gazdasági kapcsolataink mellett jelentősen bővíteni kell kutatási és fejlesztési együttműködésünket.

Indiára úgy tekintünk, mint „a világ legnagyobb parlamentáris demokráciájára”. Ez a megközelítés meghatározza viszonyunkat ehhez az államhoz. A kapcsolatok legszilárdabb talaját államaink között a demokratikus berendezkedés jelenti. Érdekeltek vagyunk a politikai, gazdasági, kulturális, oktatási és nem utolsósorban turisztikai kapcsolatok fejlesztésében Indiával. E területeken komoly, eddig még kihasználatlan lehetőségek rejlenek.

Kína a világpolitika és a világgazdaság kiemelkedően fontos szereplője, amelynek súlya fokozatosan növekszik. Érdekünk a gazdasági kapcsolatok bővítése a kiegyensúlyozottság és a kölcsönös előnyök alapján. Politikai kapcsolatainkat ugyanakkor atlanti szövetségeseinkkel összhangban építjük, velük együtt kísérjük figyelemmel az emberi jogok helyzetét, és ellenzünk minden olyan lépést, amely fegyverkezési versenyt indíthat el, feszültséget teremthet a térségben és veszélyeztetheti a térség biztonságát.

Aktuális gazdasági helyzetünktől függetlenül, OECD- és EU-tagságunk következtében ma már terhelnék bennünket a fejlett országok csoportjának a fejlődő világ országaival szemben fennálló nemzetközi kötelezettségei. Ezen kötelezettségeinknek eleget téve a magyar bruttó nemzeti termék egyre nagyobb hányadát kell fejlesztésre költeni. Szükség van ezért egy nemzeti fejlesztéspolitikai stratégia kidolgozására, amely középtávon meghatározza prioritásainkat, mind a partnerországokat, mind a fejlesztési területeket illetően, és ugyanakkor figyelembe veszi az EU fejlesztési politikájának alapvető irányait is. Egy nemzeti stratégia az EU-ban is hatékonyabb és koherensebb érdekérvényesítést tenne lehetővé számunkra. A nemzeti stratégiának a számunkra fontos térségekre, déli és keleti szomszédainkra kell a hangsúlyt helyeznie, és lehetővé kell tennie, hogy magyar cégek és magyar húzóágazatok kapjanak lehetőségeket a fejlesztési projekteken való részvételre.

A magyar diplomácia a rendelkezésére álló eszközökkel elősegíti a tudományos élet szereplőinek nemzetközi kapcsolatteremtését, nemzetközi együttműködésben való részvételét.

8. Kulturális jelenlétünk a világban

Korunk nemzetközi rendszerét a külpolitika és a kultúra egyre szorosabb összefonódása jellemzi. A külpolitikai döntések meghozatalában egyre jelentősebb szerepet kapnak a kulturális megfontolások.

Annak felismerése, hogy a közvélemény befolyásolása kulturális csatornákon keresztül is lehetséges, felerősítette azt az igényt, hogy az államok és nemzetek egyre inkább kultúrájuk által tegyék kedvezőbbé nemzetközi megítélésüket és helyzetüket.

Magyarország európai uniós tagsága következtében átalakultak az állami döntéshozatal és a nemzeti érdekérvényesítés keretei. A kultúrával összefüggő állami feladatok azonban továbbra is nemzeti hatáskörben maradtak. A tagállamok önállóan alakíthatják kulturális politikájukat, nemzetközi kulturális tevékenységüket. A régiók szerepének felértékelődésével a kisebbségi helyzetbe szorult magyar kultúra is európai dimenziót kaphat, uniós támogatással. Magyarország mint gazdag és sokrétű kulturális hagyománnyal rendelkező ország a kultúra mint külpolitikai tényező felértékelődésének egyértelmű haszonélvezőjévé válhat.

A magyar kulturális diplomácia célja a korszerű Magyarország- és magyarságkép közvetítése. A kulturális örökség ápolásában érdekelt, ugyanakkor a kortárs művészet kezdeményezésére is nyitott kulturális diplomáciának törekednie kell a múlt értékeinek és a jelen törekvéseinek párhuzamos, egyenértékű bemutatására. Ezek érdekében célunk minél teljesebben kihasználni azt a lehetőséget, amelyet a 2011-es magyar EU-elnökség nyújt.

A magyar történelem egyik vezérmotívuma a szabadságvágy, mely különösen az 1956-os forradalom emlékének ápolásával tudatosítható világszerte. E téma kapcsán lehet a leginkább érzékeltetni, hogy a magyar kulturális diplomácia következetesen értékorientált.

Magyarország elkötelezett híve a közép-európai együttműködésnek, a régiókat jellemző kulturális sokszínűséget közös értéknek tekintjük. Magyarország hagyományosan egyfajta „fordítókörong”-szerepet töltött be Európában; kulturális, művészeti és tudományos értékeket közvetített és olvasztott magába. Ez növelte képességét a dialógusra, a más népek értékei iránti fogékonyságra.

Az európai hagyományban gyökerező kultúránk nem csupán nemzeti, hanem egyben európai identitásunk hordozója is. Részt veszünk az Európa és a világ közvéleményét foglalkoztató vitákban, határozottan képviseljük álláspontunkat a kontinens jövőjére, a különböző vallási és népcsoportok együttélésére vonatkozó kérdésekben.

A határon túli magyarság által létrehozott kulturális javak nemzetközi megismerttetése a magyar kulturális diplomácia fontos feladata.

Kulturális diplomáciánknak a jelenleginél nagyobb mértékben kell támaszkodnia a nyugati magyar diaszpóra kapcsolatrendszerére. Számos ilyen kezdeményezés ellenére mindmáig nem történt meg a „magyar kapcsolati háló” külpolitikai, külgazdasági és kulturális szempontú feltérképezése.

A kulturális diplomácia az ország külpolitikai érdekérvényesítésének eszköze. Feladatait ezért összhangba kell hozni külpolitikai céljainkkal. Intézményrendszerét úgy kell átalakítani, hogy az egységes külpolitikai irányítás elve maradéktalanul érvényesüljön.

III. A külpolitika intézményi kereteiről

A belpolitikai, külpolitikai és nemzetpolitikai cselekvés szorosan összefügg. A magyar kormányzati munka jelentős része a külkapcsolatok területén zajlik le. Meg kell teremteni az összhangot a belpolitikai és külpolitikai tevékenység között, e tevékenységek megfelelő arányát érvényesíteni kell az igazgatási intézmények működésében.

A pártpolitikai érdekeknek és a gazdasági csoportérdekeknek nincs helye a külpolitikában. A diplomáciai tevékenység közszolgálat. A külügyi apparátus a magyar államot képviseli, tevékenysége középpontjában nem a kormány mellett kifejtett propaganda, és nem egy csoport gazdasági érdekeinek érvényesítése, hanem a nemzeti érdekek szolgálata áll.

A hatékony külső érdekérvényesítés eszköze az integrált külkapcsolati rendszer. A nemzetpolitika, a külgazdaság és a kulturális diplomácia nem választható szét a külpolitikától, összehangolásuk egységes külpolitikai irányítás mellett lehetséges. Az egységes irányítás szempontját szervezeti szinten is érvényesíteni kell.

Szükséges a kereskedelemfejlesztés és a befektetésösztönzés intézményi és eszközrendszerének átalakítása. A jelenlegi struktúrák nem szolgálják megfelelően az elérni kívánt célokat: a magyar cégek exportlehetőségeinek, piacainak bővítését. Tevékenységük nem transzparens, és nem nyújtanak kielégítő szolgáltatást a magyar cégeknek. A külpolitika eszközeit hatékonyabban kell felhasználnunk külgazdasági érdekeink érvényesítéséért. Ez a külpolitika és a külgazdaság szerves egységbe foglalását követeli.

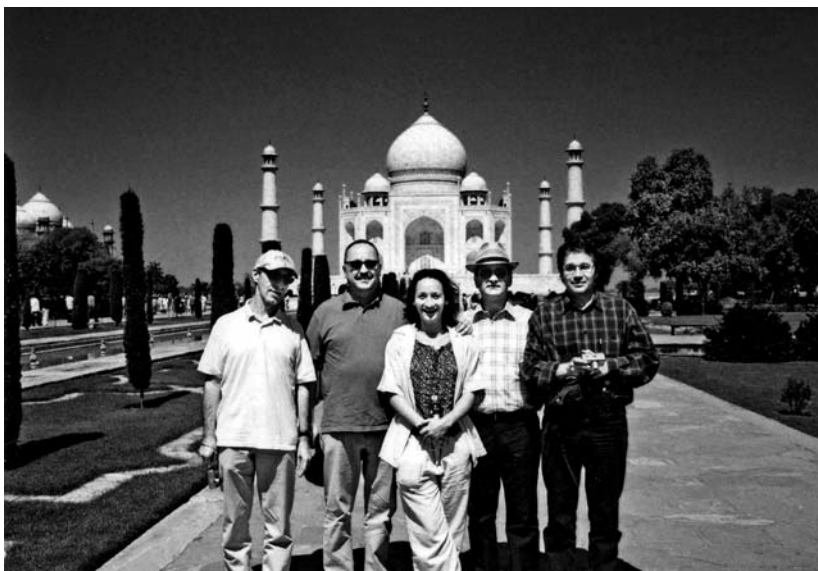
A kulturális diplomácia az ország külpolitikai érdekérvényesítésének eszköze. Intézményrendszerét úgy kell átalakítani, hogy az egységes külpolitikai irányítás elve maradéktalanul érvényesüljön.

Az Európai Unió döntéshozatali folyamataiban való részvétel és a belső ágazati politikák nem választhatók el egymástól. A nemzeti érdekek érvényesítését a döntéshozatali folyamatban csak szakmailag felkészült és nyelveket beszélő köztisztviselők láthatják el. A köztisztviselői előmenetel részévé kell tenni a nyelvi képzést.

Össze kell hangolni a magyarországi és a határon túli politikai célokat és eszközöket. Szükséges az egyeztető fórumok, mindenekelőtt a Magyar Állandó Értekezlet (MÁÉRT) működtetése. Meg kell teremteni a lehetőséget a magyar kisebbségi közösségek önálló nemzetközi szerepvállalására is.

A külügyi igazgatásban a versenyvizsga intézményének maradéktalanul érvényesülnie kell. Biztosítani kell a szakmai teljesítményen alapuló előmeneteli és teljesítményértékelési rendszert, valamint a transzparens külszolgálati pályázati rendszert. A családokra való tekintettel elő kell mozdítani a női diplomaták érvényesülését és a külügyi pálya tervezhetőségét.

A külpolitika nem lehet sikeres a szakmai és szélesebb közvélemény támogatása nélkül. Hogy e támogatást elnyerhesse, az állampolgároknak naprakész információkkal kell bírniuk külpolitikai kérdésekben. A tájékoztatás és a szakmai párbeszéd színvonalának emelése elengedhetetlen Magyarország külkapcsolatainak építéséhez.

A külügyi bizottság a Tádzs Mahal előtt. Balról: Lőrincz Csaba, Németh Zsolt, Szabó József, Klein András. Középen egy diplomata hölgy, az indiai magyar nagykövetség alkalmazottja

Egy kiotói teazóban Gruber Attila, Klein András, Lőrincz Csaba, Németh Zsolt

KÍSÉRLET FÁBIÁN ERNŐ KÜLÖNÖS GONDOLKODÁSÁNAK MEGFEJTÉSÉRE

– ha egyetlen gondolatba próbáljuk sűríteni a Fábían Ernő-jelenség lényegét, azt mondhatjuk, hogy Fábían Ernő az európai gondolkodás őre volt Európa legkeletibb szögletében. Számtalan jelből, megnyilvánulásából arra következtethetünk, hogy nagyon is tudatában volt ennek a szerepnek, így fogta fel saját hivatását, ebben a feladatban látta tevékenységének lényegét. Nemcsak a dolgozószoza magányában, baráti beszélgetések során vagy a katedránál vállalta az őrzés feladatát; annyira azonosult vele, hogy a hétköznapi életben sem tudott – valószínűleg nem is akart – eltávolodni tőle. A hivatása a mindennapokban is magatartásformává vált.

– ezt a meglátásomat egy apró, hétköznapi eseménnyel tudom alátámasztani, ami semmitmondó lenne, ha nem Ernőhöz kapcsolódna. De mert ő a szereplője, az esemény sajátos értelmezést nyer. Valamikor a kilencvenes évek közepén egy késő őszi délutánon Budapest utcáin sétálgattunk. Beszélgettünk. Ernő szokás szerint kigombolt ingnyakkal, vékony zakóban. Hideg volt, megkérdeztem, nem fázik-e. Szó szerint idézni tudom a válaszát, ami a következő volt: „Székely katonanép fia sohasem fázhat.” Valójában akkor láttam meg benne az őrt, a katonát...

– pedig a kilencvenes évek elejének rövid időszakát leszámítva hideg volt körülötte, csaknem végig jeges szellemi magány vette körül. De ő nem adta fel hivatását, minden bizonnyal azért, mert nagyon is jól tudta, hogy mit kell őriznie – a nyugati hagyományt, kultúrát, civilizációt és benne a számára legértékesebbet, a szabadság eszméjét –, és azt is tudta, hogy mitől kell megóvnia ezt a kincset. Ismerte és valóban értette a nyugati kultúrát és ennek részeként a magyar szellemi teljesítményeket – kedvencei Kant, Schelling, Jaspers, Eötvös, Bibó –, de ugyanilyen otthonosan mozgott az „ellenfél” terepén is, és semmi kétség, a „hivatalos” értelmezőknél jobban ismerte Marxot és Engelst, Lenint és Sztálint, és bármikor korrigálni tudta a Lukács György vagy Veres Péter nézeteit hibásan interpretálókat.

– abban az időszakban járt egyetemre, amikor a barbárság már megvetette lábát Közép- és Kelet-Európa fővárosaiban is. 1956 több szempontból is választóvonal volt az életében. Ebben az évben fejezte be történelmi és filozófiai tanulmányait a Bolyai Egyetemen, ahol megszerette azt, amit később védelmezett, és megismerte annak a természetét, ami ellen majd óvni fogja szeretett értékeit. Böhm Károly, Bartók György és Tavaszgy Sándor szellemét Gaál Gábor tankönyvei nem tudták legyőzni. És mint annyi pályatársa esetében, '56 választóvonal volt számára azért is, mert egy rövid időszakra pőrén állt előtte az a gondolatrendszer, melytől eleve ózdkodott, de eddig nem látta világosan, hogy lényegi eleme az erőszak. Ekkor határozhatta el, minden szellemi fegyvert birtokba vesz, hogy ellenállhasson a barbárság eme világának.

– egészen sajátos, hogy az '56-os magyar forradalom nyomai nyíltan nem jelennek meg Fábían Ernő írásaiban. Sem előtte, sem 1990 után nem foglalkozott ezzel az eseménnyel mint önálló jelenséggel. Később írt naplójában sem tesz róla említést, egyetlenegy alkalommal sem. Ennek magyarázata az lehet, hogy tudott ő csaknem mindent már korábban is, és nem 1956 volt az, ami az ő szemét felnyitotta. A forradalom megerősíthette korábbi elhatározásában, tisztábban láttatta vele az elvégzendő feladatot, eszközöket adott a kijelölt cél eléréséhez. A szellem embereként a legtöbb kortársától eltérően Fábían Ernőnek a magyar forradalom nem jelentett fordulatot, nem jelentett radikálisan új felismerést. Azért nem, mert ő már '56 előtt is '56 útján járt...

– hogy mégis sokat jelentett neki 1956, arra következtethetünk barátságából a korán elhunyt Tánczos Gáborral, a forradalmi Petőfi Kör meghatározó személyiségével. A forradalom leverése utáni években október 23-át Tánczos Gábor Fábían Ernőnél, Kovásznán ünnepelte.* Tánczos Gábor tisztában volt azzal, hogy eltiport, vérbe fojtott forradalmának emlékét senki és sehol nem őrzi meg jobban, tisztábban, mint Fábían Ernő a messzi Kovásznán. Hiszen tudta, hogy Fábían Ernőnél a szabadság értékeit őrzik elhivatottan, hozzáértően, odaadással.

* Lőrincz Csaba szövegközi megjegyzése zárójelben, nyilván tisztázandó pontként a kézirat véglegesítéséhez: „hány alkalommal, egyszer-e vagy többször, arra Márta néni biztosan emlékszik.” Tánczos Gábor minden bizonnyal börtönből való szabadulása után, leghamarabb a hatvanas években járhatott Erdélyben. (A szerkesztők megjegyzése.)

– Fábíán Ernő azért volt magányos, mert radikális volt. Érzékenyen reagált a legapróbb jelre is, ami a szabadságot veszélyeztetni látszott. Kortársaitól és pályatársaitól eltérően gondolkodásában nem tett indokolatlan engedményeket az egyenlőség érdekében a szabadság rovására. Megvolt hozzá az érzékenysége és a szellemi felkészültsége, hogy átlássa: a teljes társadalmi egyenlőséget hirdető kommunista gondolat valójában az egyenlőtlenség, a teljes alávetettség eszméje. Az ő eszméje ezzel szemben mindvégig a liberális demokrácia volt, melynek legjobb bemutatását Eötvösnél találta meg. A szabadság-egyenlőség dilemma leírását is tőle vette át, és több írásában is visszatér ismertetésére. Mindig világosan fogalmaz: „Rousseau ama két jó közül, amire minden társadalomnak feltétlenül szüksége van, elsőnek a politikai szabadságot említette, s az egyenlőséget csak eszköznek tekintette, mely a szabadság eléréséhez fog vezetni. Ugyanezen irányzaton haladva tovább Robespierre a forradalomban azért erőszakolta az egyenlőség megvalósítását, mert felismerte, hogy a forradalmi teljhatalom létrehozásának a szabadság a legfőbb akadálya. A [szocialista]* Babeuf pedig az egyenlőséget mint az emberi boldogság egyedüli feltételét, s egyszersmind az állam kizárólagos célját fogta fel.” Azt hiszem, az ebben a kérdésben elfoglalt álláspont különböztette meg Fábíán Ernőt kortársai döntő többségétől, akik elméleti alapon engedtek az „igazságos társadalom” csábításának, és kisebb-nagyobb mértékben „rácsúsztak” a szabadságot semmibe vevő totalitárius elméletekre. (Itt nem csak a kommunizmusról van szó! Karl Jasperst azért kedvelte, mert érvényes megállapításokat tett és ítéletet mondott a nemzetiszocializmusról.)

– máig érvényes gondolatai a nemzeti kisebbségi kérdés rendezéséről – mely kérdés hosszú időn keresztül foglalkoztatta, s melynek irodalmát senki sem ismerte jobban nála – ugyancsak a szabadság eszméjére épülnek. Fábíán Ernő végiggondolta és összefoglalta, hogy milyen feltételek mellett érvényesül egyén, nemzeti kisebbségi közösség és nemzet szabadsága. A szabadság biztosítékának, a szabadelvű demokráciának és a kisebbségi közösségi autonómiának útjában álló akadályok részletes leírását is megismerhetjük írásaiból.

– a remény és rövid közéleti szerepvállalás időszaka után a '90-es évek közepétől ismét veszélyben látja szeretett eszméjét. A fenyegetés a sza-

* Lőrincz Csaba betoldása. (A szerkesztők megjegyzése.)

badságra azonban most nem egy totális elmélet irányából közelít, hanem éppen az elmélet hiányából, és részben ennek következtében egy tökéletlen társadalmi és politikai gyakorlatból fakad. A póre érdek és az annak nevében kötött rossz kompromisszumok nem helyettesíthetik azt a társadalmi rendszert, melyről az idők folyamán a nyugati világban bebizonyosodott, hogy egyedül képes a szabadság biztosítására. Ki tudná ezt jobban a szabadság őrénél, Fábíán Ernőnél?

– talán megérthetjük Fábíán Ernő gondolkodását, helyesen magyarázhatjuk elképzeléseit, rekonstruálhatjuk szellemi pályáját, egy dolgot azonban soha nem fogunk megtudni: azt, hogy ilyen ember hogyan lehetséges?*

* Az utolsó bekezdés után az alábbi, valószínűleg Németh Zsoltnak szánt megjegyzés olvasható: „ezt kevésbé drámaira kellene venni, most nem tudtam. Ha tanulmányt vagy könyvet írnék Ernőről – nem fogok –, e gondolatmenet szerint teném. A fázós történet tényleg igaz. Nem tudtam, hogy ünnepi beszéd lesz-e, vagy előadás, talán ezt is, azt is tudsz csinálni belőle. LCs”. (A szerkesztők megjegyzése.)

A KORMÁNYZAT MINT VÁLLALAT

A közbeszédet Magyarországon a pénzügyi-gazdasági szempontú megközelítés uralja. Az ország állapotát az utóbbi időben a fenyegető pénzügyi válsággal, a gazdaság romló teljesítményével és a reáljövedelmek várható csökkenésével szokás leírni, s a bajok orvoslására a legtöbben közgazdasági gyógymódot ajánlanak (megszorító intézkedések az államháztartás rendbetételére). A külföldi államok, pénzügyi szervezetek és vállalatok (ők érthető okokból) ugyancsak közgazdasági elvárásokat szegeznek szembe a magyar állami vezetőkkel.

Az ország romló közgazdasági állapota azonban csak következmény. Az ok a magyar politikai osztály válsága, melynek nincsenek megfelelő elképzelései a társadalom megszervezésére, illetve a társadalmat szervező állam működtetésére.

A politikai osztály a társadalomszervezés proceduralista felfogásának hívévé szegődött: szervező tevékenysége szinte teljes egészében kimerül a választásokon való megfelelésben, és alig van tekintettel arra a többi sajátos értékre és tartalmi elemre, melyek érvényesítésére ezek a procedúrák születtek, s melyek végső soron ezeknek az eljárásoknak értelmet adnak. A tartalom alig számít, s ezt az is jól illusztrálja, hogy a 2006-os kampány során – már a felületes vizsgáló számára is nyilvánvalóan – betartathatatlan választási ígérek versengtek egymással. A magyar politikai életben kevés kérdést övez konszenzus, abban viszont mindenki egyetérteni látszott, hogy a választási ígéret – a választások tisztaságával ellentétben – valami olyasmi, amely kapcsán fel sem merül, hogy be kell-e tartani, avagy sem.

Való igaz, a nyugati világ – nagyon helyesen – kérlelhetetlen a választások kifogástalan lebonyolítása tekintetében, de azáltal, hogy az együttműködés legfontosabb politikai feltételének tekintti, hozzájárul ahhoz, hogy az együttműködő államok esetében minden más politikai megfontolás – a gazdaságiakat nem értve ide – a háttérbe szoruljon. És ez nem csak Magyarországra igaz. (Ennek a nyugati viszonyulásnak a gyengéi olyan extrém helyzetekben mutatkoznak meg a legvilágosabban, mint például a Palesztin Hatóságok vagy Irak, ahol a mégoly szabadon és tisztán lebonyolított választás is a vele szemben támasztott elvárásoktól igen távol eső eredményt hozott.)

Ez a felfogás megfelel a kormányzati pozícióját a 2006-os választáson is megőrző Magyar Szocialista Pártnak (MSZP), és nem felel meg a továbbra is ellenzéki szerepre kényszerülő Fidesz–Magyar Polgári Szövetségnek (Fidesz).

Az MSZP kommunista utódpárt, mely legfontosabb ismérvei alapján a folytonosságot képviseli a totalitárius rendszerből a liberális demokráciába történő átmenet folyamatában. Vagyonára, médiaholdudvarára és kapcsolatrendszerére 1989 előtt, a kései Kádár-korban tett szert; jelenlegi döntéshozói közül jó néhányan a kommunista rendszerben is magas tisztségeket töltöttek be; első számú vezetője, a jelenlegi miniszterelnök ilyen személyek közbenjárásával tett szert jelentős magánvagyonra a rendszerváltást követő évek „szürke” privatizációi során, akárcsak számos, e párt támogatói közé tartozó sorstársa. Ezzel a magyar társadalom számára is jól ismert előtörténettel az MSZP nem tudja Magyarországon hitelesen képviselni az új rendszert, éppen az annak alapján álló sajátos értékek vonatkozásában.

Hogyan jeleníthetné meg például a magyar társadalom számára a szabadság eszméjét az a Horn Gyula (1994–98 között miniszterelnök, jelenleg a párt parlamenti képviselője), aki 1956-ban fegyveres testület tagjaként vett részt a forradalom leverésében? Vagy, ha a szólásszabadságról beszél, mennyire lehetnek hitelesek a szavai a párt jelenlegi parlamenti frakcióvezetőjének, Lendvai Ildikónak, aki a rendszerváltást megelőző években kiadványok cenzúrázásában vett részt a kommunista párt e feladatot ellátó szervezeti egységének munkatársaként? Mindez nem azt jelenti, hogy a mai Magyarországon korlátozás alá esnek a szabadságjogok, vagy formálisan sérül a sajtószabadság; hanem azt, hogy az MSZP abban érdekelt, hogy a politikai tevékenység súlypontja a rendszersemleges területek felé tolódjon el, s a társadalomszervezés liberálisdemokrácia-modellje a választásokra szűküljön le.

Mindezt úgy is megfogalmazhatjuk, hogy az MSZP legitimációs deficiettel küszködik: a liberális demokráciában nem képes maradéktalanul igazolni politikai szerepét. A vezető pozíció megszerzése, illetve kormányzása stabilitásának érdekében a társadalom figyelmét és egész működését olyan irányba tereli, ahol hiányosságai kevésbé tűnnek szembe, s olyan területeket részesít előnyben, ahol fogyatékosága kevesebb zavart okoz. Ilyen terület mindenekelőtt és -felett a rendszersemleges értékeket termelő gazdaság. (Az anyagi jólét, a vagyon abban az értelemben rendszersemleges, hogy minden rendszerben érték, a nem szabadelvű és nem

demokratikus rendszerekben is. A „legtöbb ember legnagyobb boldogságát” – J. S. Mill – vagy „a tömegnyomor megszűnését” – K. R. Popper – azonban csak a liberális demokráciákban sikerült elérni. Ezért ez utóbbi rendszer *sajátos* értékeit valahol a gazdaságon kívül kell keresni.)

Az MSZP-nek a választási procedúra szempontjából megkérdőjelezhetetlen kampánya mindhárom általa megnyert választás (1994, 2002, 2006) alkalmával elsősorban jóléti ígéretekre épült. E párt esetében azonban nemcsak a választási kampányt, hanem a kormányzásról vallott felfogását is gazdaságközpontú szemlélet uralja. 1989–90-ben állítólag volt egy hallgatóságos megállapodás a kommunista diktatúra akkori irányítói és a demokratikus ellenzék között, mely szerint a hatalom erőszakmentes átadásáért cserében előbbieket megőrizhetik a gazdaságban megszerzett pozícióikat, és engedik, hogy a demokratikus erők a társadalmat nyugati mintára szervezzék meg. Az átmenet nehézségei azonban az 1994-es választásokon elsodorták az első demokratikus kormányt, és a hatalom a kommunista utódpárt ölébe hullt, mely jogelődjéhez képest annyit változott, hogy első számú vezetőit második-harmadik vonalbeli embereivel cserélte fel.

Az első MSZP-kormány (1994–98) tudatában volt társadalmi legitimitációs problémáinak. Érezte, hogy a magyar társadalom jelentős hányada határozottan és tartósan elutasítja, ezért érdemben nem is foglalkozott az állam továbbépítésével, amit az első, demokratikusan választott kormány (1990–94) kezdett el. Tevékenysége középpontjában a megszerzett gazdasági pozícióik megőrzése és megerősítése állt. Ennek érdekében persze működőképes állapotban kellett tartania az államot, s az ehhez feltétlenül szükséges intézkedéseket meg is hozta (például 1996-ban pénzügyi reformot hajtott végre, vagy ide sorolhatjuk Magyarország NATO-csatlakozási tárgyalásainak megkezdését és az Európai Unióhoz való csatlakozás miatt esedékessé váló intézkedéseket). De nem tévedett sokat, akinek az volt az érzése, hogy ez a kormány valójában csak gazdagodni akar, s arra számít, hogy aztán majd csak jön valaki, aki rendbe teszi az államot is (tudván, hogy az erős gazdasági pozíciók egy jól működő államban még inkább felértékelődnek). Figyelemre méltó, hogy ez még a rendszerváltás idején született hallgatóságos megállapodás logikája volt, mely szerint „a gazdaságban számunkra szabad a pálya, az állam azonban már másé”.

Ezt a hagyományt kívánta folytatni a 2002-ben hatalomra került Medgyessy-kormány. (Miniszterelnökké választása után Medgyessy Péterről

kiderült, a kommunista rendszer idején a titkosszolgálat elhárítótisztje volt.) A Fidesz viszonylag sikeres kormányzati periódusa után (1998–2002) azonban már az MSZP számára sem tűnt kielégítőnek a „hagyjuk az államot másra” kormányzati koncepció, s a gondokat csak tetézte, hogy megfelelő elgondolás, kormányzati célok híján a ciklus felére (2004) az államigazgatás válságba került.

Az MSZP új generációja (valójában Gyurcsány Ferenc és szűk csapata) azzal nyerte meg a párt ekkorra már tanácsstalanná vált vezetőit, hogy nemcsak a gazdasági pozíciók megőrzésére adott – Gyurcsány személyében is – biztosítékot, hanem kilátásba helyezte az állam „birtokba vételét”, megvalósítható elgondolást ígért a kormány működésére vonatkozóan. Mindez a „képes vagyok felvenni a versenyt Orbán Viktorral” jelszó jegyében zajlott, ekkor Orbán Viktor korábbi fideszes miniszterelnök, az egykori rendszerváltó demokratikus ellenzék egyik vezetője valójában az áhított, az új rendszerben teljes legitimitással rendelkező, a társadalom egésze által elfogadott – nem aktívan támogatott, de a más pártra szavazók döntő többsége által sem határozottan elutasított – kormányzást jelképezte.

A 2006-os választási győzelmet követően az MSZP új generációja és Gyurcsány Ferenc miniszterelnök úgy véli, eljött az ideje, hogy elkezdje az állam „birtokba vételét”. Azon túl, hogy továbbra is tekintettel van a párt egyes tagjainak vagy a párthoz kapcsolódó vállalkozóknak a gazdasági pozícióira, valóban rendelkezik elképzeléssel a „modern kormányzatról” is, és ez az elképzelés nem más, mint *a gazdasági vállalat*.

Míg az 1994–98 között hatalmon lévő Horn-kormánynak és a 2002–2004 között kormányzó Medgyessy-kabinetnek az volt a fő törekvése, hogy kiszervezze és üzleti alapon működtesse a lehető legtöbb államigazgatási tevékenységet, 2004 óta a Gyurcsány-kormány épp ellenkezőleg, beviszi az üzletet a kormányzásba, s az eddig nyilvánosságra került elképzelések is arra utalnak, hogy a vállalat mintájára kezdi el működtetni azt.

Az államnak azonban van jó néhány alapfeladata, amely egyáltalán nem, vagy csak korlátozott mértékben teljesíthető üzleti alapon. Ilyen többek között a rendfenntartás, a honvédelem, a határőrizet, a katasztrófavédelem, a környezetvédelem, az egészségügyi rendszer, a nyugdíjrendszer és a szociális ellátási rendszer működtetése, az oktatás, a kultúra finanszírozása, a közlekedési infrastruktúra fejlesztése és karbantartása, a külkapcsolatok... Ha az állam nem működik, vagy ha vállalkásként működik, ezek

a minden, vagy legalábbis nagyon sok embert érintő közjavak kikerülnek a figyelem középpontjából. Hogy Magyarországon épp ez történik, azt jól érzékelteti az ezeket a területeket szabályozó jogi normák elhanyagoltsága is. Sőt, a prioritásokat emez elhanyagolt feladatok között nem a társadalmi hasznosság határozza meg, hanem az, hogy mennyire lehet rövid távon üzleti alapokra helyezni [öket].

Az állam és a vállalat tudvalevőleg eltérő rendszer szerint működik. A vállalat célja, hogy profitot termeljen tulajdonosának. Szervezetét és működési rendjét ennek a célnak rendeli alá. Ezzel szemben az állam azért, hogy az említett alapeladatokat teljesíti, többek között biztosítja a megfelelő környezetet a vállalat működése számára. Ha ezeket a feladatokat rosszul teljesíti, ezzel lerontja a vállalat működési feltételeit is.

Az állam és a vállalat gyakran kerül szembe egymással, többnyire olyankor, amikor az állam a munkavállalók (a polgárai) érdekeit védi a vállalat törekvéseivel szemben. Ha a vállalati szemlélet még kormányzati rangra is emelkedik egy, az alapeladatait amúgy is alacsony színvonalon teljesítő államban, elsősorban a nagyvállalatok törekvései érvényesülhetnek könnyedén.

Nehéz merevebb, reakciósabb képződményt elképzelni, mint a magyar bürokrácia. A központi közigazgatás személyi állománya meglepően keveset változott a kései Kádár-korszakhoz képest, hiszen minden kormány nagyjából érintetlenül hagyta a rendszerváltást követően is. A köztisztviselői kar sikeresen állt ellen minden, személyi összetételét érintő újtási kísérletnek, arra hivatkozva, hogy az újonnan jövőkből hiányzik a „szakértelem”. Noha egyre romló hatékonysággal működik, mégis ez a bürokratikus szervezet az, mely minden bizonnyal a legnagyobb akadályát jelenti az állam „vállalati mintára” történő átszervezésének.

A központi közigazgatásban dolgozók létszamaránya nagyjából meg egyezik az európai uniós átlaggal, az új magyar kormány mégis drasztikus (mintegy 20%-os) létszámleépítést hajt végre a takarékoság jegyében. (A pazarlást valójában az igazgatási feladatoknak üzleti alapon működő társaságokba történő kiszervezése jelenti, ahol e társaságok költségvetési pénzből gazdálkodnak.) A magyar bürokrácia megérett az átszervezésre. Működésének hatékonyabbá tételéhez azonban valószínűleg nem kevesebb, hanem több pénz kellene. Nem nehéz megjósolni, hogy az új magyar kormány pénzmegvonással járó „reformintézkedéseinek” nem egy hatékonyabb államigazgatás, hanem egy gyengébb állam lesz az eredménye.

Elmondhatjuk, hogy a korábbi MSZP-kormányoknak hiányzott az irányítúje az állam megszervezéséhez. Az új kormánynak van már irányítúje, de az rossz irányba mutat.

Nem fér kétség hozzá, a jobboldali Fidesznek megvan a maga szerepe abban, hogy az MSZP-kormány Magyarországon ilyen irányba fordult. Azzal, hogy a Fidesz időnként – a valóságnak megfelelően – ráirányítja a figyelmet a kommunizmus büntetteire, megalapozott erkölcsi kifogásokkal él az állami vagyonnak MSZP-hez kapcsolódó magánszemélyek tulajdonába kerülésével szemben, szembesíti az új rendszer irányítóit azokkal az álláspontokkal és kijelentésekkel, melyeket a kommunista rendszer vezetőiként foglaltak el, illetve tettek, egyszóval azzal, hogy rámutat a politikai szerveződés legitimációs deficitjére, érzékelteti vele rendszeridegen voltát. A rendszerhez való alkalmazkodás járható útja az MSZP számára a megújulás, a múlttal való szembenézés és elszámolás lenne. Ehelyett ez az érdekcsoport kormányra kerülván az üzletet választja: tulajdonképpen a menekülőutat, tovább cipelve múltjának terheit.

A Fidesz a két utóbbi választáson nem tudta kihasználni azt a mérhetetlen előnyt, hogy valójában az új állami berendezkedés, a liberális demokrácia letéteményese Magyarországon. Ha korábban nem is, 2006-ra már világhossá vált az MSZP és a köréje szerveződő érdekcsoportok gondolkodásmódja, működési logikája. A 2002 utáni időszakban, de különösen a 2006-os választási kampányban a Fidesz rácsúszott arra a pályára, melyet maga jelölt ki – az MSZP számára. Ahelyett, hogy az elhanyagolt állam valós állapotát tárta volna fel a választópolgárok előtt, s ebből vezette volna le a minden bizonnyal bekövetkező anyagi romlást, jólétiüget-háborúba bocsátkozott a kommunista utódpárttal (melyet ez utóbbi nyert meg). Így a politikai életnek pontosan az a dimenziója szorult háttérbe, melyben a Fidesz erényei nyilvánvalóak, pozíciói erősek.

A számára kedvező terepről lesodródva a Fidesz megfosztotta magát attól a lehetőségtől is, hogy meggyőző kormányzati alternatívát kínáljon a választópolgárok számára. (Ha a többségük nem értette volna, az azt értők és méltányolók csoportjának, mely lehet, hogy kicsi, de álláspontjai, üzenetei megsokszorozódnak.) És kormányzati alternatívát kínálhatott volna nem utolsósorban a gazdasági élet (belföldi és külföldi) szereplőinek is. Mindezt egy saját kommunikációs tér kialakításával egyidejűleg tehetné volna (és esetleg teheti a jövőben) meg, hiszen a magyarországi médiumok döntő többsége a sorsközösség – és valószínűleg a vezető pozíciók és anyagi előnyök – okán a végsőkig kitart az MSZP mellett, rendkívüli

ügyességgel és különleges kommunikációs szakértelem birtokában védelmezve annak érdekeit.

A média szerepvállalása nélkül nem sikerülhetett volna elérni, hogy a Fidesz vezetőjével, Orbán Viktorral szemben a magyar választópolgárok csaknem fele komoly ellenérzéseket tápláljon, s határozottan elutasítsa őt. Konstruált események kapcsán vált egyre szélesebb körben elfogadott nézetté, hogy „szélsőséges nacionalistáról”, „irredentáról”, „antiszemitáról”, „nemzetiszocialistáról” „diktátorról” van szó. Az MSZP és az őt támogató média úgy diszkvalifikálta Orbánt, hogy lényegében azzal a minőséggel ruházta fel őt, mely neki magának sajátja: a hiányos legitimitációval. Egy liberális demokráciában ugyanis ugyanúgy rendszeridegen mind a kommunista, mind a náci nézetekkel kapcsolatba hozható politikai szereplő. Más kérdés, hogy Orbán nem találta meg a védekezés módját a diszkvalifikálására irányuló kísérletek ellen.

A fent elmondottak nem szolgálnak elégséges magyarázattal arra, hogy a választások eredménye miért alakul rendre így Magyarországon. Nem mondhatunk le arról a feltételezésről, hogy egy szabad társadalom az erkölcsi érzékére hagyatkozva dönti el, mi a helyes és mi a hibás, mi a jó, és mi a rossz. (Ezt a feltételezést az is alátámasztja, hogy az MSZP és az őt körülvevő érdekcsoport komolyan számol ezzel az erkölcsi tényezővel; ez magatartását vizsgálva jól nyomon követhető. Egyre megy, hogy „politikai érzékére” hagyatkozva vagy tudatosan, de működése során rendszeresen előnyben részesíti azokat a területeket, ahol az erkölcsi megfontolások kevés szerephez jutnak.)

1989–90-ben a magyar társadalom szabad akaratából elsöprő többséggel döntött a – mégoly puhának is mondott – diktatúra felszámolásáról és a szabadság rendszerének bevezetéséről. Nem kell ítéletet mondanunk az egyes társadalmi rendszerekről ahhoz, hogy megállapítsuk: ez a döntés az, mely erkölcsileg kötelez. Leszámítva azt a valószínűleg elég nagy számú állampolgárt, akik anyagi jólétük remélt növekedése miatt döntöttek a rendszerváltásról, és azóta is kizárólag erre vannak tekintettel, a társadalom szervezését vállalók és működését értők csak erkölcsi érzéküket elfojtva tehetik le voksukat a felszámolt rendszer örökségét „édes teherként” (vagyonként, kapcsolati tőkeként, gazdasági pozícióként) hordozók mellett.

Az erkölcsi érzéket el tudja fojtani az anyagi jólét (sokak számára ígért, kevesek számára valóság), és ugyanígy elhalványíthatja a félelem is. A magyar társadalom túl nagy hányadát sikerült a rendszerváltást köve-

tően meggyőzni arról, hogy haszonélvezője volt a – puha – diktatúrának, és így tevékenyen vett részt annak fenntartásában. Ezek az emberek félnek attól, hogy ez netán napvilágra kerül, ezért rossz lelkiismerettel ugyan, de ők is az MSZP-re szavaznak, mely ugyanabban a helyzetben lévén, „megvédheti” őket. (Nincs abban semmi meglepő, hogy a közvélemény-kutatók az MSZP – és a szélsőjobb – szavazótáborában találják a legtöbb „rejtőzködő” szavazót. Ők eltitkolják pártpreferenciáikat, tudván, hogy választásuk a nyilvánosság – a társadalom – szemében helytelen.) Az 1990-ben szabadon választott kormány nem talált megoldást erre a nagy horderejű problémára. A Fidesz-kormány is elmulasztotta ezt a kérdést kezelni például úgy, hogy több más rendszerváltó államhoz hasonlóan megjelöli azt a kört, melyben a diktatúra működtetéséért felelős személyek találhatóak, ily módon felmentve a körön kívüli személyeket a felelősség – és a félelem, a lelkiismeret-furdalás – alól.

A nyugati, konszolidált demokráciákban nincs közvetlen tapasztalat (vagy semmilyen tapasztalat sincs) arról, hogy szabad választásokon olyan eszméket valló politikai erők tesznek szert meghatározó befolyásra, mely eszmék nem illeszthetők a rendszerbe. Baloldali vagy jobboldali szélsőséges szervezeteik ilyenek, de mivel ezek gyengék, nem veszélyeztetik komolyan a szabadelvű demokrácia építményét. Ezért tűnhet úgy a nyugati világ számára, hogy a szabad választás procedúrája szükséges és egyben elégséges feltétele is a demokráciának.

Nem mindegy azonban, hogy egy politikai erő milyen eszméket hirdetve nyeri meg a választást, és hatalomra kerülvén milyen eszmék nevében biztosítja támogatottságát. A legitimációs hiány pótlására a kommunizmusban is vezető szerepet játszó személyek és politikai szervezetek gyakran vettek igénybe a liberális demokráciába nem illeszthető, attól idegen, éppen ezért szélsőségesnek nevezett eszméket a közép- és kelet-európai átmeneti társadalmakban. Jól ismert példa a szerb kommunista Miloševićé, aki expanzív nacionalizmus segítségével biztosította hatalmát, vagy a szlovák Mečiaré, akinek pártja a volt szlovák kommunistákat tömöríti, és aki hatalmát ugyancsak a nacionalizmus egyik válfajára építette. (A nyugati világnak már régebben le kellett volna mondania arról a széles körben elfogadott nézetről, hogy az átmeneti társadalmak stabilitását, demokratikus berendezkedését a jobboldali szélsőségek veszélyeztetik. Ilyen erők valóban vannak, de – akárcsak Nyugaton – gyengék ahhoz, hogy számottevő befolyásra tudjanak szert tenni. A volt kommunista rezsimék irányítói azonban, hogy az új rendszerben ellensúlyozni tudják a

társadalom által elutasított rendszerben játszott szerepüket, gyakran folyamodnak szélsőséges eszmékhez, és érvényesíteni is tudják ezeket államuk irányítása során.)

Egy politikai szervezet hiányos legitimitációja nem önmagában bír jelentőséggel, hanem következményei miatt; amiatt, hogy pótlására a demokratikus rendszer keretein kívül eső (szélsőséges) eszméket használ fel. Meghatározó pozícióba kerülve egy ilyen szervezet rombolni fogja a szabadság rendszerét. A „kormányzat mint vállalat” a liberális demokrácia eszmekörén kívül helyezkedik el, szélsőséges eszme, mely szintén legitimitációs hiány pótlására született.

A nagyvállalatok (hazaiak, külföldiek, multinacionálisak) és az általuk esetleg meggyőzött külföldi kormányok akár még kedvezőnek is ítélik a magyar kormány „nyitottságát” a vállalati működés szempontjai iránt. Eközben joggal feltételezik, hogy a magyar kormány ellátja feladatát: körültekintéssel működteti az államot, szervezi a társadalmat, és így megvan a biztosíték, hogy befektetéseik hosszú távon is gyümölcsözőek maradnak. De mihelyt a magyar gazdasági miniszter által meghirdetett ideológia („Magyarország az én vállalatom”) jobban áthatja a gyakorlatot, rá fognak jönni, hogy a kedvező kilátások ellenére csak rövid távra érdemes tervezni Magyarországon.

Nagyon valószínűtlen, hogy az MSZP új generációs eszméje, a „kormányzat mint vállalat” vegytiszta formában megvalósulhatna. Tendenciaszerűen azonban érvényesülni fog, nem látni még, mely területeken erősebben. Kérdés többek között az is, hogy a magyar társadalom hogyan tűri majd ezt az újabb kísérletet.

Kiotói teázás. Lőrincz Csaba, Szabó József, Németh Zsolt, Klein András, Gruber Attila

SZOMSZÉDSÁGI POLITIKÁNK

– igyekszem majd ragaszkodni a címben megadott tárgyhoz, de mondanómat nem szűkíthetem le pusztán a Magyarországgal szomszédos országokkal fenntartott kapcsolatok taglalására. A szerb kapcsolatokról például nem lehet beszélni anélkül, hogy érdemben foglalkoznánk Koszovó kérdésével, melyet soha nem tekintettünk szomszédunknak, noha még mindig az, de nemsokára megszűnik annak lenni. Az Ukrajnával fenntartott kapcsolatainkról szólván is bizonyos mértékig számításba kell vennünk Oroszországnak az ukrán államot érintő szándékait. Szomszédügyi kapcsolataink tehát egy tágabb, regionális összefüggésbe helyezve válnak érthetővé és kezelhetővé.

– szomszédügyi kapcsolataink alakulását nagymértékben befolyásolják a – nevezzük egyszerűen így: – nagyhatalmi szándékok és törekvések. Ha érvényeset akarunk mondani közvetlen bilaterális viszonyainkról, még régióink határain is túl kell lépnünk, és tudnunk kell, mik a szándékai térségünkkel egyrészt az Egyesült Államoknak, másrészt a már említett Oroszországnak, harmadrészt pedig az Európai Unió két meghatározó államának, Németországnak és Franciaországnak. Nem csak arról van szó, hogy ezek az államok közvetlenül formálhatják kétoldalú kapcsolatainkat – az úgynevezett alapszerződések a '90-es évek közepén például ezt jelentették –, hanem kijelölik azt a lehetőségkeretet, melyben önálló külpolitikai céljainkat megfogalmazhatjuk. Ezen a kereten kívül is lehet ugyan célokat követni, csakhogy azok irreális célok lesznek, az ilyen külpolitika pedig jobb, ha nincs is, mert csak rombolni képes.

– az elmondottak alátámasztására vázolni szeretnék egy valószínű forgatókönyvet. Az Egyesült Államok, visszatérve a multipolaritáshoz, kivonul Európából. Ne tévesszen meg bennünket az iraki vagy az afganisztáni beavatkozás, komolyan veendő jelek mutatnak arra, hogy öt-tíz éven belül, vagy lehet, hogy még hamarabb ez az esemény bekövetkezik. Az új francia elnök elképzeléseinek megfelelően ugyanakkor megerősödik az Európai Unió régi tizenöt tagállamának együttműködése, a köztes-európai újonnan csatlakozottak pedig bizonyos fokig magukra maradnak. Elképzelhető, hogy az orosz külpolitika építészei egy ilyen forgatókönyvet

tartanak szem előtt, amikor próbálgatják, hogy miképpen lehet behatolni térségünkbe.

– mi a teendő, ha valóban a fent vázoltak szerint alakul a térség sorsa, ha ez a lehetőségkeret áll majd rendelkezésünkre külpolitikai céljaink megfogalmazásakor? Nos, mindenekelőtt kapaszkodnunk kell a NATO-ba. Úgy tűnik, a vázolt forgatókönyv szerinti események szele megérintette a magyar politikai osztályt, és példás egyetértésben támogatja a NATO katonai akcióit, melyekben katonáival Magyarország részt is vesz. Másrészt Európához és a térséghez kellene kötni Amerikát, késleltetve kivonulását. Ezt teszik a románok, amikor támaszpontokat ajánlanak fel nekik, és ezt teszik a lengyelek, a csehek, a dánok és a britek is, amikor helyet adnak a rakétavédelem eszközeinek. Harmadrészt talán az Európai Unióban is van lehetőség az esetleges leszakadás fékezésére. Ha Magyarország az utóbbi néhány évben szinten tudta volna tartani politikai és gazdasági teljesítményét, mondjuk Szlovénia példáját követve, Párizsnak és Brüsszelnek minden bizonnyal más, kedvezőbb véleménye lenne nemcsak Magyarországról, hanem az egész térségről. Így a távolságtartásra való készítés is enyhébb lenne talán. De ezt már nem tudjuk visszacsinálni... Az olasz miniszterelnök viszont a múlt héten elgondolkodtató elképzeléssel állt elő. Prodi lényegében azt mondta, jó, legyen kétsebességes Európa, ahol a szorosabb együttműködést preferáló államok, például azok, melyek már ratifikálták az alkotmányos szerződést, alkotnának egy kört, a többi állam pedig, mely lazább együttműködést szeretne, alkotna egy másik kört. Ő ezt természetesen komolyan mondta, de majd kiderül, hogy nem csak egy jó poén volt-e.

– ennél az utóbbi elképzelésnél maradván, ha térségünk államai valóban gyakorlatba is szeretnék ültetni azt, nyilvánvalóan lázas munka kezdődne a regionális integráció elmélyítése érdekében. Ez számtalan új ötlettel, egyeztetéssel és közös akcióval járna. Nem nehéz belátni, hogy egy ilyen célnak a megvalósítása képes lenne átformálni a térség államai közötti viszonyokat, ideértve Magyarország szomszédügyi kapcsolatainak többségét is. Ezért és a többi, hasonló jellegű probléma sorozatos felmerülése miatt állítottam az előbb, hogy a.) a nagyhatalmi mozgások teremtette lehetőségkeretben megfogalmazott és követett b.) regionális célkitűzések vannak talán a legnagyobb befolyással Magyarország szomszédügyi kapcsolatainak alakulására.

– nagy gond szerintem, hogy a magyar külpolitika nem gondolkodik ilyen összefüggésekben, ezért nem értelmezheti megfelelően az ilyen jellegű kihívásokat, következésképpen nehezen tud jó válaszokat adni rájuk. A magyar külpolitika visszatért a '90-es évek elején kialakított felfogáshoz, melynek sarokköve a regionális stabilitás volt. Tizenhat-tizenhét évvel ezelőtt, akkor, amikor a szakfolyóiratok arról közöltek tanulmányokat, hogy hogyan fog Magyarország és közvetlen környezete lángba borulni a megoldatlan magyar kérdés miatt – valami hasonlót vetítettek előre, mint ami aztán Jugoszláviában kicsit később tényleg megtörtént –, nos akkor a stabilitás szempontjának előtérbe helyezése valóban indokolt volt. Ez azzal járt, hogy Magyarország igyekezett a lehető leglanyhábban vagy egyáltalán nem mozogni a régióban, nem is akart tudomást venni a felmerülő problémákról, vagy ha mégis szembesülni kényszerült velük, igyekezett gyorsan elfelejteni őket. Mintha láthatatlanná váltunk volna a térségben, és földrajzilag mintha Brüsszel vagy Washington közelében helyezkedtünk volna el. Nem vitatom, ennek a politikának megvolt az eredménye – az első körös NATO-csatlakozás, az uniós csatlakozás és a nagyfokú stabilitás fenntartása kétoldalú kapcsolatainkban –, de megvolt az ára is, mégpedig a magyar kisebbségi kérdés háttérbe szorulása, lagymatag kezelése – de ez utóbbiról nem nekem kell beszélnem. Ezt az elképzelést 1995–96-ig, a szlovák és a román alapszerződések aláírásának előkészítő szakaszáig mondhatni konszenzus övezte Magyarországon.

– a körülmények azóta jelentősen megváltoztak, Magyarországot azonban egy régi, más helyzetre szabott külpolitikai elképzelés béklyózza meg. Az inaktív regionális politika már nem szolgálja a térség és kétoldalú kapcsolataink stabilitását, ellenben akadályoz bennünket abban, hogy érvenyesítsük érdekeinket. Kormányzati ciklusokat átívelő – tehát jó régi – példát említek, a visegrádi együttműködést. Hittünk abban, hogy együttműködve a visegrádi országok kedvezőbb európai uniós csatlakozási feltételeket küzdenek ki a maguk, esetleg a többi újonnan csatlakozó ország számára is. A gond az volt, hogy ezt csak hittük, és keveset tettünk annak érdekében, hogy közös visegrádi álláspontot tárhassunk az akkori Európai Unió elé. Aktívabb és körültekintőbb visegrádi politikával ez valószínűleg elérhető lett volna.

– a regionális politika azonban nem csak ilyen közvetlen előnyökkel járhatna. Ha komolyabban foglalkoznánk például a Nyugat-Balkánnal, ami

egyebek mellett azt jelentené, hogy a magyar államnak vannak képviselői a nemzetközi szervezetek Balkánon működő vagy azzal foglalkozó misszióiban, mint a koszovói UNMIK, a boszniai főmegbízotti hivatal vagy Ahtisaari különleges megbízott bécsi irodája, akkor a közvetlen információk birtokában, a helyzet alaposabb ismeretében képesek lennének karakteres álláspontot képviselni az Európai Unió különböző fórumain. Ilyen álláspontok birtokában aztán nem lennének kénytelenek a mindig változó többséghez csatlakozni, mely taktika alkalmazása hosszú távon nyilvánvalóan hitelvesztéshez vezet. Ellenben ha hitelesek lennének, könnyebben fogadtathatnánk el álláspontunkat számunkra fontos, bennünket közvetlenül érintő kérdésekben, mint például a bécsi emberi jogi alapügynökség működése, vagy a verespataki bányaberuházás kérdése, vagy a vajdasági magyarok jogainak biztosítása, vagy a kolozsvári Bolyai Egyetem ügye, és még hosszán lehetne sorolni ezeket a kérdéseket. Az integrált Európában – és később majd kitérek rá, egy globalizálódó világban – egy kisállam, mint Magyarország, áttételeken keresztül, jó szövetségi politikával képes érvényesíteni érdekeit a szomszédságpolitikában.

– ez különösen akkor igaz, ha többnyire olyan államokkal vagyunk körülveve, melyekben kvázilegitim kormányzatok vannak hatalmon. Ezt a kifejezést a Ferrero által meghatározott értelemben használom. Lényegében azt jelenti, hogy a kormányzat nem képes kielégítően megindokolni, miért éppen ő gyakorolja a hatalmat. Hogy hatalmát mégis gyakorolhassa, egy kvázilegitim kormányzat hazudni kényszerül. Vegyük mindjárt Románia példáját. A román társadalom abban a hitben él, hogy teljesen szabadon, minden megkötés nélkül gyakorolhatja választói jogait, másként szólva a nép szuverenitása akadálytalanul érvényesül. Ámde a valóságban ez nincs így. Emlékeztetném Önöket Constantinescu volt román elnök nyilatkozataira, melyekben azt fejtegette, hogy a román törvényhozásba nem is juthat be olyan politikai szervezet, mely nincs átszöve a régi nomenklatúra és a titkosszolgálatok embereivel. Mi ez, ha nem a választói akaratnyilvánítás korlátozása, miközben a társadalom tévedésben él, és a nép azt hiszi, hogy szuverén? (Constantinescut egyébként, minden bizonnyal ezért a gondolatáért, elmebetegnek kiáltották ki Romániában.) Egy percig még Romániánál maradva: a fenti helyzetértékelésre alapozva, ellentétben a közkeletű vélekedésekkel, nem hiszem, hogy túlságosan nagy jelentőséget kellene tulajdonítanunk a jelenlegi romániai eseményeknek. A vita a romániai politikai osztályon belül nem doktrínákról, ideológiákról, orien-

tációkról folyik, hanem a személyes ellentétek uralják. Noha nem lehet nem észrevenni, hogy a jelenlegi elnök, a zárt politikai osztály peremére szorítva, a választópolgárokra támaszkodva egyre inkább a valódi politikai alternatíva elemeit is felkínálja.

– Szerbiában a hazugság abban áll, hogy a hatalom elhitei a társadalom nagy részével, hogy lehetséges Koszovó megtartása a szerb állam határain belül. Holott a szerb hatalom a színpalak mögött legalábbis gyanakszik a tartomány megtartásának lehetőségességét, sőt, célszerűségét illetően is. Belgrádban mégis Koszovó kérdésével lehet választást nyerni és kormányt alakítani. A kormány tehát hazugsággal igazolja létét, hatalmát.

– Szlovákiában sikerült elhiteitni a társadalom egy részével, hogy a magyarok veszélyt jelentenek a fiatal szlovák államra. Ennek a nyilvánvaló hazugságnak az alapján alakult meg a tavalyi évben a szlovák kormány, mely ily módon létét, hatalmát nagyrészt a magyarellenességgel igazolja. Ukrajnáról szólva, ez az állam leginkább egy arisztokratikus köztársaság képét mutatja. De míg a Velencei Köztársaságban senki nem kérdőjelezte meg a négy száz nemesi család férfitagjainak jogát, hogy megválasszák a dózsét, az arisztokrácia szerepét betöltő ukrán oligarchák nem tudják kielégítően megmagyarázni, miért éppen ők rendelkeznek döntő befolyással a kormányra és az elnök működésére. Az ukrán nép választói akarata korlátozott, hiszen megtévesztették, nem az oligarchákat, nem ezt a hatalmat választotta.

– ezek után mi várható szomszédságunktól, és hogyan kell eljárunk kétoldalú kapcsolatainkban? Metternich mondta, hogy „a hazugság maga az üresség”. Az a hatalom pedig, amely ürességre épül, a leírások szerint három jellemvonással rendelkezik. Az egyik az, hogy kiszámíthatatlan. A másik az, hogy erőszakos. A harmadik pedig, hogy fél. Ferrero tanítványát, Bibó Istvánt parafrázálva azért fél, mert nem demokrata. Mindez persze elméleti kimerevítés, és csak korlátozottan érvényes a térség államainak többségére, de ha belegondolunk, ezek a szempontok ott munkáltak NATO-csatlakozásunk, sőt, EU-csatlakozásunk mögött is. A jóléti várakozásokon túl a térség többi államának euro-atlanti integrációját is ezek a szempontok motiválták. Kiszámíthatatlanságunk, agresszivitásunk és félelmeink megszűnését elsősorban nem a megbékélési nyilatkozatoktól, még csak nem is közös NATO-

vagy EU-csatlakozásunktól várhatjuk (noha ezek is segítenek), hanem belső állapotaink átalakulásától.

– sötét kép kerekedett ki a térségről, de ebben az értelmezési sémában nem néz ki jobban a helyzet. Más értelmezési keretek, mint például a gazdasági, árnyalhatja ezt a képet. A legitimitási gondokra a recept a hatékonyság. Ez nem szünteti meg a gondot, hanem elfedi, jótékony homályba borítja, amíg jó néhány év elteltével remélhetőleg megtanuljuk a demokráciát. Az ugyancsak kvázilegitim hatalmak uralta Oroszországról vagy Kínáról nem lehet elmondani, hogy nem hatékony külkapcsolatainak alakításában is.

– ne kérdezzék, hogy a magyar külpolitikának miért kellene hatékonynak lennie. Ha ezen a kérdésen túl vagyunk, megkísérélhetünk javaslatokat megfogalmazni, hogyan lehet sikeres Magyarország a régióban, szomszédügyi kapcsolatainak alakításában. A térségben valószínűleg az az állam lesz a legsikeresebb, mely a leghamarább ismeri fel a globalizáció kínálta lehetőségeket, és elsőként aknázza ki ezeket. Nem arról van szó, hogy teljesen megadjuk magunkat a globalizációs folyamatoknak, hanem átgondolt lépések révén alkalmazkodunk hozzájuk. Nem hanyagolhatjuk el a védekezést a globalizáció kínálta lehetőségekkel visszaélő egyénekek, csoportokkal, vállalatokkal, esetleg államokkal szemben sem.

– a javaslatkísérletben nem klasszikus szomszédsgpolitikáról van szó. Ahogy a külpolitikai tervezők mondják, a geográfiai megközelítést az úgynevezett funkcionális megközelítésnek kell felváltania. Egyetlen példát mondanék egy lehetséges funkcionalista javaslatra. Az elképzelés valójában Thomas Friedmantól való. A magyar állam például meghirdethetne egy középtávú programot a szénhidrogén alapú energia alternatív, megújuló energiával való felváltására. Mint tudjuk, Svédország az olaj és a gáz teljes kiküszöbölésén fáradozik. Az ő programjuk tizenöt évre szól. A miénk lehetne részleges, és szólhatna hosszabb időre. Amennyiben sikerülne letörni az ellenállást, amire ebben az esetben csak egy kormány képes, az oktatás például egy újonnan keletkezett igényt kielégítve több informatikust és mérnököt kezdene „termelni” mondjuk a napelemgyárak számára, és az építési nagyvállalkozónak könnyebben lehetne nemet mondani, amikor szakmunkásképzést követel. A kutatás-fejlesztésnek ugyanúgy fel kellene nőnie a feladathoz. A program minden bizonnyal külföldi

szakembereket és befektetéseket vonzana, miközben mi is exportálhatnánk a területen szerzett tudást és az eszközöket. Az együttműködés a magasan képzett szakemberek és a fejlett technológia szintjén erősödne meg, és ez minden bizonnyal jótékony hatással lenne a gazdaságra. Ily módon a globalizációban a fejlett technológia szintjén vennénk részt, és nem a szakmunkások szintjén, és ez számtalan előnyhöz juttatna bennünket. Egyáltalán nem mellékesen környezeti problémáink egy része is enyhülne. Az energiabiztonság kínzó kérdésére is lenne egyfajta korszerű, megnyugtató válaszunk. Nem lévén ugyanis annyira kiszolgáltatottak, már a program kezdeti szakaszában is más feltételekkel tárgyalhatnánk az oroszokkal a gáz- és olajszállításokról; nem kizárt, hogy olcsóbban juthatnánk gázhoz és olajhoz.

– Megerősödvén, Magyarország a szomszédsági kapcsolatokat is más minőségben lenne képes kezelni. Ahogy egy vajdasági magyar mondta, nekik mint magyar kisebbségnek az a legjobb, ha Magyarországon rendben mennek a dolgok. A határon túli magyar stratégia alaptétele is lehetne ez.

A MAGYAR NEMZETPOLITIKA VÁLTOZÁSAI

Összefoglalás

A magyarországi politikai pártok instrumentalizálják a határon túli magyar kérdést. Ez azt jelenti, hogy ha a határon túli magyarságról van szó, elsősorban saját pártpolitikai érdekeiket nézik, másodsorban – jobb esetben – a magyar állam érdekeit, míg a határon túli magyarok érdekeinek figyelembevétele rendszerint elsikkad. A magyarországi pártoknak a gyakorlatban követett célja – a nemzetpolitikai programjaikban meghirdetettéktől eltérően – a rövid távú, a magyarországi belpolitikában kamatoztatható pártpolitikai haszon, melyre a határon túli magyar kérdés „kiaknázása” során tehetnek szert.

Elemzés

A magyarországi pártok viszonylag későn, a 2004. december 5-i, a határon túli magyarok magyar állampolgárságáról tartott népszavazás kampánya idején fedezték fel a határon túli magyar kérdést mint pártpolitikai erőtartalmakat. A rendszerváltoztatást követően ugyanis az Antall-kormány még igyekezett lehetőleg távol tartani magától minden határon túli magyarokkal kapcsolatos problémát. A Horn-kormány idején, 1996-ban – más néven – megalakult Magyar Állandó Értekezlet (MÁÉRT) alkalmas volt arra, hogy visszafogja bármely magyarországi pártnak a határon túli magyarok érdekeit sértő, csak saját hasznát kereső törekvéseit. (A MÁÉRT tárgyalóasztalánál formálisan egyenlő félként ültek a határon túli magyar legitim szervezetek, a magyarországi parlamenti pártok és a magyar kormány képviselői.) Való igaz, 1998-tól kezdődően a határon túli magyar politikát s így a MÁÉRT-et is egyértelműen a Fidesz uralta. Az egyeztető fórum tevékenységének a szocialista–szabaddemokrata kormánykoalíció általi megszüntetésével azonban 2004-ben megszűnt az a kontroll, melyet a határon túli szervezetek addig a magyarországi pártok felett gyakorolhattak. (A szocialista párti házelnök által 2005-ben létrehozott Kárpát-medencei Magyar Képviselők Fóruma – KMKF – inkább

nemzetpolitikai alibiként szolgál, érdemi egyeztetésre ezen a fórumon a magyarországi pártok semelyike részéről sincs meg az akarat.)

A határon túli magyar közösségek eddig még nem ismerték fel a magyarországi pártok „instrumentalista” fordulatát, játékszabályainak megváltozását. Számos jel mutat arra, hogy még mindig úgy gondolják, ha valamelyik magyarországi politikai erő valamely határon túli magyar kérdésben megnyilvánul, az feltétlenül az ő javukat szolgálja. Holott ez korántsincs így. Amennyiben a pártpolitikai haszon az elsődleges szempont, egy magyarországi párt határon túli akciója ugyanúgy lehet kedvező, mint káros a magyar kisebbségekre nézvést. A magyar kisebbségeknek ezért alkalmazkodniuk kell az új játékszabályokhoz. Mindenekelőtt meg kell találniuk a védekezés módozatait a Magyarországról jövő esetleges káros hatásokkal szemben.

A határon túli magyar szervezeteknek a magyarországi pártokkal való kapcsolattartást, mely részükről eddig többnyire erkölcsi alapokon működött, más alapokra kell helyezniük. Látniuk kell, az a tény, hogy ők határon túli magyar kisebbségeket képviselnek, a magyarországi pártok számára nem jelent erkölcsi korlátot, ha politikai küzdelemről van szó. Azt is mondhatnánk, a magyarországi pártok tulajdonképpen a politika „normál” szabályait követik. Hogy megszűnjön az a hátrányuk, mely az erkölcsi megfontolásokra alapozó önkorlátozásból adódik, a határon túli magyar szervezeteknek is a politika „normál” működésére kell áttérniük. (Ez természetesen nem jelentheti a szövetséges pártok közötti együttműködést jellemző szolidaritás hiányát.)

A magyarországi pártok azt az utat választották a határon túli politika befolyásolására, hogy kisebbségi személyeken, illetve szervezeteken keresztül próbálják meg érvényesíteni sajátos érdekeiket. A többségi nemzetekkel való együttműködés és a kisebbségi érdekvédekezés szempontjából többnyire kívánatos kisebbségi magyar egység elősegítésénél általában fontosabbnak tartották a befolyás biztosítását, a többi kisebbségi szereplő „sakkban tartását” az általuk támogatott személy, illetve szervezet által. (Mivel a két nagy magyarországi párt különböző személyeket, szervezeteket támogatott, a határon túli magyar politika is kezdte leképezni a kétosztatú magyarországi politikát.)

A határon túli közösségek a magyarországi befolyást minden bizonynyal úgy fordíthatják saját javukra, és a negatív hatások ellen akkor tudnak jól védekezni, ha egységes szervezetet működtetnek; vagyis ha a „másik” emberén, szervezetén keresztül gyakorolt befolyást nem a szer-

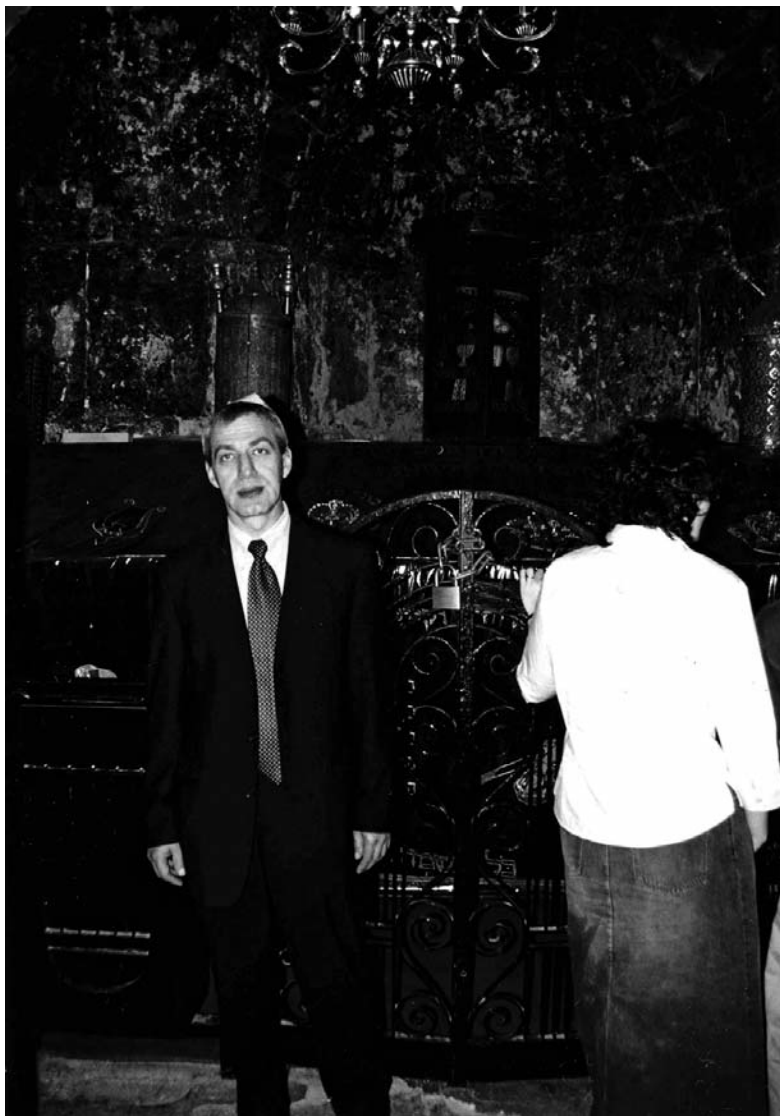
vezeten kívül, hanem azon belül próbálják meg kezelni – felerősíteni, illetve semlegesíteni. A hatékonyabb érdekérvényesítés (erősebb parlamenti képviselő) érdekében Szlovákiában már korábban létrehozták az egységes magyar szervezetet, a Vajdaságban pedig most zajlik a magyar politikai szervezetek együttműködésének megerősítése. Kárpátalján és Romániában azonban inkább azon munkálkodnak, hogy a „másik” (magyarországi párt) emberét, szervezetét leszorítsák a politikai küzdőtérrel. Való igaz, Szlovákiában és Szerbiában szlovákiai, illetve szerbiai belpolitikai megfontolásokból hozták/hozzák létre az egységes magyar szervezetet. S bár egyes személyeken vagy tagszervezeteken keresztül továbbra is érvényesül a közvetlen magyarországi befolyás, a szlovákiai Magyar Koalíció Pártjának (MKP) és az egységesülő vajdasági magyar szervezetnek sokkal jobb pozíciói vannak a „magyar–magyar” tárgyalóasztalnál, mint a magyarországi párt által támogatott „ellenzékének” kiszorításán különös erőfeszítésekkel munkálkodó Romániai Magyar Demokrata Szövetségnek (RMDSZ). Az egységes szervezeten belüli pluralizmus, ha jól kidolgozott technikáit működésbe helyeznék, nemcsak arra lenne jó, hogy a kisebbségi szervezet vezetése ne távolodjon el választóitól, hanem a „kívülről” befolyásolt szereplők esetleges rendszeren belüli kezelésére is.

A 2004. december 5-i, a határon túli magyarok magyar állampolgárságáról tartott népszavazás magyar szocialista párti kampánya kevésbé szólt a határon túli magyarok elutasításáról, sokkal inkább a Gyurcsány Ferenc irányította MSZP első győzelméről Orbán Viktor fölött. Utóbbi volt a lényeg. Az MSZP számára mellékes körülmény volt, hogy a kampány egyértelműen sértette a határon túli magyarok érdekeit. A 2007. novemberi romániai európai parlamenti választások Orbán Viktor számára valójában nem Tőkés Lászlóról és az erdélyi magyarság brüsszeli képviselőtéről szóltak, sokkal inkább a magyarországi jobboldal lelkesedésének és aktivitásának „szinten tartásáról”, egy „köztes” győzelemről a Fidesz által kezdeményezett, 2008 tavaszán esedékes magyarországi népszavazásig. Annak kockázata, hogy a szavazók megosztása miatt az erdélyi magyaroknak nem lesz képviselője az Európai Parlamentben, Orbán számára mellékes volt.

Következtetés

Orbán Viktort rossz politikusnak tarthatnánk, ha egy számára kedvező terepen, a határon túli magyar kérdésben nem próbálná meg kiaknázni a pártját, adott esetben a magyar államot erősítő lehetőségeket. Ez egybeeshet a határon túli magyarok védelmével, de ha nem, a határon túli magyaroknak maguknak kell gondoskodniuk saját védelmükről.

A határon túli magyar szervezetek teniszezni próbálnak azon a pályán, ahol a magyarországi pártok futballoznak. Mivel nincs sok esély arra, hogy utóbbiak a tenisz szabályainak alkalmazására térjenek át, ha játékban akarnak maradni, a határon túliaknak is el kell kezdeniük futballozni.

Dávid király sírjánál

